

Programmet FARVE (Forsøksmidler arbeid og velferd)

Kunnskapsstatus Tema 1: Sykefravær

av
Migle Gamperiene, Asbjørn Grimsmo og
Björg Aase Sørensen

AFI-notat 11/2007

Programmet FARVE (Forsøksmidler arbeid og velferd)

Kunnskapsstatus Tema 1: Sykefravær

av
Migle Gamperiene, Asbjørn Grimsmo og
Björg Aase Sørensen

Arbeidsforskningsinstituttet
November 2007

ARBEIDSFORSKNINGSINSTITUTTETS NOTATSERIE
THE WORK RESEARCH INSTITUTE'S OCCASIONAL PAPERS

© Arbeidsforskningsinstituttet 2007
© Work Research Institute
© Forfatter(e)/Author(s)

Det må ikke kopieres fra denne publikasjonen ut over det som er tillatt etter bestemmelsene i "Lov om opphavsrett til åndsverk", "Lov om rett til fotografi" og "Avtale mellom staten og rettighetshavernes organisasjoner om kopiering av opphavsrettslig beskyttet verk i undervisningsvirksomhet".

All rights reserved. This publication or part thereof may not be reproduced in any form without the written permission from the publisher.

ISBN 978-82-7609-215-8
ISSN 0801-7816

Arbeidsforskningsinstituttet AS
Pb. 6954 St. Olavs plass
NO-0130 OSLO

Work Research Institute
P.O.Box 6954 St. Olavs plass
NO-0130 OSLO

Telefon: +47 23 36 92 00
Telefax: +47 22 56 89 18
E-post: afi@afi-wri.no
Webadresse: www.afi.no

Publikasjonen kan lastes ned fra: www.afi.no

Temaområde
Arbeidsmiljø, integrering, mestring

Notat nr.:
11/2007

Tittel:
Programmet FARVE (Forsøksmidler arbeid og velferd)
Kunnskapsstatus tema 1: Sykefravær

Dato:
november 2007

Forfattere:
Migle Gamperiene, Asbjørn Grimsmo og Bjørg Aase Sørensen

Antall sider:
115

Resymé:
Kunnskapsstatusen er utarbeidet på vegne av programmet FARVE (Forsøksmidler arbeid og velferd).

Formålet med denne kunnskapsstatus er først og fremst å utarbeide en oppdatert status over nyere forsknings- og utviklingsbidrag på temaet sykefravær. Kunnskapsstatusen vil samle kunnskapen fra aktuelle studier om emnet i Norden og relevante studier og rapporter i utlandet for øvrig, som kan være nyttige for å forstå problemene forbundet med sykefravær.

Kunnskapsoversikten vil i tillegg gi konkrete anbefalinger om hva som bør gjøres for å styrke arbeidet med å nå IA-avtalens delmål 1: å redusere sykefraværet med 20 %.

Emneord: Kunnskapsstatus, sykefravær, IA-avtalen

Forord

Et mer inkluderende arbeidsliv er både et ønskelig framtidsmål og en verdi i seg selv. Satsningen på et inkluderende og helsefremmende arbeidsliv er gjort ut fra antakelser om at dette er en bærekraftig tilnærming, godt for samtiden og nødvendig i et framtidsperspektiv.

§1 (Formålsparagrafen) i Arbeidsmiljøloven oppfordrer også til å intensivere jakten på inkludering, helsefremmende arbeid og dermed nærvær.

Hva sier forskningen og hva gjør aktørene i jakten på virksomme inkluderingsstrategier? Lytter de til hverandre alle aktørene som disse utfordringene berører? Hvordan har satsningene på arbeidslinja, IA-arbeid lokalt og sentralt virket?

Intensjonsavtalen for et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) er en avtale inngått av myndighetene og staten. Avtalen uttrykker mange av de samme verdiene som Forsøksenheten i RTV arbeidet for å realisere og som nå videreføres innenfor Ny arbeids- og velferdsorganisasjon (NAV).

Vet vi mer nå enn da det omfattende arbeidet for å mobilisere til inkludering startet?

Vi takker for mulighetene til å gå inn i forsknings- og erfaringsfeltet med disse spørsmålene, og kvitterer med den foreliggende rapporten.

Oslo, 12. november 2007

Migle Gamperiene, Asbjørn Grimsmo og Bjørg Aase Sørensen

Innholdsfortegnelse

Forord
Sammendrag

DEL I: KUNNSKAPSOVERSIKTEN

1	Innledning	2
2	Et felt med kunnskapshull	3
2.1	Nytt arbeidsliv, nye tema i litteraturen	4
3	Kunnskapsoversikter og hva de kan brukes til?	6
3.1	Innledning	6
3.2	Kunnskapsoversikter, hvordan og hvorfor de lages	7
3.3	Hva inneholder en kunnskapsoversikt vanligvis?	8
3.4	Hvordan arbeider man rent praktisk med å lage en kunnskapsoversikt?	9
4	Sykefravær og årsakssammenheng	12
4.1	Økonomiske faktorer som forklarer sykefraværet med konjunkturforløpet	12
4.2	Stabil vs midlertidig arbeidsstyrke	13
4.3	Lønnskompensasjon, sykelønnsordning	15
4.4	Arbeidstid	16
4.5	Diagnoser, kjønn og yrke	17
4.6	Affektive og ikke-affektive sykefraværsfaktorer	20
4.7	Oppsummering	22
5	Psykososialt arbeidsmiljø og sykefravær	23
5.1	Ledelse og sykefravær	24
5.2	Arbeidsorganisering og sykefravær	24
5.3	Kunnskap finnes, men følges den opp?	26
6	Hvilke tiltak virker?	28
6.1	Vanskelig å evaluere	28
6.2	Mangel på pilotprosjekter	28
6.3	Tiltak	28
7	Erfaringer fra programmer og tiltak på nasjonalt nivå	33
7.1	Fyrtårnbedrifter	33
7.2	Regionale utviklingsprogrammer	39
7.3	Samarbeid og nettverk?	40
7.4	Samarbeid som strategisk grunnlag for ny og langsiktig ressursforvaltning	42
7.5	Resultater av kunnskapsundersøkelsen	44

DEL II. LITTERATURSØK PÅ SYKEFRAVÆR

8	Beskrivelse av det gjennomførte litteratursøket på sykefravær	52
8.1	Avgrensninger i søkeomfang	52
9	Litteratur - Danmark	54
9.1	Database: Bibliotek.dk	54
10	Litteratur - Sverige	69

10.1 Database: ARBLINE	69
10.2 Database: LIBRIS, Sveriges nationella bibliotekssystem.....	77
11 Litteratur - Norge.....	78
11.1 Database: NORART	78
12 Norge og Norden	98
12.1 Database: Bibsys, Forskpub, og ISI Web of Science.....	98

Sammendrag

Den stadig tilbakevendende diskusjonen om sykefravær i det norske samfunnet er tankevekkende på flere måter. Et arbeidsliv preget av stor trivsel og høy deltakelse sett utenfra og på en viss avstand, viser seg på nærmere hold å ha noen sider som ikke tolkes likt og hvor forskningslitteraturen ikke er preget av konsensus. Noen kaller det ”et norsk arbeidslivs-paradoks”: hvordan kan så mange positive og problematiske kjennetegn eksistere samtidig?

Diskusjonen dukker opp og forsterkes hver gang det registreres en endring eller økning i sykefraværet. Forsøk på å forklare endringer i sykefraværsforekomst og utvikling gjøres både på den enkelte arbeidsplass og for hele arbeidslivet. Sykefraværet er både en politisk og folkelig ”snakkis”.

Når fraværet blir et markert problem for driften av en virksomhet eller som nå, når samfunns-kostnadene ved fravær, langtidsfravær og uførhet fokuseres, presenteres ulike fortolkninger.

I den foreliggende kunnskapsoversikten er det gjort en gjennomgang av tilgjengelig litteratur fra internasjonal, nordisk og norsk forskning de siste årene. Resultatet av denne gjennomgangen ses i forhold til ”direkte rapporteringer” fra arbeidslivet, i form av artikler som tar opp, og gir bilder av, hva virksomhetene satser på.

Da fremkommer bildet av to nokså ulike forståelser av hva som virker inn på nærvær og fravær. Det betyr at en hel rekke interessante og viktige innsikter ikke blir gjenstand for forskning og at forskningen taper både aktualitet og nytte verdi.

Forskningen beveger seg lite i nye retninger, noe som dels kan forklares med enkelte teoriers og tilnærmingers dominans. Blant de ferskere tema som er kommet til er blant annet en økt oppmerksomhet rundt det ”nye” arbeidslivets utfordringer og mestringsmuligheter, men en er også stadig mer opptatt av hva som skjer i samspillene den sykemeldte kommer inn i når han/hun blir bruker/klient hos hjelperne.

Arbeidslivet og arbeidsplassene endrer seg raskt. Arbeidslivets aktører søker løsninger ut fra andre inspirasjonskilder enn forskning. Mange er opptatt av et tydeligere og mer fram-tidsorientert grunnlag for å skape en ønskverdig utvikling for arbeidstakerne og virksomhetene. Fra forskningsmiljøer i Norden har det for eksempel kommet en tydeliggjort interesse for forhold som bidrar til langtidsfriskhet. Dette er en utvikling som skjer parallelt med forsknings- og utviklingsarbeid omkring betingelser for bærekraftig/bæredyktig/holdbar utvikling i arbeidslivet. Motivasjon og håp henger sammen. Håp om å se resultater er noe av drivkraften bak en utvikling der partene i arbeidslivet og myndigheter eller interesse-organisasjoner går sammen om programmer for å fremme bredere anlagt utviklingsarbeid som for eksempel det WHO – inspirerte programmet ”Helsefremmende arbeidsplasser”.

I kunnskapsoversikten kartlegges resultatene av forskning om årsaker til fravær og viser også til behov for å utvikle nye metodiske tilnærminger for å komme videre i forhold til å styrke kunnskapen om arbeid, livssituasjon og helse.

Del I: Kunnskapsoversikten

1

Innledning

”Forsøksmidler Arbeid og velferd” dekker et stort virkefelt med stor betydning for det norske samfunnet og den norske borger. Styringsgruppen for programmet ønsket i 2004 å se nærmere på forholdet mellom innholdet i de prosjektene som programmet støttet og innholdet i forskningsbasert kunnskap omkring arbeid, velferd og inkludering. Dette initiativet førte til et initiativ om å lage en kunnskapsoversikt, en ”state of the art” på programmets virkefelt. I samband med endringer i programmets organisering og plassering ble tre slike kunnskapsoversikter laget. Kunnskapsoversikten fra 2004 danner bakgrunn for en oppdatering pr 2007 i det den identifiserte noen kunnskapshull.

Formålet med kunnskapsstatusen er først og fremst å utarbeide en oppdatert status over nyere forsknings og utviklingsbidrag på temaet sykefravær. Har vi nå ny og /eller mer dekkende kunnskap om de 10 områdene som ble hevdet var mangelfullt belyst? Dette berører også spørsmål om nærvær, hva som legges til grunn når en arbeidsplass eller en bransje ønsker å øke nærvær.

Kunnskapsstatusen vil samle kunnskapen fra aktuelle studier om emnet i Norden og relevante studier og rapporter i utlandet for øvrig, som kan være nyttige for å forstå problemene forbundet med sykefravær.

De tre forfatterne har arbeidet som en gruppe og har hatt nytte og glede av kollegiale diskusjoner under veis, både på Arbeidsforskningsinstituttet, Høgskolen, i JUM-teamet og på de mange arbeidsplassene som vi samarbeider med.

Søkeordet ”sykefravær” gir mange ”treff” når man leter i litteraturbasene, slik vi har gjort i arbeidet med denne kunnskapsoversikten. Allerede når man fører inn ordet ”tiltak” eller ”intervensjon” faller antallet sterkt. Publiseringsdatoene forteller videre at interessen for sykefravær svinger over årene. Men nærmere gjennomgang av forskningslitteraturen tegner ikke et klart bilde av store gjennombrudd og flere, tydelige forklaringsmodeller.

Over tid er det lite nytt som presenteres i de rene sykefraværstudiene, heller ”mer av det samme” og få forsøk på å arbeide med nye analyser.

Har dette noe med forskningens tilnærming og arbeidsformer å gjøre? Forskning handler om å interessere seg for variasjoner og komme nærmere svar på spørsmålet om hvordan forhold eller årsaker henger sammen med resultater eller virkninger. I forskning er det et ideal å anstrenge seg for å prøve egne antakelser om sammenhenger, å utsette antakelser for belastninger, dvs. å leve opp til ”falsifisering” som norm?

Mye innsats på dette feltet følger oppskriften ”å kartlegge, analysere og agere”. Men en del av kvalitetsmessig god forskning kommer aldri lenger enn til kartleggingsfasen. Mange av de årsakssøkende analysene fremstår som repetitive og kommer ikke lenger enn til å finne enkle sammenhenger – ofte ganske svake. ”Forklart varians blir lav”, er en av konklusjonene som trekkes og der stopper letingen. Det innebærer at en i praksis ikke kommer videre. Men dette kan også være en implisitt påpeking av at en kunne kommet nærmere nye antakelser om sammenhenger ved å ta i bruk komplementære metoder og andre måter å stille forskningsspørsmålene på.

Betydningen av samtidige forandring på flere nivåer blir særlig tydelig når forskningsdesignet innebærer at en iverksetter et tiltak overfor en målgruppe. Dermed vil mange forskere mene at det man finner gjennom kartlegging har tvilsom verdi.

Litteraturen viser at det er meget vanskelig, antakelig omtrent ugjørlig, å kontrollere for alle de relevante forholdene i en arbeidsplasskontekst for å rendyrke virkningene av intervensjonen. Det betyr imidlertid ikke at en bør unngå intervensjonsstudier, men at designet bør gjøres med større plass for deltakernes refleksjon over forløpet i omgivelsene rundt intervensjonen. Endringer i forholdene rundt de fenomener som studeres kan ikke kontrolleres, i betydningen nøytraliseres, men kan registreres og settes inn i en fortolkningsramme. De mer teoribaserte studiene kan komme noe lenger, iallfall i eksploreringen av innholdet i de fenomenene som en vil studere i arbeidslivet. Da dukker nye fenomener opp med en ganske stor sannsynlighet.

Slike med metode studier med metodepluralisme ser ut til å kunne avdekke feks årsaker til langvarige fravær pga psykiske plager.

I perioden fra 1993–2007 har det vært en viss økning i sykefravær som dog stagnerer mot slutten av perioden. I samme periode har det ikke skjedd betydelige endringer i sykelønnsordningen. En rekke sider ved arbeidslivets organisering, muligheter og krav i den psykologiske, organisatoriske og sosiale arbeidskontrakten har endret seg, slik som kartlegginger viser. I 1991 var det 20 % av alle sykemeldte (og 36 % av de med langvarig fravær) som sa at deres fravær skyldtes forhold i arbeidet; tilsvarende tall for 2003 var 47 %.

Likevel velger vi å vektlegge at fortsatt er det flere som mener fravær skyldes andre forhold enn de jobbskapte.

2.1 Nytt arbeidsliv, nye tema i litteraturen

Er alle med samme diagnose/plager like mye fraværende? Hva er avgjørende for at mennesker med likeartede plager vurderer sine muligheter til å være helt eller delvis i jobb? Henger det sammen med tilrettelegging på arbeidsplassen, forhold i privatlivet eller hvordan utsiktene er til å bli frisk?

Det er stort sett enighet i litteraturen om at arbeidslivet har forandret seg, og at vi kan se store forskjeller i reaksjoner på endringene ettersom omstillingsprosessene er gjennomført på en konstruktiv eller mindre konstruktiv måte. Sitter vi med data fra tidligere PIL og sammenlikner med tilsvarende for sykehussektoren finner vi at det er en mulig sammenheng her: Hva skaper forskjellene? Her er det ulike svar i litteraturen: noen peker på god/dårlig ledelse, andre understreker graden av medvirkning under omstilling og en tredje forklaring ligger i om omstillingen også innebar nedbemanning.

Potensialet i å ettergå slike sammensatte prosesser viser seg tydelig i finske og norske longitudinelle studier.

Henger sammen med økning i psykiske lidelser og forståelsen av nye trekk ved økonomi, globalisering og arbeidsliv?

Forskningslitteraturen om nærvær og fravær viser hvordan spesielle og påfallende endringer i sykелighet fører til at noen ser omriset av en ny problematikk, for eksempel gjaldt det diagnosen ”utbrenthet”. På samme måte er begreper som ”emosjonell utmattelse” og ”emosjonell ambivalens” knyttet til endringer i arbeidssosiologisk teori. Da kommersialisering av tjenesteyting og forventninger om relasjonell tilpasning ble kartlagt og sett i forhold til endringer i atferd ble det også grunnlag for å operasjonalisere begreper som kunne gripe konsekvensene i form av helsereaksjoner. Dette er samtidig eksempel på at et felt åpnes for tverrfaglig forskning.

Helsens determinanter

Andre viktige samtidssfenomener som i liten grad er gjort gjenstand for forskning knytter seg til forståelsen av betingelsen for å få kontroll over ”helsens determinanter”(Antonovsky 1997). Et arbeidsliv med organisasjoner som gir grunnlag for følelse av sammenheng vil gi bedre betingelser for individers og gruppers muligheter til å ta holdbare valg. Flere studier kan nå vise eksplorerende resultater, og dermed grunnlag for nye forskningsspørsmål, med relevans for å forstå sykefravær. Fenomener som stadig flere arbeidstakere og ledere får erfaring med er blant annet: Organisatorisk rettferdighet, grenseløst arbeid og lojal varsling. Igjen er viktige forskningsspørsmål å besvare:

- Hva bestemmer hvordan vi opplever vår egen helse i forhold til arbeid?
- Når virker kognitive tilnærminger – ”hvordan vi tar det”?

Det kan hevdes at sosiale årsaker til fravær i liten grad er studert. Årsaken kan være sammensatt. Mens en kartlegger for eksempel ”mening”, ”myndiggjøring” og lignende, er det ikke god nok operasjonalisering av vanlige vanskelige forhold som den som holdes utenfor, ikke får informasjon eller i stadige motsetningsforhold opplever.

- For å oppnå en videreutvikling av forskningsbaserte bidrag til nærvær har vi pekt på behovet for nye design, på forløps – og intervensjonsforskning.
- Det argumenteres også for å vise større interesse for livsløpsperspektivet, betydningen av utstøting som følge av innsnevrede muligheter/behov for å være i en lærende organisasjon og nyorientering hos hjelperne.

Rapporteringene fra virksomhetenes egne forsøk og prosjekter

- Forteller hva som gjøres, sjelden referanser til teori eller forskning hvis det ikke foreligger et FoU-samarbeid.
- Viser betydningen av ”ildsjeler”.
- Markerer at de ikke vil være passive på tvers av at det ikke finnes noen klar faglig konsensus.
- Utvider våre erfaringer og bør tas inn i det samlede kunnskapstilfanget.

3.1 Innledning

Samfunns- og arbeidsliv er i endring. Det er risikabelt å spå om framtiden; selv prognoser om befolkningsutviklingen ofte slår feil. Mange framholder at vår framtid på grunnleggende måter vil bli preget av den demografiske utviklingen med sterk vekst i aldersgruppen over 50 år. Gruppen på 85 + er den som øker kraftigst, relativt sett. Det er gledelig, men innebærer også krevende utfordringer. I en nær framtid anslås det for eksempel at den yrkesgruppen, hjelpepleierne, som er nøkkelpersonell i eldreomsorgen vil oppleve rekrutteringssvikt, stor slitasje og tidlig avgang fra yrket. Likende utfordringer finnes på flere felt i arbeids- og samfunnsliv. En rådgiver i en kommune vil kunne bli spurt: ”Hva vet vi om forhold som virker inn på rekruttering og mulighetene til å beholde hjelpepleiere i tjenesten”? Eller ”Hva vet vi om nytten av arbeidshelsetiltak for helsen til hjelpepleiere”?

Kan du utrede dette spørsmålet? Selvsagt er det mange måter å gjøre en slik utredning på. Vi kan se nærmere på variasjon over tid – når har det vært stabilitet hos hjelpepleierne i kommunens tjeneste? Når har det vært stor turnover? Det vil si, vi kan studere vår egen historiske erfaring. Hva skjer mht HMS-arbeid, hva er institusjonenes erfaringer akkurat nå? Skal vi gjøre en egen arbeidsmiljøundersøkelse og spørre om hvilke erfaringer, planer osv hjelpepleierne har?

Uansett hva vi velger, vil vi ha nytte av å skaffe oss en kunnskapsoversikt. Dette kan også ses som en bank med ressurser for vår kunnskap og til variert bruk i profesjonsutøvelsen vår.

En balanse i arbeidet vil for den enkelte være avhengig av hvordan samfunnets evne til å skape betingelser for en mer overordnet balanse på arbeidsmarkedet utvikles.

I dag har vi en arbeidsstokk som har meget høy deltakelse fra den tilgjengelige arbeidskraften, både blant menn og kvinner. Arbeidsledigheten ligger nå på 2,5 %, og vi har knapt noen gang hatt så mange i arbeid. Det som bekymrer er allikevel at det er mer enn 300 000 av den potensielle arbeidskraften på uføre- og førtidspensjon. Sykefraværet ligger rundt 7 % (legemeldt fravær) og ser ut til å ha stabilisert seg på et nivå som ligger betydelig over hva det var for 10 år tilbake.

For tiden følges utviklingen i sykefraværet så å si fra kvartal til kvartal. Det ble i 2005 registrert en liten nedgang i sykefraværet.. Enkeltvirksomheter kan også framvise nedgang i sykefraværet, og det er tegn på at fraværet viser en svakt nedadgående tendens i bedrifter som har tegnet avtale om inkluderende arbeidslivsoppfølging (IA-avtalen mellom myndighetene og partene i arbeidslivet). Tallene fra 2007 tyder på en viss stabilisering i sykefraværet. Er vi i ferd med å vinne mer innsikt om nærvær og hva som fremmer nærvær?

Hva som ligger bak en økning i rekrutteringen til uføretrygding og førtidspensjon og sykefravær, er omdiskutert. Man kan dokumentere omfattende endringer i teknologi og organisatoriske utforminger på virksomhetsplan, og videre er det også godt belagt at ytre rammer og betingelser er omfattende for eksempel gjennom internasjonale avtaler og nye konkurransevilkår. Det råder ikke enighet i tolkningene av hvilke følger disse endringsprosessene har hatt for arbeidsmiljøet. Nyere studier tyder på at tiltak på virksomhetsnivå, som nedbemanning, setter spor og gir arr både hos de som mister arbeidet og hos de ”heldige” som beholder jobben. Å utstå lengre perioder med usikkerhet, ofte i flere runder, ser ut til å merke arbeidstakerne (Sørensen 2005). Begrepet ”Det nye arbeidslivet” har festet seg i språket, men det er ikke konsensus mht hvordan dette skal operasjonaliseres og etterspores i norsk sammenheng. Innenfor Norges forskningsråds arbeidslivsforskningsprogram pågår forskning p.t. med sikte på å få et bedre grunnlag til å forstå nye trekk og effekten av disse.

Kunnskapen om forholdet mellom arbeid og helse er forsøkt systematisert gjennom flere viktige utredningsarbeider de siste årene. Sandmannkomiteens innstilling er viktig i denne sammenhengen, kvinnehelsen er blitt utredet (NOU) og har presentert sine konklusjoner. Norges forskningsråd (NFR) har hatt to perioder med programmet ”Helse i arbeidslivet”, til dels et program som har forsøkt å belyse betydningen av intervensjoner og forsøk i jakten på å etablere sammenhenger mellom faktorer i arbeidet og helsereaksjoner. Idébanken – Inkluderende arbeidsliv er bygget opp og har kommet med mange publikasjoner. Programmet ”Helsefremmende arbeidsplasser”, et FN initiativ, er i gang med flere viktige satsninger. Og på nasjonalt plan er intensjonsavtalen mellom myndighetene og partene i arbeidslivet en viktig ramme for iverksetting av tiltak på den enkelte bedrift med sikte på å realisere de tre målene om

1. å redusere sykefravær,
2. å få flere yrkeshemmede inn i arbeidslivet, og
3. å øke eldre arbeidstakers sjanser til å fortsette i arbeid. (Denne målsetning følges også aktivt opp gjennom ”Krafttak for seniorpolitikk” ved Senter for seniorpolitikk.)

Det finnes nå flere kilder i form av casestudier og oversiktsarbeider med sikte på å avklare hva man vet om programmer og prosjekter på ulike nivåer (bedrift, bransje, region og nasjonsnivå), hva de har hatt som utgangspunkt og hvordan man metodisk har bygget opp disse tiltakene.

3.2 Kunnskapsoversikter, hvordan og hvorfor de lages

Forskningslitteraturen omfatter en mengde prosjekter som har til hensikt å belyse fravær. Dette er et tema som er belyst i medisinsk-, epidemiologisk-, samfunnsmedisinsk/trygde-medisinsk- og arbeidshelseforskning. Det kan imidlertid se ut til at mye av denne forskningen blir liggende urørt når skiftende policytiltak iverksettes. Vi hører ofte beklagelser over at det norske samfunnet satser altfor lite på forskning, både generelt og på spesifikke områder. Mange er allikevel vel så bekymret over at vi i mindre grad enn ønskelig tar i bruk den eksisterende forskningen, formidler og drøfter den. Dette er en særlig viktig problemstilling når forskningen fragmenteres, når mange og ukoordinert setter i gang forskning, ofte uten å ha

gjort seg kjent med "the state of the art" (kunnskapsstatusen). For den som leser og kommenterer (og setter karakter på) hovedoppgaver, masteravhandlinger og doktorgradsarbeider er det obligatorisk å sjekke hvordan kandidatens kjennskap til tilgjengelig forskning er presentert og nyttiggjort. I dette ligger to hensyn:

- 1) Vi har en slags konvensjon som sier at forskning skal forholde seg til den viten som eksisterer og bringe den videre (kumulativitetskravet).
- 2) Vi forventer at forskningen skal bidra med ny innsikt (originalitetskravet).

Når man forvalter forskningsressurser og har et spesifikt mål for øyet, så er nettopp hva vi vet, hvordan kunnskapen er fremkommet og plasserer seg mot forskningstradisjoner på feltet, sentralt.

Store forskningsaktører som for eksempel de amerikanske OSHA og NIOSH er kjent for å benytte kunnskapsoversikter når de skal skaffe seg bakgrunnsinformasjon for så vel forskningspolitiske mål som for å veilede i forhold til praksis. Også når man vil finne ut hvilke slutninger som kan trekkes på områder der det drives forsøk som ikke kan defineres som forskning etter de strengeste kriterier, lager man slike erfaringsoversikter¹.

Utredninger og forberedelser til lovendringer innebærer gjerne at man gjør forsøk på å finne frem til det som måtte finnes av forsknings- og faktabasert grunnlagsmateriale.

3.3 Hva innholder en kunnskapsoversikt vanligvis?

For at en kunnskapsoversikt skal fungere som et fruktbart redskap, må man definere noen mål for oppgaven. Vanligvis skal man gi en oversikt over forskningens bidrag så langt til et definert felt. Kunnskapsoversikter pleier vanligvis å gi svar på spørsmål som disse²:

1. Hovedspørsmål: Hva er de dominerende spørsmål som reises på angjeldende felt?
2. Delspørsmål: Er det overveiende konsensus mellom de aktive bidragsyterne til feltet?
3. Delspørsmål: Hva dreier uenighetene seg i tilfelle om? Hvilke posisjoner er gjeldende mht enighet/uenighet?
4. Delspørsmål: Er bidragene spredte eller samlet i et større felt? Bygger bidragsyterne på hverandre eller er det klart sprikende utgangspunkter?
5. Delspørsmål: Hvilke metodetilnærminger dominerer? Er det metodiske kontroverser eller skoleretninger? Hva er eventuelle metodekritiske problemstillinger?
6. Delspørsmål: Hvilket forhold er det mellom de spørsmålene som er forskningsmessig belyst og anvendelse på praksisfelter?
7. Delspørsmål: Hva er forskningsfronten pr i dag?
8. Delspørsmål: Hvilke spørsmål reises stadig uten at man klarer å finne svar eller finner svar som er kontroversielle?

¹ Ved AFI kan vi for eksempel nevne noen slike bidrag: Sørensen et.al. (1998): "Psykologiske, organisatoriske og sosiale faktorer i arbeid av betydning for helse" (NFR), Sørensen et.al. (1998): "Arbeid og helse i pleie- og omsorgssektoren" (SHD), Sørensen (2001): "Arbeidsvurdering som redskap for likelønn" (BFD). Hilsen (2003): "Arbeidsmiljø og trafikkforhold" (SD).

² AFIs metodeveileder prof Steven Deutsch, UoOregon, står bak denne disposisjonen som AFI har benyttet.

9. Delspørsmål: Er det noen aspekter ved problemfeltet som regnes som lite forskbare på tross av stor samfunnsmessig relevans?

Det er selvsagt mulig å lage en kunnskapsoversikt på andre måter, for eksempel ved en slags idéhistorisk eller kunnskapssosiologisk tilnærming. Da er man ute etter å finne en kronologisk og ofte samtidig kontekstuell forklaring på utviklingen innen et område. Det er åpenbart at for eksempel forskningen om fenomenet ”emosjonelt arbeid” får dybde og perspektiv ved at den sees i relasjon til bidrag av idéhistoriske studier (se Elias 1994). Selv om den mer mekanisk/skjematiske tilnærmingen som er nevnt over kan virke noe streng, bidrar den til klarhet og gjør det lett å vurdere hva som er begrensningene ved tilnærmingen.

3.4 Hvordan arbeider man rent praktisk med å lage en kunnskapsoversikt?

Studie av tilgjengelig og publisert materiale

En kunnskapsoversikt starter gjerne med at man definerer et emne og noen delemner eller tema innenfor emnet, som man ønsker å skaffe seg oversikt over. Noen kunnskapsoversikter krever stor kompleksitet i oppgaveløsningen. Andre er enklere fordi de skal dekke et mer tydelig avgrensbart tema. Noen tema synes å være enkle, men når det samtidig er sentrale begreper og tema som er belyst i artikler og bøker over flere generasjoner får man et mengdeproblem. Da må man legge inn begrensende kriterier på utvalget av de primærarbeidene som er lagt fram.

Det vil ofte være gunstig å opprette en egen database der bearbeidet litteratur legges inn løpende, og det finnes etter hvert flere som egner seg godt for formålet.

Første trinn kan minne om en bibliografisk oversikt fordi man samler inn ”treff” på søk i ulike vitenskapelige databaser. Siden man ikke bare vil ha oversikt over forfattere, publikasjonsår og titler, går man videre og søker på emneord og gjerne også sammendrag/abstracts.

Det er en rekke ulike litteraturdatabaser, noen er for eksempel typisk medisinske eller samfunnsvitenskapelige. Når det ikke finnes abstracts, må man spore opp artikkelen eller monografien for å se nærmere på det publiserte materialet. Enkelte ganger kommer det fram interessante data allerede på dette stadiet: for eksempel kan man finne at det nesten ikke er noe materiale fram til et gitt år der det viser seg at en ”gjennombruddsartikkel” er kommet, og etterpå kommer mange tilsvær i form av diskusjon, nye bidrag osv. Leter man etter ”lært hjelpeløshet” for eksempel, finner man at Hans Seligman starter det hele, og så kommer en flom av artikler om temaet. Dette ser vi også typisk når det gjelder ”motebegreper” som ”Burnout”, hvor Maslachs arbeid avføder en stor, mer eller mindre forskningsbasert oppfølging.

Vi ser også at et begrep eller en retning kan bli ”tømt”, og at det etter en tid er sparsomt med nye publikasjoner på vitenskapelig grunnlag, allikevel kan vi se at noe føres videre i mer populærfaglige artikler, selvhjelpsbøker etc.

Når man har samlet litteraturen, kommer bearbeidingsfasen. I våre dager er det utviklet spesielle analyseredskaper som kan tas i anvendelse. Da legger man inn og koder bidragene slik at man får mulighet for å bearbeide opplysningene kvantitativt. Og dermed kan man oppsummere for eksempel at det i et definert tidsrom er publisert x antall arbeider i vitenskapelige tidsskrift, hva temaet var, om arbeidet var deskriptivt eller hypotesetestende, hvor mange og hvilke undersøkelsespersoner som deltok, hvilke spesifikke metoder som ble benyttet, hva resultatene var osv.

Eksempel:
(Access)

Tema: Emosjonelt arbeid

Type publikasjon	Forfatter (e)	EMNE	Metode-tilnærming	Resultater
Monografi Tittel: The Managed Heart. Utgivelsesår: 1987	Hochschild, Arlene	Relasjonelt arbeid i flybransjen med særlig vekt på kabinpersonale.	Intervjuer	Hypoteser om sammenheng mellom krav i relasjonelt arbeid og emosjonelle reaksjoner og psykiske symptomer.

For et godt norsk eksempel, se Mastekaasa og Modesta Olsen (1997).

Informantsamtaler, søknadsmateriale mv.

Det er en kjent sak at det tar lang tid fra en artikkel blir sendt inn til et tidsskrift og fram til publisering. Man er derfor ofte interessert i å avdekke kunnskapsstatus slik aktive forskere i ulike miljøer oppfatter den. Det finnes også eksempler på en "både og" - tilnærming, dvs. man gjør en klassisk gransking av tilgjengelige og publiserte resultater, men supplerer med intervjuer med de mest aktive forskningsmiljøene. Dette kan gjøres ved "state of the art"-konferanser der forskere bidrar med å identifisere sentrale tema, hvorvidt det er uenigheter, hvor skillelinjene går mv.

Hva er det problematisk at vi ikke vet, eller ikke har ressurser til å skaffe oss viten om?

Enkelte sverger også til gruppeintervju, fokusgrupper eller informantintervjuer med forskergrupper separat, intervjuer med praktikere på et felt mv.

Hva kan kunnskapsoversikter brukes til?

Hensikten med kunnskapsoversikter er først og fremst å skaffe seg et samlet overblikk over tilstanden på et felt. Det viser seg at man derved også kan få innsikt i hva vi kaller "kunnskapshull", altså hvilke spørsmål som er viktige, men ubesvarte. Det kan være mange grunner til at en ikke har viten som etterspørres, for eksempel at temaet hittil ikke har vært forskbart, at det er etiske betenkeligheter, at metodevalget ikke har vist seg å være egnet eller at man ikke har stilt de riktige spørsmålene. Dermed kan kunnskapsoversikten fungere som en guide i forhold til å velge nytt design eller nye metoder.

Det er ganske vanlig å gjøre kunnskapsoversikter i begynnelsen av en større satsning, for eksempel ved oppstart av et program. Man kan også gjøre kunnskapsoversikter midt i en programperiode for å kunne fatte avgjørelser omkring forholdet mellom forventninger og planer og faktisk progresjon. Da kommer gjerne kunnskapsoversikten som et supplement eller en erstatning for en mer tradisjonell evaluering.

Er man på et felt der man kan få et inntrykk av at man ikke riktig når igjennom til de essensielle spørsmålene, vil en kunnskapsoversikt kunne hjelpe til nettopp med å fortelle hva som mangler ved den kurs man har valgt eller ved nye delprosjekter som starter opp. Mao kan kunnskapsoversikter hjelpe til å korrigere kursen.

I denne kunnskapsoversikten bygger vi videre på et arbeidsdokument laget for Forsøks-enheten i trygden (Sørensen 2004) og senere kunnskapsoversikter som for eksempel Ose et al (2006), svenske og andre oversikter.

Litteraturen vi har sett nærmere på er vedlagt.

Sykefraværet er et viktig medisinsk og politisk tema (Sturla Gjesdal, 2005, A1). Sykefraværet tiltrekker seg stor oppmerksomhet. Som sosialt og økonomisk fenomen er det også blitt studert av sosiologer og økonomer og ”trygler” å bli utforsket mer. Fenomenet reflekterer sykdom og sykdomsoppfatninger i befolkningen og er blitt kalt ”a measure of social functioning” (Alexanderson K, 2004 i A I). For norske leger er sykmelding en sentral arbeidsoppgave som neppe får nok oppmerksomhet ut fra konsekvensene for pasienter, arbeidsgivere og nasjonaløkonomi (Sturla Gjesdal, 2005, A 1). Vi har eksakte data om folketrygdens utgifter til sykepenges, men kunnskapsgrunnlaget for å beskrive og forklare sykefraværet er ikke godt nok.

4.1 Økonomiske faktorer som forklarer sykefraværet med konjunkturforløpet

Det er naturlig å trekke fram tre forklaringer på at sykefraværet følger konjunkturforløpet (Jan Erik Askildsen, 2004, A2; Jan Morten Dyrstad et al 2005). I perioder med høy ledighet er sykefraværet lavt og vise versa. Hvorfor?

I den første er en ren *helsemessig effekt*, ved at høyere tempo og økt stress under høykonjunkturer fører til mer sykdom. Dernest kan den økte etterspørselen etter arbeidskraft føre til at personer med dårligere helse kommer inn på arbeidsmarkedet. En slik forklaring kalles en *sammensetningshypotese*. Arbeidstakere kan i gode tider være mindre bekymret for å være lengre og oftere borte fra jobben enn i dårligere tider. Dette kalles for *disiplineringshypotesen*.

I konjunkturtiden med økte krav til innsats kan dette føre til flere ulykker, samt mer stress og jobbrelaterte sykdommer. Dette kan forklares av bedriftenes atferd. Siden arbeidsgiver ikke betaler lønna ved langtidssykefravær, har de mindre insentiver til å endre forhold ved arbeidsplassen som kan føre til dårligere helsetilstand hos de ansatte, og derved sykefravær. Dog er det ikke åpenbart at stress knyttet til jobbsituasjoner skulle gi opphav til mer sykdom i gode tider, når ledigheten er lav. Det er like god grunn til å tro at jobb usikkerhet som følger av høy arbeidsledighet kan føre til sykdom, slik det indikeres i studier i England og Finland (Jan Erik Askildsen, 2004). De viser at sykefravær er relatert til de psykososiale jobbetingelser, som eksempelvis jobbsikkerhet. I så fall ville en kunne tenke seg at høy ledighet gir høyt sykefravær, altså det motsatte av det er observert for Norge og flere andre land. Ingen av analysene gir imidlertid noen entydige svar på hvordan helsetilstanden utvikler seg mellom perioder med ulik grad av jobbsikkerhet. En undersøkelse blant norske kvinner viste at usikkerhet for å miste jobben ikke ga høyere sannsynlighet for å rapportere dårligere arbeidsevne (M. Gamperiene et al, 2007). Det er likevel interessant å merke seg at både engelske og finske undersøkelser har vist at korttidssykefraværet er høyest når jobbusikkerhet er minst. Når det gjelder langtidssykefraværet argumenteres det for at dette vil øke når faren for å miste jobben øker, grunnet jobbusikkerhet som gir negative helseeffekter. Når de likevel

ikke finner en slik effekt, begrunnes det med at det i størst grad er arbeidstakere med dårligst helse som forlater arbeidsmarkedet når antall ansatte reduseres (såkalt Healthy Worker Effekt). Sykefraværet er altså relatert til sammensetning av arbeidstyrken. Dette refereres ofte til som en sammensetningshypotese eller marginaliseringshypotese.

4.2 Stabil vs midlertidig arbeidsstyrke

Undersøkelsen som er basert på KIRUT databasen (Klienter Inn i og Rundt i Trygdesystemet) viste at margineffekten av at ledigheten øker med 1 prosentpoeng gir sannsynligheten for at langtidsfravær reduseres med 0,5 prosentpoeng for stabile arbeidstakere (J.E. Askildsen, 2004). Totalutvalget, som også inkluderer de med en løsere tilknytning til arbeidsmarkedet, reagerer svakt på økning i ledighet. Men denne effekten er vist klart størst for de stabile arbeidstakerne. Et slikt resultat tyder på at den sykliske atferden til de stabile arbeidstakerne påvirker langtidssykefraværet. Disse resultatene gir liten støtte for at *sammensetningshypotesen* driver svinginger i sykefraværet. Derimot gir funnene en viss støtte til *disiplineringshypotese*. Forfattere slår fast at det ikke er funnet indikasjoner på at den negative sammenheng mellom sykefravær og arbeidsledighet skyldes sammensetning av arbeidstyrken. Tvert om bør videre forskning omkring denne sammenheng ha som siktemål å øke forståelsen av atferden til dem som er stabile medlemmer av arbeidstyrken.

Forsikringsteorien

Sammen med Luxemburg er Norge det eneste landet av de i alt 18 landene i DICE-databasen (CES.ifi 2002) som har dekning av 100 prosent fra første dag og ut over 100 dager. Det norske sykelønssystemet kan trygt sies å være blant de mest sjenerøse i verden. Dette kan være med på å forklare at Norge har et svært høyt sykefravær i forhold til andre land (J.E. Askildsen, 2004). Et forsikringssystem med god dekning kan nemlig gi den uheldige virkningen at det blir et for stort forbruk. De samme argumenter som kan forklare et høyt fravær ved god kompensasjonsgrad også kan forklare at sykefraværet svinger over konjunkturforløpet. Forsikringsteorien sier at ordninger med god forsikringsdekning gir opphav til såkalt atferdsrisiko. Det betyr at forsikringstakeren endrer sin atferd etter at forsikringsavtalen er inngått. Den *første* formen for atferdsrisiko oppstår fordi en forsikringstaker gjennom å være tilknyttet en forsikringsordning har reduserte eller manglende insentiver til forebygging. Bedriftens atferd tenkes å bli påvirket. Bedrifter kan ha reduserte insentiver til forebygging av lengre sykefravær siden ansvaret for forsikring ut over 16 dager for det meste tilligger RTV. Den *andre* formen for atferdsrisiko oppstår fordi den forsikrede, arbeidstakeren, vil kunne kreve utbetalt kompensasjon i tilfeller der det ikke er åpenbart at et forsikringstilfelle har oppstått. Den andre formen for atferdsrisiko oppstår fordi den sykmeldte, og eventuelt vedkommendes lege, vet bedre enn arbeidsgiver og RTV om et meldt sykefravær er nødvendig og av riktig omfang.

Vanligvis forebygges de skisserte atferdproblemene med ulike former for medforsikring og egenandeler (J.E. Askildsen, 2004). Når det gjelder egenandeler, er disse fraværende for de fleste lønsmottakere i det norske systemet. Derved vil det bli etterspurt og observeres flere fraværsdager i Norge enn i land med høyere egenandeler. Empirisk finner forfatteren støtte

for dette ved at Norge altså har et høyere sykefravær enn land som Tyskland, Sverige og Nederland, som alle har egenandeler i sine sykelønnsordninger.

Diskusjon

Det finnes, i følge den siterte litteraturen, indikasjoner på at jo mer sjenerøst sykelønnsordningen i et land er, desto høyere er fraværet. De nordeuropeiske landene som anses for å ha sjenerøse sykelønnsordninger, har også et høyt sykefravær. Ett unntak her er Finland og til dels Sveits, to land som har relativt sjenerøse sykelønnsordninger og lavt sykefravær. Et annet unntak er at land som Belgia, Frankrike og Italia som har mer restriktive sykelønnsordninger, har et sykefravær nivå tilsvarende det norske (Ose m.fl. 2006). Ut fra sine sammenlikninger av sykelønnsordninger og sykefravær konkluderer Ose m.fl. (2006) med at det er en sammenheng mellom sjenerøsiteten i sykelønnsordningen og sykefravær nivået, men det finnes unntak.

Beregninger av effekten av ulike sykelønnsordninger er metodisk vanskelige, blant annet fordi mer makro- sosiologiske forhold virker inn på sykefravær nivået. For eksempel har kvinner et høyere sykefravær enn menn, og graden av yrkesaktivitet blant kvinner innen et land vil derfor påvirke sykefravær nivået. Tilsvarende, siden det er en sammenheng mellom alder og sykkelighet, vil en høy yrkesaktivitet blant eldre medføre et høyere sykefravær nivå. Effekten av sammensetningen av de sysselsatte med hensyn til kjønn, alder, yrke, sosio-økonomisk status og tilsvarende karakteristika, er det relativt enkelt å kontrollere for statistisk. Verre er det å finne et godt sammenlikningsgrunnlag for det som sannsynligvis har størst betydning for sykefravær nivået i et land, nemlig helsenivået eller det en kan kalle folkehelsa.

En måte en har prøvd å kontrollere for ulikheter i helsenivået på, er å sammenlikne sykelønnsordningene i land som en antar har omtrentlig den samme folkehelsa, for eksempel de nordiske landene, Tyskland og Nederland. Et problem som da kan oppstå er at sykelønnsordningene og sykefravær nivået innen landene er relativt like og en får bare til å se på effekten av heller marginale aspekter ved sykelønnsordningene, for eksempel hva statlig finansiering versus privat forsikring kan bety for sykefravær nivået. Et tilsvarende problem som kan oppstå når en studerer effekten av forskjellige sykelønnsordninger ”under ellers like betingelser”, er av en mer definatorisk karakter; en må være forsiktig slik at effekten en er ute etter ikke er innebygget i det en definerer som forskjellen mellom for eksempel restriktive og sjenerøse sykelønnsordninger. En restriktiv ordning skal pr. definisjon være mer streng med hensyn til hva som er og ikke er sykefravær, og da må det nødvendigvis bli slik at en restriktiv sykelønnsordning medfører mindre sykefravær enn en mer sjenerøs sykelønnsordning.

En av de tingene som mangler i studier som sammenlikner sykelønnsordninger er opplysninger om hva som skjer med de som ikke får sykelønn under den gjeldende ordningen, men som ville ha fått det under et annet regime. Hva skjer for eksempel engelske arbeidstakere som går ut sykepengeperioden på 28 uker? Hvis de bare blir ”omdefinert” fra å være sykefraværende til under for eksempel attføring, og på den måten ekskludert fra sykefravær-

statistikken, vil eventuelle sammenlikninger med for eksempel den svenske ordningen hvor sykepengeperioden er opptil to år, bli mer eller mindre meningsløse.

I Sverige er det siden 1991 blitt gjennomført flere endringer i sykelønnsordningen. Resultatene fra undersøkelser av effektene av disse endringene, er tvetydige. For eksempel ser innføringen av en karensdag til å ha ført til en nedgang i antallet sykefraværstilfeller og en økning i den gjennomsnittlige sykefraværslengden slik at det totale sykefraværet i antall dager forblir omtrent det samme før og etter endringen. I SOU'en fra 2006 blir det konkludert med at restriksjoner i sykelønnsordningen, spesielt reduksjoner i sykelønnsutbetalingene til den enkelte, medfører et lavere sykefravær i enkelte grupper, for eksempel blant kvinner, lavtlønte og blant arbeidstakere med et høyt sykefravær. Innføringen av "medfinansieringsordningen", hvor arbeidsgiver gjennom å betale en andel av sykepengene skulle motiveres til jobbe mer aktivt i forhold sykefraværet, ser ikke ut til å ha hatt noen særlig innvirkning på sykefraværsnivået.

Effekten av endringene i sykelønnsordningen i Sverige må kunne karakteriseres som heller små krusninger i forhold til den overordnede trenden, med et økende sykefravær i løpet av 90-tallet og begynnelsen av dette årtusenet. I Norge ser en den samme, men litt tidsforskjøvnene trenden, med en økning i sykefraværet på 2,9 prosentpoeng for menn og 3,6 for kvinner fra 1994 til 2003. Den norske sykelønnsordningen har i det store og hele vært uforandret i denne perioden, hvis en ser bort ifra den utvidede muligheten til egenmelding som kom i forbindelse med IA-atalen. I forskning fra Frischsenteret hevdes det at verken sammensetningen av arbeidstyrken eller konjunkturendringer i særlig grad forklarer denne økningen i sykefraværet (Markussen, 2007).

Forklaringen på det økte sykefraværet er i henhold til Frischsentrrets forskning at de fleste kategorier arbeidstakere i dag, tar ut mer sykefravær enn tidligere. Det er tre mulige forklaringer på at arbeidstakere tar ut mer sykefravær: Den første er at det generelle helsenivået har sunket. Den andre er at arbeidstakeres holdninger til og bruk av sykefravær har endret seg. Den tredje forklaringen er at forhold i arbeidsmiljøet har endret seg slik at det enten er blitt mer uhelseskapende eller mer krevende i forhold til de helsemessige ressursene som trengs i for å stå i arbeid.

4.3 Lønnskompensasjon, sykelønnsordning

Litteraturen viser at selve lønnskompensasjonen imidlertid ikke er den eneste økonomiske mekanismen som har betydning for omfanget av sykefraværet (Jan Erik Askildsen, 2004, A2). Nåtidig og fremtidig konsum, samt fritid, kan også tenkes å bli påvirket av en mulig straff knyttet til fravær. Straff kan være tapt inntekt ved eventuelt arbeidsledighet hvis mye fravær fører til at ansatt mister jobben, eller til reduserte karrieremuligheter som gir lavere fremtidige inntekter. Hvis arbeidsledigheten generelt er høy, vil det generelt være både en høyere sannsynlighet for å miste jobben, og det vil ha mer alvorlige konsekvenser å bli ledig ved at det blir verre å finne en ny jobb. Følgelig vil straff eller et mulig tap i inntekt ved mye fravær bli oppfattet som å være høyere ved høy arbeidsledighet. Hvor sterkt disiplinerende ledigheten

virker, avhenger av i hvilken grad fravær bidrar til innskrenkninger, og hvor sterkt den enkelte føler at eget fravær påvirker sannsynligheten for å være den som eventuelt blir oppsagt.

Endringer i sykelønnsordninger har definitivt påvirkning på sykefravær. Både forskere i Norge og Sverige (J.E. Askildsen et al., 2004) viser at innføringen av karensdag og egenandel ved sykefravær fører til en reduksjon i fraværet (J.M. Dyrstad et al., 2005). Funnene således tyder på at arbeidstakerne så vel som bedrifter synes å reagere som forventet når egenandel og andre kostnader ved et sykefravær øker. Likeledes vil en egenandel for bedriftene ved langtidssykefravær kunne redusere en atferd hos bedriftene som stimulerer til at det legges bedre til rette for tiltak som hindrer sykefravær. Dette betyr imidlertid ikke at det kan være gode effekter av andre tiltak, slik som ordningen med et ”Inkluderende arbeidsliv”. Men det kan være vanskelig å skille effekter fra dette tiltaket fra konsekvensen av de andre hypoteser (*helseeffekter, sammensetningshypotese og disiplineringshypotese*) (J.M. Dyrstad et al., 2005 A4). Undersøkelsen av Askildsen gir en viss støtte for en disiplineringshypotese når det gjelder langtidssykefravær.

Reduksjonen i sykefravær i 2004 er imidlertid så sterk at forskere nektet å ha den eneste forklaringen – IA (J.M. Dyrstad et al., 2005). Dersom det er IA-bedriftenes systemer for oppfølging av ansatte som utelukkende ligger bak, ville de forvente en svakere nedgang og ikke et brått skifte, slik vi ser i 2004. En annen og lignende forklaring er at det er endringen i sykelønnsloven 1. juli 2004 som virker positivt. Lovendringen innebar at legene ble pålagt å samarbeide med arbeidsgiver om arbeidstakerens arbeidsførhet.

Undersøkelser tyder på at aktiv sykmelding er blitt brukt selv om arbeidstakerne har utført sine ordinære arbeidsoppgaver og slik sett bidratt til et kunstig høyt sykefravær (Utvær et al., 2004). Lovendringene sommeren 2004 innebærer restriksjoner i bruken av aktiv sykmelding, noe som også kan ha bidratt til reduksjon i sykefraværet i 2004.

De stadige påpekningene om at sykefraværet må ned for å unngå innskrenkninger i sykelønnsordninger, eksempelvis innføring av karensdager, kan være en trussel som bidrar til å redusere sykefraværet (J.M. Dyrstad et al., 2005). Det er også vanskelig å se at dette kan være den eneste faktoren. Kan den sterke nedgangen i sykefraværet skyldes endringer i fordelingen på stønadstyper? Antallet personer som mottok attføringspenger og uførestønad økte i 2004 med 18 800 (J.M. Dyrstad et al., 2005). Antallet personer som mottok syke og rehabiliteringspenger ble i 2004 redusert med 22 215 (Rikstrykdeverket 2005). Kan det ha skjedd en ”overføring” av personer fra kategoriene syke- og rehabiliteringspenger til kategoriene attføring og uførestønad? I så fall vil dette innebære en direkte reduksjon i sykefraværet som ikke endrer realiteten når det gjelder arbeidstakernes tilknytning til arbeidslivet.

4.4 Arbeidstid

Fra 28. februar 2003 ble reglene for restriksjoner på overtidstimer i en enkelt uke og i løpet av en fire ukers periode endret, med en grense på totalt 48 timer per uke i gjennomsnitt over en fire måneders periode. Før loven var forandret i 2006 valgte representanter var ikke med i

planlegging av øvrig overtid da avtalen inngås med den enkelte arbeidstaker (www.arbeidstilsynet.no).

De offentlige debattene i forkant av disse endringene viste sterke interessekonflikter mellom arbeidsgiver- og arbeidstakersiden (J.M. Dyrstad et al, 2005 A4). Arbeidsgiverorganisasjoner argumenterte for at endringene i overtidsreglene var nødvendig for å oppnå fleksibilitet, møte økende konkurranse og forenkling av reglene. Arbeidstakerorganisasjonene hevdet at disse endringene var en forverring av arbeidsbetingelsene, og ikke i samsvar med samarbeidet som har preget lønnsoppgjørene i form av det inntekstpolitiske samarbeid. I denne sammenheng er det ofte argumentert for at økt overtidsarbeid øker sykefravær fordi arbeidsintensiviteten øker, og det kan utvikles en ”vi ringer – du springer” – mentalitet. Innen industribedrifter har det vært en stadig økning i overtid per ansatt helt fra tidlig på 1980-tallet (J.M. Dyrstad et al, 2005). Sammenhengen mellom overtidsarbeid og fravær har derfor stor interesse i dagens Norge.

Både positive og negative sammenhenger mellom fravær og overtid kan forklares. En mulig sammenheng er at bedriftene bruker overtid for å dekke fravær (J.M. Dyrstad et al, 2005). Dette kan begrunnes med at de stokastiske aspektene ved fravær gjør at det er umulig alltid å ha vikarer tilgjengelig. Det mest økonomisk lønnsomme for en bedrift kan dermed være å øke bruken av overtid når fravær øker, men det kan også bety at et høyere antall ansatte er optimal. Samtidig, høy bruk av overtid kan føre til økt sykefravær. Men enkelte studier finner at det ikke alltid er optimalt med høyere bruk av overtid om fravær øker (J.M. Dyrstad et al, 2005). Det kan være at høy bruk av overtid fører til økt fravær siden det kan føre til mindre fleksibel arbeidstid og lengre arbeidsdager. Denne sammenhengen kan også skyldes inntektseffekter siden overtidslønnen vanligvis er høyere enn timelønnen for normaltimer. Om bedrifter bruker overtid for å dekke fraværet, kan det føre til at de ansatte som arbeider overtid, kan få ”råd til” økt fravær. Dette kan kalles snøball eller spiraleffekter ved at økt fravær gir økt overtid, samtidig som økt bruk av overtid gir høyere fravær. I forslaget til ny arbeidslivslov ble forslagene fra arbeidslivsutvalgets innstilling om en yterligere utvidelse av overtidsbestemmelsen revurdert. Det ble foreslått heller visse innstramminger i regelen om gjennomsnittsberegning fra 16 til 8 uker, noe som innebærer en innstramming i adgangen til å arbeide svært lange arbeidsdager over lengre, sammenhengende perioder. I tillegg foreslår regjeringen å lovfeste en rett for alle arbeidstakere til fleksible arbeidstidsordninger. Betingelsene er at dette ikke skal innebære en vesentlig ulempe for virksomheten. Forskere stiller spørsmålet – hvem som kommer til å få mulighet til fleksibel arbeidstid? Det er mulig dette kun vil gjelde dem som allerede har stor grad av fleksibilitet, og for eksempel ikke sysselsatte i typiske kvinnedominerte yrker og bransjer som kanskje opplever største problemene med høyt sykefravær og tidlig utstøtning fra arbeidslivet (J.M. Dyrstad et al, 2005).

4.5 Diagnoser, kjønn og yrke

Norske forskere har sett på diagnosene som er grunnlag for det sykefraværet som dekkes av folketrygden, dvs. fravær over 16 dager (Jan Morten Dyrstad et. al, 2005 A4). Menn har høyere andel hjerte- og karsykdommer, mens kvinner har en større andel tilfeller grunnet

psykiske lidelser. Uansett er sykdommer i muskel-skjelettsystemet den største diagnosegruppen, etterfulgt av psykiske lidelser. Tilsvarende mønster finnes også i Finland og Sverige (J.M. Dyrstad et. al, 2005).

Hvis man ser på uføretrygding, vet vi at nesten 1/3 av de uføre er trygdet grunnet psykiske lidelser (SSB, 2005). Andelen er enda høyere om vi ser på arbeidstakere i ufaglærte yrker (M. Gamperiene, 2006).

Analyser av sykefravær relatert til lidelse eller sykdom hos arbeidstakerne viser at tilstedeværelse av en eller annen diagnose som oftest gir høyere fravær, men det er store variasjoner mellom undersøkelsene både med hensyn til modeller eller hypoteser. Det er for eksempel flere undersøkelser om sykefravær og psykiske lidelser som viser at personer med psykiske problemer har større risiko for sykefravær og uføretrygd. Men det finnes imidlertid lite forskning på for eksempel sykefravær grunnet depresjoner, noe som rammer en økende gruppe mennesker og yrkesgrupper (I Sandanger 2004; M. Gamperiene, 2006).

Kvinner har høyere fravær enn menn, ikke bare i Norge, men også i andre land. Årsakene til kjønnsforskjellene i fraværet kan være mange, og viktige faktorer ser ut til å være ulikheter i inntekt og fleksibilitet i arbeidstiden, karakteristikk i arbeidskontrakter og arbeidsmiljø og sosioøkonomiske forskjeller (J.M. Dyrstad et. al, 2005). Sivilstatus ser ut til å kunne ha betydning for fraværet blant kvinner.

En annen viktig faktor er hva som kjennetegner typiske kvinneyrker i forhold til mannsdominerte yrker. Mange typiske kvinneyrker er kjennetegnet ved ubekvem arbeidstid, liten innflytelse på egen arbeidssituasjon og fysisk tungt arbeid (M. Gamperiene, 2006). Generelt er jobber og yrker dominert av kvinner karakterisert med lavere inntekt og relativt få karrieremuligheter. Det er også mulig at arbeidsmiljøet i typiske kvinnedominerte yrker generelt, og ufaglærte yrker spesielt, har andre viktige kjennetegn som resulterer i høyere forekomst av helse problemer, som for eksempel seleksjon av mindre friske personer inn i yrker (se kapittel ” Seleksjonseffekter) (M. Gamperiene, 2006)

Healthy / Unhealthy Worker Effect

“Healthy worker effect” var sannsynligvis først beskrevet av dr. W. Ogle i bilag av Registrars General’s rapport om dødelighet i England og Wales i 1885. Han fant at ”mer krevende” yrker hadde relativt lavere dødelighet i sammenligning med dødelighets rater i lettere yrker eller blant arbeidsledige”. Ogle har identifisert to typer av seleksjons effekter. Den ene skjer i ansettelsestiden, og den andre i løpet av sysselsetningstiden. Den første selektivt tiltrekker eller frastøter/avslår nye arbeidstakere avhengig av fysiske krav i jobben og helsekriterium, for eksempel av bedriftslege. Den andre effekten tvinger arbeidstakere til å forlate en virksomhet/bransje grunnet for dårlig helse til å utføre arbeidsoppgaver. Ogle’s beskrivelse er mer omfattende enn den definisjon av Last, som i 1995 beskrev Health Worker Effektsom (HWE): *“A phenomenon observed initially in studies of occupational diseases: workers usually exhibit lower overall death rates than the general population, because the severely ill and chronically disabled are ordinarily excluded from employment.”*

HWE var lenge betraktet som kilde for seleksjonsskjevhet (C.Y.Li, 1999; A.J. Fox, 1976). Den reflekterer at 1) individet må være relativt frisk for å bli ansatt i arbeidsmarked, 2) både dødelighet og sykelighet er ofte lavere innenfor arbeidsmarkedet enn i vanlig populasjon, 3) arbeidstakernes helsestatus kan til og med bli bedre i ”krevende yrker” sammenlignet med ”lettere yrker”. En av de viktigste konsekvensene av denne effekten er at risikofaktorer i yrker blir undervurdert eller til og med oversett.

Betegnelsen “unhealthy worker effect” (UWE) har vært brukt i noen studier med forskjellige betydninger og med ingen godkjent definisjon (K. Juel, 1994; R. Bretveld, 2006; H.A. Kolstad, 1999; G.K. Lermasters 1987; G. Wingren 2006; C.Y. Shiau 2004). Ett nytt begrep for “unhealthy worker effect” ble introdusert i Norge for å angi det motsatte til HWE. Nemlig, seleksjon av *ikke-friske personer* eller personer med usunt livsstil inn i arbeidslivet (M. Gamperiene, 2006).

Alle yrker er eksponert av fraseleksjon av ikke friske personer. Proporsjonen av ikke friske ansatte som må forlate arbeidsplassen pga helseproblemer, varierer i henhold til fysiske krav i et hvert yrke. Ansatte med redusert arbeidsevne kan forlate arbeidsplassen og bli sykemeldt, evt. uføretrygdet, andre kan bli ledet til yrker med lave ”inngangs” krav. Arbeidstakere som ikke er friske og som blir rekruttert inn i slike jobber, kan ”ta med seg” yrkeseksponeringer fra tidligere yrker. Personer med dårlig alminnelig helse kan bli rekruttert direkte inn i slike ”lite krevende” jobber. Følgelig, slike yrker kan ha høyere sykkelighetsrater enn forventet. Dessuten, disse yrkene kan oppnå dårlig reputasjon, som ikke nødvendigvis er fortjent, og risikofaktorer typiske for det yrket, kan bli overvurderte.

En dansk studie illustrerer forbindelsen mellom HWE og UWE. Resultatene peker på motsatt sammenheng mellom risiko for lungekreft og antall år i jobb som bussjåfør, med minsket risiko assosiert med lengre ansettelse. Dette var forklart med at lastebilsjåførere som blir betydelig påvirket av dieselbrennstoff, ofte begynner som bussjåfører etter at de blir ute av stand å utføre fysisk krevende arbeid (H. Soll-Johanning, 2003). I en norsk studie blant ufaglærte kvinner undersøkte forskere hvordan ansettelseslengde påvirker sannsynlighet for uføretrygding (M. Gamperiene, 2003). Blant renholderne hadde ansettelseslengde ingen assosiasjon med sannsynlighet for å bli uførepensjonert. Resultatene viste også at den største andelen av ansatte med ”yrkeskarriere” fra andre ufaglærte yrker som for eks butikk og kjøkken assistenter, rekrutteres til renholdsyrket. Dessuten ble forekomst av mentale helseplager observert til nesten to ganger høyere blant kvinnelige ansatte i renhold enn i samfunnet generelt (M. Gamperiene, 2006). Basert på disse resultater, foreslår forfatterne følgende definisjon av Unhealthy Worker Effect, *”Fenomenet hvor arbeidstakere i yrker med lave krav generelt, eller lave krav for å komme inn, viser høye sykkelighetsrater delvis pga seleksjon (rekruttering) av ikke friske personer inn i yrket”*.

Slike jobber med få ”entre” - krav er ofte lavstatus jobber med lav betaling. Renholdsyrket foreviser flere slike karakteristikk for ”lite krevende” jobber. Renhold representerer et lett entré vei inn i arbeidsmarked, med minimale krav til utdanning eller språk, men fleksible arbeidstider og muligheter til deltidsarbeid (M. Gamperiene, 2006).

Hvis antagelse om “unhealthy worker effect” inn i renholdsyrker er riktig, vil forsøk på å modifisere renholdsoppgaver for bedre å tilpasse dem til ansattes arbeidsevne muligens hjelpe dem til å bli i arbeidsmarkedet. For å oppnå mål i ”Inkluderende Arbeidsliv” og for å imøtekomme HMS-kravene er det viktig at arbeidsgiver er godt informert om helsestatus til egne ansatte. Ansatte som ikke er friske, og også ansatte med høy turnover fra andre ufaglærte yrker, kan kreve spesielle tilpasninger for deres behov i arbeidsmiljø. Disse tilpasninger kan variere fra ergonomiske tiltak til forandringer i arbeidsorganisering.

Dog, renholdsbransjen legger arbeid i å minske turnover og helseproblemer tiltak som gjør renholdsyrket mer og mer profesjonelt. Dette gjøres ved å adoptere moderne arbeidsmodeller og å utvide spennvidden i arbeidsoppgaver. For eksempel, krever renholdsyrker stadig oftere fulltidsjobb og dagtidsjobb og tilbyr mindre fleksitids muligheter. Moderne renholdsbedrifter er interessert i å ansette yngre personer med større resurser, bedre utdanning, og med gode språkkunnskaper. Sett fra bedriftens side, så leder høyere ansettelseskrav til bedre omdømme og dermed tiltrekkes flere utdannende arbeidstakere, noe som er et ønsket resultat for yrket. Med andre ord, en slik utvikling bidrar til anseelse og berømmelse for renholdsyrket og reduserer tendensen til at personer med mindre ferdigheter skal søke jobb der.

Imidlertid, for den “marginale arbeidskraften” og samfunnet generelt, er en slik utvikling problematisk gitt at det reduserer arbeidsmuligheter, som er fleksible og har lavere terskel for å ”komme inn”. Arbeidsplasser som tidligere var åpne til mindre utdannede personer med færre resurser, kan forsvinne. For noen personer kan slike arbeidsplasser representere primær, og i noen tilfeller, *den eneste* mulighet for melde seg inn i arbeidslivet. Denne trenden bevises allerede ved å øke kravene til den teoretiske utdanning ved ansettelse, til og med i ufaglærte yrker.

Forfatterne ser en klar motsetning mellom det nasjonale IA-program, som har som et mål å inkludere og beholde personer i arbeidslivet friske og lenge, og mellom den økende trenden i å heve kravene for å komme inn i arbeidsmarked, selv i yrker vurdert som ufaglærte (M. Gamperiene, 2006).

4.6 Affektive og ikke-affektive sykefraværsfaktorer

Det går an å dele inn de forhold som påvirker sykefraværet i affektive og ikke-affektive faktorer (Jex, 2002). Med affektive faktorer menes de forhold som er knyttet til arbeidstakers opplevelse, tolkning og vurdering av egen arbeidssituasjon, for eksempel jobbtilfredshet, psykososiale krav og selvbestemmelse. De ikke-affektive faktorene er karakteristika som beskriver arbeidstakerne, som for eksempel kjønn, alder, sivil status, utdanning, sosioøkonomisk status, yrke og tilsvarende.

De affektive faktorene kartlegges som oftest gjennom spørre- eller intervjuundersøkelser. Disse undersøkelsene er som oftest det en kan kalle ”one site”, det vil si gjennomført innenfor en enkelt bedrift eller bransje på et tidspunkt. Hvilke affektive faktorer som blir identifisert som årsaker til sykefraværet, varierer med det som er tematikken i spørreundersøkelsene. For eksempel finner vi ikke i vår litteraturgjennomgang undersøkelser som dekker både

fenomenet organisatorisk rettferdighet og Karaseks trefaktormodell samtidig. På grunn av at de fleste undersøkelsene opererer med forskjellige utvalg av mulige affektive faktorer, at variasjonen er stor med hensyn til hvordan faktorene er målt, at det er forskjellige typer bedrifter som er undersøkt med mer, er sammenlikninger på tvers av undersøkelser vanskelig. I den grad det er gjennomført meta-studier, viser de generelt relativt svake sammenhenger mellom affektive faktorer og sykefravær (Jex, 2002, SBU 2003).

I forhold til noen affektive faktorer, for eksempel psykososiale krav, kontroll og sosial støtte finnes det en akkumulativ forskning som understøtter de teoretiske modellene. Det som det kan stilles spørsmål ved, er generaliserbarheten av de teoretiske modellene. I stresslitteraturen finnes det evidens for at ubalanse mellom innsats og belønning skaper stress og helseproblemer hos arbeidstakere (Siegrist m fl., 2004). Det vi vet lite eller ingen ting på grunn av manglende representativitet, er hvem og hvor mange som opplever denne uhelseskapende ubalansen mellom innsats og belønning, og derfor hvilken betydning dette har for det generelle sykefraværet.

De ikke-affektive faktorene i forhold til sykefravær kartlegges ofte i spørre- og intervjuundersøkelser, men forefinnes også i store databaser og registre. Dette gjør det relativt enkelt på en rimelig måte å studere sammenhengene mellom ikke-affektive faktorer og sykefravær på store, representative utvalg eller totalpopulasjoner. Registeranalyser har gjerne høy statistisk "power", dvs. en stor sjans for å finne sammenhenger eller effekter om de eksisterer. For eksempel viser RTVs statistikk at det er nær dobbelt så mange kvinner som menn som er sykemeldt ut over arbeidsgiverperioden på grunn av en psykisk lidelse. Dette er mer et faktum enn et statistisk anslag fordi det er hele populasjonen av sykemeldte ut over arbeidsgiverperioden som er studert.

Konklusjonene i registerbaserte studier av sykefravær er gjerne at kvinner har et høyere sykefravær enn menn, at eldre arbeidstakere i snitt har flere sykefraværsdager enn unge, at akademikere har mindre sykefravær enn de uten utdanning, eller at sykелigheten og sykefraværet er høyest blant de i laveste sosioøkonomiske klasse. En svakhet med denne typen studier er at en sjelden får et godt innblikk i de underliggende mekanismene eller prosessene. I "Science" fra 1980 drøftes mulige forklaringer på gradienten mellom sosial klasse og uhelse, og innen visse forskningsmiljøer diskuteres det fortsatt om hva i arbeidsmiljøet som er av betydning (Borg & Kristensen, 2000).

Sannsynligvis må en for å gode svar i forhold til hva som skaper sykefravær, kombinere undersøkelser som belyser ikke-affektive faktorer, dvs. registeranalyser, og affektive faktorer, for eksempel arbeidsmiljøundersøkelser. I Norge har en Samordnet levekår, arbeidsmiljømodulen, som en slags hybrid som ivaretar noen av sterke sidene ved begge tilnærmingene. Antall arbeidstakere er stort og representativt for de sysselsatte slik at den statistiske power'en må antas å være god. Denne undersøkelsens svake sider er blant annet at utvalget av affektive faktorer er begrenset, at diagnoser mangler og at sykefraværet er selvrapportert.

Per tidspunkt eksisterer det ingen databaser eller registre i Norden som på en helhetlig måte kan belyse samspillet mellom affektive og ikke-affektive faktorer i forhold til sykefravær. Ett unntak her kan være databasen som er under oppbygning i Danmark ved Det nationale forskningscenter for arbejdsmiljø. Ved Statens arbejdsmiljøinstitut vil prosjektet Den nye arbeidsplassen på sikt gi muligheter for prospektive analyser av sykefravær, men sannsynligvis vil ikke denne databasen bli representativ for norsk arbeidsliv. Det er derfor et behov for en oppbygging av en større database over arbeidsmiljøforhold og sykefravær som er tilgjengelig for flere typer forskningsmiljøer for å kunne gi gode svar i forhold til hva som skaper sykefravær.

4.7 Oppsummering

Flere undersøkelser viser at høyere arbeidsledighet gir lavere sykefravær, eller at innstramminger i sykelønnsordninger gir reduksjon i visse type sykefravær. Men det er ikke enighet om mekanismene bak disse sammenhengene.

Norske forskere påpeker at det kan være grunn til å analysere om effekten på sykefraværet er annerledes i perioder hvor konjunkturpreget ledighet dominerer, sammenlignet med perioder hvor strukturpreget ledighet dominerer, dvs. ledighet i forskjellige arbeidsgrupper. Analyser på bransjenivå vil kunne gjøre denne typen undersøkelser mulig. De påpeker at analysene er spesielt interessante i lys av at vi antakelig må forvente sterkere grad av omstillinger i arbeidslivet i framtiden. Kvantitative analyser sammen med kvalitative analyser vil kunne gi ny informasjon.

Problemstillingene knyttet til arbeidsmiljø og arbeidstid er interessante i et perspektiv med sterkere grad av omstillinger i arbeidslivet. Dersom utviklingen i retning av mer fleksible arbeidstidsordninger og endringer i jobbinnholdet fortsetter, vil det være viktig å undersøke hvordan arbeidsmiljø og arbeidstid påvirker sykefraværet. For eksempel det kan være inneresatt å studere sykefravær i yrkesgrupper som er blitt utsatt for store endringer, som i skole- og helsesektoren, service bedrifter. Også i relasjon til kjønn og sykefravær er dette interessante problemstillinger.

Diagnoseoversikter viser at den viktigste gruppen er muskel- og skjelettlidelser, etterfulgt med psykiske lidelser. Betydningen og årsakssammenheng av muskel- og skjelettlidelser har sannsynligvis endret seg over tid. Mens det tidligere var tungt fysisk arbeid som kunne gi økt sykefravær, er nå sannsynligvis et økende innsalg av for eksempel kombinasjon av ergonomiske og psykososiale problemer som bidrar til økning i sykefraværet.

Spesielt forskning på sammenheng mellom psykiske lidelser og sykefravær kan være viktig i et arbeidsmarked med stadige endringer i krav til arbeidstakerne. I denne sammenheng er det interessant å studere hvorvidt arbeidslivets krav bidrar til å ”produsere” psykiske lidelser, men også hvordan arbeidslivet ivaretar eller kan tilpasses mennesker med denne type lidelser (Unhealthy Worker Effekt).

Mye av forskningen om psykososialt arbeidsmiljø og sykefravær har vært basert på Karasek og Theorells krav-kontrollmodell (Karasek & Theorell, 1990), ofte supplert med sosial støtte som tredjefaktor (Caplan mfl., 1975). Det er mange grunner til at denne modellen er så ofte anvendt i forskningen, bl.a. modellens enkelhet og dens relativt høye prediktive verdi i forhold til uhelse. Et annet forhold som kanskje spiller inn er mulighetene til vitenskapelig publisering. Et utbredt krav i vitenskapelig publisering er at en skal ha brukt anerkjente og validerte måleinstrumenter. Og i forhold til krav-kontrollmodellen er det utviklet validerte spørrebatterier som er oversatt til mange språk og som er lett anvendbare i arbeidsmiljøundersøkelser. Av de 20 studiene som er inkludert i SBU's systematiske litteraturoversikt og som på et eller annet vis omhandler sammenhengen mellom psykososialt arbeidsmiljø og sykefravær, er psykososiale krav med som forklaringsvariabel i 15 av studiene og kontroll i 14. Seks av de 20 studiene har med sosial støtte som forklaringsvariabel. I bare en studie er for eksempel rolleklarhet med som forklaringsvariabel, en faktor som har relativt høy prediktiv verdi i forhold til stress og stressrelaterte helseplager. Selvsagt henger denne overvekten av vitenskapelige publikasjoner basert på krav-kontrollmodellen, sammen med kvaliteten i de forskningsprosjektene som er gjennomført og de forskningsmessige resultatene en har fått. Likevel kan det reises et spørsmål om de krav og føringer som ligger i vitenskapelig produksjon har hatt en temamessig innsnevrende effekt i forhold til feltet psykososialt arbeidsmiljø og sykefravær? Det psykososiale arbeidsmiljøet er noe mer enn bare de krav arbeidet medfører, den kontrollen en kan utøve og den sosiale støtten en får fra kolleger eller overordnede.

Det vanlige er å bruke 20-25 spørsmål til å kartlegge de psykososiale kravene, rundt 10 for å spørre om graden av kontroll og cirka 10 til å kartlegge sosial støtte på en valid måte (Fields, 2002). Dette er godt og vel halvparten av det antallet spørsmål en kan stille om det psykososiale og organisatoriske arbeidsmiljøet i en survey og fortsatt få tilfredsstillende svarprosent. Hvis en samtidig ønsker å kartlegge for eksempel ergonomiske arbeidsmiljøforhold, må dette gå på bekostning av hvor omfattende det psykososiale og organisatoriske arbeidsmiljøet blir kartlagt. Derfor, om årsaker til helseplager og sykefravær står i fokus i undersøkelsen, blir ofte det psykososiale arbeidsmiljøet innsnevret til å gjelde bare psykososiale krav, kontroll og sosial støtte. Resultatet over tid blir at en stadig har mer kunnskap, men da på et begrenset område.

Det som er aktuelle forskningstemaer rundt krav-kontrollmodellen i dag er strainhypotesen, dvs. om krav og kontroll har en additiv eller multiplikativ effekt i forhold til helse, og om sosial støtte er en såkalt buffer eller ikke i forhold til belastninger i arbeidet (Theorell, 2007 – personlig kommunikasjon). Begge temaene er på en måte ganske abstrakte i forhold til det konkrete som foregår på arbeidsplassene, og resultatet av at forskningsinnsatsen rettes mot å få avklart disse to og andre tilsvarende spørsmål knyttet til en modell, blir sannsynligvis at andre tema og problemstillinger innen det psykososiale arbeidsmiljøfeltet forblir upløyd mark.

5.1 Ledelse og sykefravær

Det har innen arbeidsmiljøforskningen lenge vært klart at ledelse og ledelsesform er med på å prege kvaliteten på det psykososiale miljøet og derigjennom påvirke de underordnedes helse. Allerede i mellomkrigstiden ble det vist eksperimentelt at autoritær-, demokratisk- og laissez-faire ledelsesform har forskjellig innvirkning på konfliktnivået i grupper. Senere forskning har vist at for eksempel støtte fra nærmeste leder kan være en viktig buffer i forhold til effekten av høye krav og lav kontroll i arbeidssituasjonen (Karasek & Theorell, 1990). Ståle Einarsen m.fl. (2006) viser at i omtrent halvparten av mobbetilfellene, er det en overordnet som mobber en underordnet. Mobbing igjen er en lite frekvent, men meget potent utstøtingsmekanisme fra arbeidslivet.

Det regnes som relativt vel dokumentert, at lederes handlinger har en betydelig innvirkning på de ansattes helse og trivsel i arbeidshverdagen. Atferdsmessige brudd med vanlig sømmelighet, rettferdighet, ærlighet, respekt og omtanke hos ledere vil prege det emosjonelle klimaet i virksomheten og underminere tillitsforholdet mellom over- og underordnede (Shabracq, 2003). Et negativt emosjonelt klima med mye mistillit vil igjen skape utrygghet, mistrivsel og stress blant de ansatte, forhold som en fra forskningen vet er viktige determinanter for uhelse. En undersøkelse blant ufaglærte kvinner viste at "innholdet" i ledelse var viktigere enn hvor ofte en traff dem, og dårlig ledelse var assosiert med mentale helseproblemer (Gamperiene, 2006).

Ut fra eksisterende arbeidsmiljøforskning er det derfor rimelig å anta at det er en sammenheng mellom den form for ledelse som utøves i en virksomhet, og sykefraværet. Likevel finnes det så godt som ingen sykefraværsforskning som belyser denne sammenhengen på en god måte. Et kunnskapshull er derfor både om og i hvilken grad ledelsesatferd og –form gjør seg utslag i sykefravær blant ansatte.

I den senere forskningslitteraturen om sykefravær ser det ut til at ledelse har blitt mer vektlagt, ikke som "årsak" til, men som tilrettelegger for tiltak rettet mot å redusere fravær. I flere svenske forsøksprosjekter belyses ledelsens viktige rolle i både forankringen og gjennomføringen av konkrete tiltak (SOU 2006). Ett unntak i denne sammenhengen er Tollgerdt-Anderssons (2005) studie som viser at lyttende og medvirkningsbasert lederstil har en sykefraværsreduserende effekt.

5.2 Arbeidsorganisering og sykefravær

I sykefraværlitteraturen regnes det som relativt godt dokumentert at høye psykososiale og fysiske krav i arbeidet medfører forhøyet fravær (SBU). Tilsvarende finnes det relativt god evidens for at liten kontroll i og over arbeidssituasjonen også medfører økt sykefravær. Resultatene er noe mer sprikende når det gjelder kvaliteten i de mellommenneskelige relasjonene på arbeidsplassen, men flere studier viser at manglende sosial støtte og forekomsten av konflikter på arbeidsplassen gir økt sykefravær. Siden det generelle sykefraværet har økt jevn i siden 1993 fram til 2004 med en sannsynlig utflating etter dette, er det rimelig å anta at noe har skjedd med de psykososiale kravene og graden av kontroll på arbeidsplassene i den samme perioden. Følgende spørsmål kan reises: Hva er det i den generelle arbeidsmiljø-

utviklingen de siste 10-15 årene, som gjennom økte psykososiale krav, mindre kontroll, redusert sosial støtte og flere mellommenneskelige konflikter, har bidratt til det økte sykefraværet?

I henhold til Schabracq, Cooper og Winnubst (2003) er det mange forhold på arbeidsplassene som har endret seg de senere årene, og som kan ha bidratt til det økte sykefraværet:

- Forskjellige former for ny teknologi, som krever en ny kompetanse og som i noen tilfeller uthuler jobbinnholdet
- Nye produksjonsformer som er mer komplekse og medfører mer ansvar
- Minimalisering av arbeidskraftskostnadene som ofte fører til økt arbeidsbelastning på den enkelte arbeidstakere
- Lengre åpnings-/produksjonstider gjør at flere arbeider utenom normal arbeidstid
- Økte krav til kvalitativ fleksibilitet som gjør arbeidet mer uforutsigbart og organiseringen mer kompleks
- Kvantitativ fleksibilitet som reduserer selvbestemmelsesmulighetene for den enkelte og kvaliteten i de mellommenneskelige relasjonene på arbeidsplassen
- "Neo-Taylorisme" som reduserer selvbestemmelsen og læringsmulighetene i arbeidet
- Mer kunde-, klientorientering som fører med emosjonelt arbeid
- Mer fleksibel produksjon som medfører økt kompleksitet i arbeidet og mer ansvar for den enkelte arbeidstaker
- Mer koordinering eller integrasjon mellom markedsføring, produksjon og produktutvikling som gjør mulighetene for feil større, økt endringstakt i arbeidet og mer kompleks kommunikasjon
- Flatere organisasjonsformer som medfører økt ansvar, økte krav til selvledelse og organiseringskompetanse og mer kompleks kommunikasjon
- Just-in-time-management og andre former for logistikkdriven organisering av arbeidet som innebærer konstant arbeidspress og redusert selvbestemmelse
- Outsourcing av personale eller enheter, som medfører jobbusikkerhet og turbulens for de som blir utskilt og redusert samlet kompetanse blant de som blir igjen
- Matrise, nettverk eller prosjektorganisering som gjør både arbeidet og kommunikasjonen mer kompleks
- Fusjoner, oppkjøp, fisjoner og omorganiseringer av virksomheter som skaper jobbusikkerhet, intern uro og endrede arbeidsvilkår

Schabracq, Cooper og Winnubst (2003) mener det er et godt forskningsmessig belegg for at de ovenfor nevnte forholdene gir økte psykososiale krav, redusert autonomi og forringer kvaliteten i de mellommenneskelige relasjonene på arbeidsplassen. Og vi vet at disse forholdene har preget den norske arbeidsmiljøutviklingen de senere årene, men omfanget dem og hvilken effekt de har og har hatt i forhold til sykefraværet, er usikkert. Det finnes dog flere indikasjoner på at 1990-årene og begynnelsen av dette årtusen har vært et slags omstillingens tiår (Grimsø&Hilsen, 2000), og at de forholdene Schabracq, Cooper og Winnubst nevner er aktualiserte i en norsk arbeidsmiljø sammenheng.

Hypotetisk sett er det i hovedsak på to måter endringer i arbeidsmiljøet kan ha gitt seg utslag i et økt sykefravær. Den ene måten er at arbeidsmiljøet i seg selv har endret seg, slik at det i dag er mer helsebelastende eller sykdomsproduserende enn før. De fleste undersøkelser viser moderate sammenhenger mellom arbeidsmiljøforhold, forekomst av helseplager og sykefravær. For eksempel viser K. M. Olsen (2007) i sine analyser av Levekårsundersøkelsen 2003 at omtrent halvparten av fraværstilfellene på mer enn to uker blir relatert til arbeidsmiljøet. Dette betyr at eventuelle endringer i arbeidsmiljøet må være relativt store og/eller virke over lengre tid før de kan spores i redusert helse og økt sykefravær.

Den andre måten endringer i arbeidsmiljøet kan ha gitt seg utslag i økt sykefravær på, er at det i dag kreves større helsemessige ressurser, både fysisk og psykisk, for å stå i arbeid. I bunnen for denne måten å tenke arbeidsmiljø og sykefravær på, ligger det en antakelse om at helse er tilnærmet normalfordelt i arbeidsstyrken. Videre antas det at det i den nedre delen av helseskalaen finnes en grense som skiller mellom de som har og ikke har helsemessige ressurser til å være i arbeid. For eksempel kan en tenke seg at toleranse for usikkerhet er en slik helsemessig ressurs som i økende grad blir utfordret i arbeidsmiljøet. Med en stegvis forflytning av en slik normalfordelt "tålegrense" for usikkerhet, vil frafallet på grunn av manglende mestring øke eksponentialt med hvor nær "normalen" en kommer. For eksempel, hvis en målte denne tålegrensen på en skala fra 1 til 10, ville en økning fra 0 til 1 føre til at ca 1 % falt fra på grunn av manglende mestring. Med en økning på skalaen fra 1 til 2 ville en ut fra statistikken forvente at ca. 5 % flere falt fra, mens en økning fra 2-3 ville sannsynligvis medføre at 10-15 % flere opplevde manglende mestring i forhold til usikkerhet og dermed falt fra. I de fleste arbeidsmiljø- og helsespørsmål mangler en slike klare sammenhenger og "cut-off points", men dette tenkte eksemplet viser at relativt marginale endringer i arbeidsmiljøet kan føre til at et økende antall arbeidstakere når grensen i forhold til hva de har helsemessige ressurser til å takle. For det store flertallet vil slike marginale endringer i arbeidsmiljøet sannsynligvis ikke ha noen særlig betydning, i alle fall ikke på en slik måte at de gjør utslag på de arbeidsmiljøindikatorene en ofte bruker; krav, kontroll og sosial støtte.

Spørsmålet om hva det er i den generelle arbeidsmiljøutviklingen de siste 10-15 årene, som direkte eller gjennom økte psykososiale krav, mindre kontroll, redusert sosial støtte og flere mellommenneskelige konflikter, har bidratt til det økte sykefraværet, lar seg vanskelig besvare. Ut fra det som er nevnt ovenfor, er det lite sannsynlig at enkeltfaktorer i arbeidsmiljøet, det være seg de psykososiale kravene, graden av kontroll eller mulighetene for sosial støtte, har endret seg såpass at det forklarer økningen i sykefraværet de siste 10-15 årene. Det er fortsatt et åpent spørsmål om mange små og mellomstore endringer til sammen kan ha medført en kvalitativ endring i arbeidsmiljøet og som forklarer denne økningen. Det ser ikke ut til å være noen undersøkelser som forfølger om det i dag kreves større helsemessige ressurser for å stå i arbeid.

5.3 Kunnskap finnes, men følges den opp?

Sykefraværstatistikken både i Norge og Sverige viser at muskel-skjelettsykdommer og mentale lidelser utgjør de to største diagnosegruppene med hensyn til sykepengeutbetalinger. Vi vet mye om årsakssammenhenger og mekanismer i kjeden fysiske belastninger i arbeidet,

muskel-skjelettsykdommer og sykefravær. Kunnskapen om forebygging, behandling og rehabilitering innen denne kjeden er også god.

Vi vet også relativt mye om kjeden psykososialt arbeidsmiljø og ”lettere” psykiske helseplager som stress, angst, søvnproblemer med mer. Kunnskapen om sammenhengen mellom psykiatriske diagnoser og sykemeldinger er også relativt god. Det en mangler kunnskap om i kjeden psykososialt arbeidsmiljø, psykiske helse og sykefravær, er om det er en eventuell overgang fra ”lettere” psykiske helseplager til psykiatriske diagnoser, og om i hvilken grad faktorer i det psykososiale arbeidsmiljøet påvirker forløpet i utviklingen av en psykisk lidelse. Kunnskapen om forebygging og behandling i forhold til lettere psykiske helseplager må karakteriseres som relativt god. Kunnskapen er heller mangelfull når det gjelder hvordan en skal forebygge og behandle psykiske lidelser innen rammene av arbeidsmiljøet.

6.1 Vanskelig å evaluere

Millioner er brukt i arbeidsmiljøprosjekter. Folkehelsen har aldri vært bedre. Antall IA-bedrifter stiger jevnt og trutt. Og sykefravær stiger... Underlig. Hvorfor? Siri Nørve, som har evaluert forsøkvirksomheten I RTV, forklarer dette slik: Effektmålinger før og etter tiltak er vanskelig fordi det skjer så mange omstillinger på arbeidsplassen i så raskt tempo at forholdene ikke lenger er sammenlignbare (Velferd, 4 2004). For eksempel på Ringnes, en av arbeidsplassene som skulle vært evaluert etter 4 år, var det i mellomtiden gjennomført ytterligere nedbemanninger, etablert nye produksjonskjeder og virksomhet var flyttet ut. Hvordan skal effekten av tiltak måles da? Slik er det mange steder i arbeidslivet: teknologi og marked utvikler seg så raskt. Effektmålinger blir dermed en vitenskapelig umulighet.

6.2 Mangel på pilotprosjekter

Det sies at tro kan flytte fjell. Her er også Norge og Sverige ganske like. Vi har stor tro på det som vi synes virker fornuftig. Det har imidlertid vært gjort mange tiltak for å redusere sykefraværet og bidra til et inkluderende arbeidsliv, både i Sverige og i Norge (Arbeidsmiljø, 8 2006). Felles for dem er at troen på dem har vært stor, men resultatene har ikke vært veldig overbevisende til nå. Noen utenlandske forskere har stusset over at mange av tiltakene først og fremst har vært basert på en sterkt tro på at dette var effektiv medisin; uten å ha undersøkt dette på forhånd, for eksempel via et så kalt ”pilotprosjekt”. Forskere uttrykker overraskelse over at man utfører fullskala nasjonalintervensjoner som IA uten å være sikre på at man har en ”medisin” som fungerer.

6.3 Tiltak

(om)Organisering av arbeidsoppgaver

Kvinneklubben i Bergen: ga større variasjoner gjennom rullering av arbeidsoppgaver og danning av team, i tillegg til organisatorisk oppfølging av sykmeldte. Sykefravær redusert fra 17 til 8,8 prosent (Velferd, 4 2004).

Møbelfabrikken Hjellegjerde i Sykkylven: mer fokus på varierte arbeidsoppgaver.

Møteplikt for sykmeldte

OSO Hotwater i Hokksund: endret fokus fra de generelle tiltakene og innførte nye rutiner som skulle få den enkelte sykmeldte i aktivitet så raskt som mulig. Den mest radikale endringen var innføring av dialogmøte hver fredag klokka 09.00 – medmøteplikt for alle sykmeldte. Fraværet var halvert fra 20 til 10 prosent (Velferd, 5 2004).

Forsterket fokus på samarbeid mellom ledelse og tillitsvalgte - nærværarbeid

Prosessindustrien (PIL): engasjerte bedriftsledere og samarbeid med tillitsvalgte har vært helt avgjørende for å redusere fraværet fra 25 til 5,5 prosent (Velferd, 4 2004). De var også tidlig ute med å etablere nettverksgrupper for erfaringsutveksling. Er det bedrifter som sliter, drar tillitsvalgte og PIL til bedriften sammen og bidrar til problemløsning. PIL har på sin side synliggjort at lederne vil dette, og lederne bruker enhver anledning til å promotere IA. Lederne formidler klart budskapet, at IA bidrar til en verdiskapningskultur der den enkeltes posisjon i verdiskapningsprosessen blir synliggjort. Den enkelte føler seg verdsatt gjennom de stimuli IA utløser.

Norske Skog Saugbrugs i Halden: alt sykefravær over tre prosent er mulig å bli kvitt, bare ledelse og tillitsvalgte samarbeider godt og jobber systematisk. I langtidsfraværs tilfelle har alle avdelinger utarbeidet lister over alternative arbeidsoppgaver. Blant de viktigste tiltakene er faste fredagsmøter, der personalavdeling, arbeidsledere, tillitsvalgte og bedriftslege samles for å diskutere oppfølging av sykmeldte (over en uke) eller potensielle sykmeldingskandidater. Det handler om at både den som er sykmeldt og ledelsen ser mulighetene, ikke hindringene. Lista over tiltak som skal gi redusert sykefravær ved Norsk Skog Saugbrugs er lang. Her er noen eksempler på ”gulrøtter” til de ansatte: *Egen treningsstudio* - har bygd treningsstudio til tre millioner kroner og ballhall til fri og gratis benyttelse for alle ansatte, med tilgang til egen instruktør. *Grønn resept* – ansatte med behov for en livsstilsendring på grunn av høy vekt og høyt blodtrykk kan inngå avtale med bedriftslegen om behandling med grønn resept. Til enhver tid er et tital ansatte (også sykmeldte) med på ordningen, som blant annet gir mulighet til å trene i arbeidstiden. *Behandling på arbeidsplassen* – bedriften har knyttet til seg psykolog to timer per uke, og inne på fabrikkområdet har ansatte tilgang på sponset kiropraktor og fysioterapeut, som leier gratis lokaler av Saugbrugs. *Kurstilbud* – bedriftshelsetjenesten tilbyr røykeavvenningskurs og kurs i kosthold og livsstil. I kantinen får de ansatte subsidiert frukt og grønt.

Statoil Forpleining: Et velfungerende nettverk med vekt på nærvær på arbeidsplassen ser ut til å redusere sykefraværet. Gjennom økt støtte fra kollegaer og bedre støtte fra ledere har nærværarbeidet lagt til rette for et inkluderende arbeidsliv og bidratt til en nærværskultur der det å være i arbeid anses som helsefremmende (M. N. Bauer, 2007).

Danmark, 16 virksomheter: de mest omfattende innsatser vil typisk være endringer i de kollektive arbeidsforhold, hvor man for eksempel omorganiserer arbeidet, således at stort sett alle er berørt av endringer. Veldig typisk var det å satse på forbedringer av de individuelle arbeidsressurser, hvor man på arbeidsplassen prøvde å forbedre medarbeidernes kompetanse og ressurser i forhold til utførelsen av deres eksisterende arbeidsoppgaver. Kurs, utarbeiding av fraværspolitik, helsefremmende tiltak (massasje, mosjonsaktiviteter), forbedringer i ergonomi og inneklima var de andre tiltakene.

Stokholmbuen (Københavns Amt): ett av tiltakene er at man gått over til omsorgssamtaler fremfor fraværssamtaler. Beboerne og brukerne i dette omsorgshjemmet kan ikke, eller i

veldig begrenset grad, selv å gi uttrykk for egne verdier. Derfor er det personalets oppgave å finne hvilke verdier som gir livskvalitet for den enkelte beboer (Sosialpedagogen, 2006).

"Ganglaget"

Oslo Lufthavn: et av tiltakene er "Ganglaget", som er tiltak i regi av Landsforeningen for hjerte- og lungesyke (LHL). Målet er å få nedarbeidere i bedrifter til å ta trappen isteden for heisen, gå til jobben eller gjøre andre ting som får både hjerte, lunge og muskler å trives. Redusert sykefravær fra 9 til 5 prosent.

"Ta-vare-på-samtale"

Samlerhuset, Kolbotn: lege uten taushetsplikt og bedre oppfølging fra nærmeste leder, bidro til å halvere sykefraværet i løpet av ett år. Målet var å avklare om det var psykiske eller fysiske årsaker til fraværet, og vurdere hvilke tiltak som kunne iverksettes. Hvis en medarbeider over en lengre periode ikke svarer på telefonen, unngår arbeidsplassen og ikke møter til "Ta vare på samtalen", blir den ansatte innkalt både til en bedriftslege og til en ikke taushetsbelagt samtale. Legen representerer i denne sammenheng bedriften. Etter samtalen skriver legen en rapport som sier hva den ansatte skal gjøre, og hva bedriften skal gjøre for at den ansatte skal komme raskest, og på best mulig måte, tilbake i arbeid. Den sykmeldte har vetorett med hensyn til hvilke opplysninger som gis til arbeidsgiver.

Frelse i Helse

Scandic Norge (Oslo): Å investere i de ansattes helse koster Scandic til sammen rundt tre millioner kroner i året, inkludert arbeidstimer til trim og økologisk mat, pluss opplegg for røykeslutt. De gir de ansatte grønn mat til lunsj og oppfordrer alle til å drikke vann. Hver morgen gjøres det ti minutter med enkle øvelser ute i bakgården.

Ledelse og selvbilde

Danmark: medarbeidere med fysisk preget arbeid blir sjeldnere langtidssyke hvis de føler at det er god ledelse på arbeidsplassen. På arbeidsplasser hvor det motsatte er tilfellet, kan lav ledelseskvalitet øke effekten av andre negative påvirkninger i arbeidsmiljøet, for eksempel i det fysiske arbeidsmiljø. Det betyr, at har man for eksempel tunge løft i arbeidet på en arbeidsplass hvor medarbeiderne vurderer ledelseskvaliteten som lav, er det omtrent dobbelt så stor risiko for sykefravær som på en lignende arbeidsplass, hvor medarbeiderne vurderer ledelseskvaliteten som god. Eldre, overvektige kvinner, som røyker og er ansatt i et fysisk preget omsorgsykehus i kommunen er blant de aller mest utsatte for høy sykefravær. Denne studien påviste for første gang at 40 prosent av forskjellen i sykefravær kan tilskrives arbeidsmiljøet, og at resten av forskjellene handler om selve sykdommens karakter og individuell bakgrunn (M. Labriola, 2006). Forskning viser også at personens selvbilde faller markant ved langtidssykmelding. Dette betyr at hvis organisasjonen jobber med mestring og selvbilde, vil det hjelpe folk raskere tilbake til jobb (Bedre Helse, 2007).

Forsterket fokus på omsorg

Sentralradiologiskavdeling på Ullevål universitetssykehus: fullspektrumlys og grønne planter har redusert fravær fra 16 til 6,6 prosent (Arbeidsmiljø, 1 2006). Vektlagt ergonomisk

tilrettelegging og miljøet på arbeids- og oppholdsrommene og på kjøkkenet. De ansatte har vært på IKEA og handlet selv, alt fra fargerike tekstiler og naturbilder. Dette har resultert i et lojalt personale fordi de setter pris på omsorgen.

Arbeidstid

Sverige: I Sverige har man på mange sykehus og i flere enn 100 kommuner innført et system der de ansatte gis mulighet til selv å velge når de vil arbeide. Det har ført til lavere sykefravær og mindre utskiftning av personalet, og nå introduseres systemet i Danmark. Kort fortalt går *Time Care* ut på at det blir annonsert et antall vakter som skal dekkes, og at medarbeiderne via egen pc velger de vaktene som passer for dem. Blant de annonserte vaktene er det både korte og lange, og de vanlige åttetimers vakter. De ansatte kan i en periode velge kortere vakter, mot at en senere i perioden velger å arbeide i lengre vakter (hvis det er det som passer best for privatlivet). Med systemet følger også en logg, hvor det registreres slik at alt skal gå opp på slutten av året (Kristelig Blad, 2006).

Fysisk aktivitet

Modum kommune: Gjennom Frisklivssentralen har kommunen sørget at fysisk aktivitet er blitt anvendbar medisin. Her har trening i tre måneder på resept slått godt an fordi legene kan henvise pasientene til et tilbud som får folk på beina igjen. Sykefraværet i kommunen er redusert med 20 prosent. Pasientene anbefales et treningsopplegg som består øvelser i forhold til sirkulasjon, kondisjon, dynamisk styrke, bevegelighet og avspenning. Den fysiske formen hos de sykmeldte er ofte svært dårlig, men etter 8 uker med moderat fysisk aktivitet, ser man fremgang (Sunnhetsbladet, 2005).

Potensiell tiltak – foreldrene som er hjemme med syke barn, må fjernes fra sykefraværstatistikken

LO i et brev til Arbeids- og inkluderingsdepartementet (AID): det må utvikles nye ordninger som ivaretar behovet ved sykdom hos den nærmeste familie, slik at dette ikke føres som sykefravær på arbeidstakerne.

IA

Det ser ut som at et aktiv IA-arbeid med bred involvering av alle ansatte og aktivt bruk av BHT og arbeidslivssentrene, bidrar til et lavere sykefravær, særlig hvis virksomhetens økonomi er brukbar. Dette kommer fram i en undersøkelse utført av Statens arbeidsmiljøinstitutt i samarbeid med Idebanken – inkluderende arbeidsliv. (Lie A, 2005).

Gjennom ulike programmer på nasjonalt nivå har virksomheter muligheter til å utvikle sin kapasitet for bærekraft, holdbarhet og inkludering. Noen virksomheter trekkes frem som eksempler på aktiv ledelsespromovering av bærekraftverdier, andre nevnes fordi de gjennom internasjonale eller nasjonale programmer arbeider ”på nordisk”. Ser vi på utfordringene finner vi at sykefravær, arbeidsfôrmaå/Tykes og inkludering og integrering står sentralt i landene. Forskningen, men også den anvendte arbeidslivspolitikken, viser stadig storre oppmerksomhet overfor ”friskfaktorer” og/eller helsefremmende og løsningsorienterte arbeidsformer. Hva kjennetegner de arbeidstakerne som bevarer arbeidshelsen, og hva gjør de sunne arbeidsplassene? Et nordisk samarbeidsprosjekt jakter på de friske og deres atferd. De kan støtte seg til flere viktige bidrag som Lindberg og kollegers analyse av arbeidsfôrmaå (Lindberg 2006) og en svensk forskergruppes undersøkelse av det grenseløse arbeidet, den nye arbeidsmodus og dens konsekvenser (Allvin et al.2006).

Slik vi så tidligere er det mange gode eksempler på enkeltvirksomheter som lykkes i   skape endringer som fremmer positive arbeidsmilj prosesser. Forskningen gir stadig nye resultater som medvirker til   fremheve hva som øker sannsynligheten for   skape løsninger og som legger til rette for sunnhet på arbeidsplassen. Likevel er totalbildet ikke så oversiktelig, som oppsummeringen til de finske og norske arbeidslivspartene viste.

Den danske forskeren Helge Hvid påpeker i artikkelen ”Danske arbejds politikks gyldne tiår” (Hvid 2001) at en viktig lærdom fra det store danske prosjektet om ensidig gjentakelsesarbeid (EGA) og potensial for det utviklende arbeid (DUA), er knyttet til innsikter om forholdet mellom makro- og virksomhetsnivå. Konfliktene i arbeidspolitikken er forskjellige på disse nivåene: ”På samfundsniveau er der betydelige konflikter på arbeidsmilj politikens område, hvor der tilsynelatende er stor konsensus på dette området på virksomhetsniveau”. Det forholder seg omvendt når det gjelder betydningen av etterutdannelse. Hvids artikkel inneholder en diskusjon av forholdet mellom konflikt og konsensus slik det kom til uttrykk i dansk utvikling gjennom 1990-tallet. Et fremtredende synspunkt er at demokratiseringsprosessen i arbeidslivet har endret kurs, og at det er et mer praksisnært og involverende prosjekt som tar form ved sin stadig storre involvering i utviklingen på arbeidsplassen.

7.1 Fyrt rnbidrifter

På 1970- og 80-tallet var Volvo en virksomhet som trakk til seg stor interesse p ga. sine omfattende forsøk med sikte på   skape gode og sunne arbeidsorganisatoriske løsninger. Nokia ble en slik fyrt rnbidrift på 1990-tallet, og gjennom sine løsninger fikk den stor oppmerksomhet. Uten tvil har slike virksomheter tilført både lokale erfaringer og

³ Dette kapitlet er i hovedsak basert på Sørensen og Wathne (2007): B rekr ftig arbeidsliv.

internasjonale arbeidslivsdiskusjoner stor inspirasjon. Fyrtårnbedrifter tar ofte i anvendelse praksisformer og organisatoriske mekanismer som bryter med ”konvensjonell visdom” og flytter grenser for hva man anser som mulig og forenlig med effektiv drift. Mange virksomheter kunne nevnes for sine tilførsler. Likevel ser vi at en begrensning kan ligge i at disse eksemplene får en tvetydig funksjon: For eksempel så man at noen konkrete grep, som tanken om selvstyrte grupper, ble oppfattet som synonymt med demokrati på bedriftsnivå i en periode. Temaet ble ”for og mot” selvstyrte grupper. Senere viser det seg at det ikke er de konkrete tiltakene, men mer noen sider ved organisering, samarbeid og ledelse som fremskaffer dialog som er ”virkestoffet”. Alle virksomheter er en historie, og noen slike historier er egnet til å vise sammenhengen mellom lokale utfordringer og evnen til å utvikle mekanismer som nyttiggjør seg motsetninger og potensial for samarbeid.

Programmer som ramme for en ønskelig utvikling

Kan programmer og større satsninger bidra til å fremme prosesser som gjør at virksomhetene kan arbeide med egne holdbarhetsutfordringer, men med støtte i noen felles orienteringer som letter oppbygging av en kapasitet for vedvarende læring og mestring av egne utfordringer?

Fyrtårnbedrifter inviterer til kopiering og overføring fra ett case, de blir på et vis sin tids levende lærestykker som enten går mot eller med rådende lære innen fag som organisasjon og ledelse, HMS mv. På samme måte kan pristildelinger fungere til å øke oppmerksomheten rundt gode eksempler, som ”årets mediebedrift” eller ”årets beste bedrift med hensyn på samfunnsansvar”. Slike bedrifter demonstrerer at det er mulig under de spesifikke betingelser virksomheten opererer å realisere et mål. Ofte er noe av det mest interessante ved slike forbilder den historien som kan fortelles om veivalg, og om prosessen som muliggjorde det ønskelige målet.

Bærekraft – om å samle oppmerksomheten

Arbeidslivfeltet er preget av flere gode, men ikke så tydelig integrerte satsninger, programmer og tiltak med mer og mindre klar vektlegging av bærekraftig utvikling. Mangfoldet i tilnærminger er positivt i forhold til erfaringer og muligheter til å finne inspirerende eksempler. Imidlertid kan det se ut til at de mange parallelle aktivitetene vil kunne komme til økt nytte dersom de ble oppsummert og fikk et samlende referanseparameter. Erfaringer med ”idé-banker” eller andre eksempelsamlinger⁴, basert på virksomheters innrapportering og beskrivelser av egne og lokale prosjekter, viser at de er inntressevekkende og blir nyttiggjort av andre. Og for de virksomhetene som melder inn sine tiltak, er i mange tilfelle selve prosessen frem til presentasjonen viktig for interne oppfatninger av hvilke kvaliteter medarbeidere og ledelse kan mobilisere.

Gjennom denne rapporten er partsamarbeidet og trekanten mellom partene og myndighetene fremhevet som grunnsteinen i den nordiske arbeidslivsmodellen. Samtidig har vi sett at det er varierende i hvilken grad dette gjelder, og har fått betydning for arbeidet, i å

⁴ Eksempler i Norge: Idebanken for sykefraværsarbeid og Idebanken for miljøtiltak.

fremme kapasitet for bærekraftige utviklingsmekanismer. Dette kan henge sammen med variasjoner i innramning av samarbeidet og ulike måter man har tatt mot og operasjonalisert bærekraftsutfordringene på. Det er åpenbart at selve karakteren disse utfordringene har, aktualiserer samarbeidsbehov og muligheter. Ulikheter i perspektiv og tiltaksformer mellom arbeidslivspartene er å forvente og kan skape dynamikk og dialog. Samtidig kan det være lite gunstig dersom den ene parten er ensidig aktiv og ikke vektlegger mulighetene for læring og utvikling i dialog på feltet. Det vil kunne skape et preg av at den ene part fremstår som tilbakeholdende og negativ, mens den andre parten vil kunne vise til handlinger, gode intensjoner og ansvarlighet. Siden bærekraftsutfordringene er uomgjengelige, og må håndteres, kan dermed symbolhandlinger og symbolspråk bli fremtredende der det er reelle behov for felles forståelse av utfordringene. Dette ser vi har vært mulig for eksempel i forhold til Helsefremmende arbeidsplasser.

Helsefremmende arbeidsplasser

Dette programmet er internasjonalt, men også nasjonalt. Dette innebærer at man kan se hvordan for eksempel det norske nettverket eksplisitt refererer til en nasjonal avtale (Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv) og at den norske arbeidsmiljøtradisjonen tydeligst er uttrykt gjennom Arbeidsmiljøloven av 1977, revidert i 2005.

Programmet er også forankret i en deklarasjon som tiltredes av partene i arbeidslivet, myndigheter og forskningsinstitusjoner. Virksomheter kan starte opp lokale prosesser for å bli helsefremmende arbeidsplasser, og gjennom kontakten innen programmet kan det utveksles erfaringer, søkes råd mv.

”Health promoting workplaces” er en av flere nettverk under WHO-paraplyen Helsefremmende arbeid. Health promotion er et begrep som knyttes til den aktiviteten som kom i gang etter en folkehelsekonferanse i Ottawa (1986). Her ble helsefremmende arbeid definert som en ny og utvidet strategi for aktivt å fremme helse: Helsefremmende arbeid er en prosess som gjør folk i stand til å øke sin kontroll over, og forbedring av, egen helse. Med en viktig tilføyelse kom definisjonen til å lyde: Helsefremmende arbeid er den prosessen som muliggjør at individer og lokalsamfunn kan øke sin kontroll over forhold som virker bestemmende inn på helseutviklingen og derigjennom forbedre helsemulighetene” (Nutbeam 2001).

Men hva vet vi om slike prosesser?

Helsefremmende mekanismer

Mer enn 20 år har gått siden den amerikansk-israelske medisinske sosiologen Aaron Antonovsky introduserte sin *salutogene* teori ”sense of coherence” (SOC) – om sammenhengsfølelse som en global orientering mot det å se verden og det enkelte miljø som ”comprehensive, manageable and meaningful” (forståelig, styrbar og meningsfull). Den salutogene prosess påvirkes etter Antonovskys oppfatning av den måten en person ser på livet; livsanskuelsen har innflytelse på forståelse av egen og andres helse.

Sammenhengsfølelse forklarer hvorfor mennesker i stressfylte situasjoner holder seg i form og til og med er i stand, til å forbedre helsen. SOC-teorien er prøvd ut og modifisert gjennom boken ”Unraveling the Mystery of Health”. Den finske medisineren Bengt Lindström har gått gjennom erfaringen fra salutogenetisk forskning i 22 land og finner at det er evidens for de teoretiske antakelsene.

Opprinnelig skulle Antonovsky studere hvordan israelske kvinner tilpasset seg menopausen, men i denne prosessen fikk han kjennskap til hvordan en gruppe overlevende etter KZ leiropphold tenkte om sine liv, hva de anså som eksistensens essens og hva som hjalp dem å overleve. Det var tre komponenter som ble tydelige:

1. Evnen til å forstå hva som hendte rundt dem,
2. i hvilken utstrekning de var i stand til å klare situasjonen på egen hand og gjennom signifikante andre i deres sosiale nettverk, og
3. å finne mening i situasjonen.

Den salutogene eller helsefremmende mekanismen er med andre ord bygget på kognitive, atferdsmessige og motivasjonsmessige faktorer [Comprehensibility (cognitive), manageability (instrumental/behavioural) meaningfulness (motivational)] som virker sammen med GRR (General resistance resources) så som ressurser, selvstyrke, kulturell stabilitet og sosial støtte.

I de nordiske landene er det opprettet sekretariater som koordinerer programmer i tråd med WHO-programmet. I Norge finnes slike nettverk som for eksempel Helsefremmende skoler, Helsefremmende sykehus, Helsefremmende byer og helsefremmende arbeidsplasser. Ved et stormøte vedtok mer enn 400 deltakere som representerte partene i arbeidslivet, myndighetene, bedriftshelsetjenesterepresentanter, bedrifter og forskere en erklæring (Lillestrømerklæringen) som satte fokus på virksomhetsnivået. Her heter det at ”helsefremmende arbeidsplasser skapes når arbeidsplasser åpner opp for, og i møtekommer, den enkeltes behov, ressurser og potensial, og kan utvikles gjennom deltakerstyrte prosesser. Virksomheten må bli en vekstplass for den ansatte, Bedriftskulturen må være inkluderende og åpen for egenart og mangfold. Dette handler også om hvordan vi skal få et mer inkluderende arbeidsliv som tar vare på og utvikler mennesker”. Videre heter det at den helsefremmende arbeidsplassen har noen kjennetegn:

- Lederskap som er tilstedeværende og tilretteleggende
- Lederskap som fremmer romslighet, takhøyde og frihet til å tenke annerledes
- Felles og synlig verdigrunnlag som skaper identitet og stolthet
- Åpner for mangfold og våre menneskelige ulikheter
- At alle opplever mestring i arbeidet og eierskap til resultatene gjennom tilbakemeldinger fra kunder og brukere
- Hensyn til hele mennesker med utgangspunkt i individuelle behov og livssituasjoner

- Fysiske omgivelser som løfter oss, gjør oss glade og skaper arenaer å være sammen i
- Mulighet for personlig og faglig utvikling og læring i arbeidet
- At alle blir i stand til å føle at de mestrer sine oppgaver og har bidratt til resultater gjennom feedback fra klienter og brukere
- At man viser hensyn overfor hele personen basert på individuelle behov og livssituasjon
- Fysiske omgivelser som inspirerer oss, gjør oss glade og skaper arenaer der vi kan være sammen
- Mulighet for personlig og profesjonell utvikling og læring på arbeidsplassen

Et fundamentalt element i helsefremmende arbeidsplasser er systematisk arbeidshelsefremmende innsats, som reduserer sykdom og ulykker.

Deklarasjonen skal være et viktig grunnlagsdokument for virksomhetene, i deres streben etter å skape helsefremmende arbeidsplasser.

Startpunktet for virksomheter som vil være helsefremmende

- Å åpne en prosess som gir mening til begrepet ”helsefremmende arbeidsplasser”.
- Skifte av fokus og vektlegge forholdet mellom folk og muligheter for utvikling.
- En anser dette som et bidrag til å bygge inkluderende arbeidsplasser og kulturer der dialog, gjensidig respekt og åpne prosesser er viktige elementer.
- En baserer seg på arbeidsmiljølovgivning og tradisjoner mht. å fremme arbeidshelse/arbeidsmiljø.

Første skritt

- Ledelsen tar ansvar for å bygge opp hengivenhet (commitment) og forståelse for betydningen av å fremme helse i virksomheten
- Hver enkelt tenker gjennom hva han/hun kan gjøre for å skape en helsefremmende arbeidsplass
- Vi alle hjelper til med å skape en kultur med en positiv og inkluderende atmosfære, som tillater at alle blir sett og hørt og kjenner sin betydning
- Ledelsen i samarbeid med ansatte skaper sosiale og profesjonelle møteplasser og setninger med det for øye å skape en helsefremmende kultur
- Ledelse i samarbeid med medarbeiderne viser vei for en kultur som skaper kreativitet og humør

Det nasjonale sekretariatet for denne aktiviteten er i Norge lagt til Statens Arbeidsmiljøinstitutt (STAMI), som formidler kunnskap og kontakter til deltakende bedrifter.

Utover en understreking av behovet for å satse på systematisk HMS-arbeid er fokuset – i tråd med den grunnleggende tenkemåten i Helseremmende arbeid – å dyrke fram de aktivt sunnheitsstyrkende forholdene på arbeidsplassen. I tråd med tradisjonene i nordisk arbeidslivsforskning er det deltakerdemokratiske perspektivet også vektlagt.

I det svenske nettverket har arbeidet med å identifisere og spre kunnskap om ”frisk-faktorer” hatt en stadig mer sentral plass.

Stå i arbeid til normal pensjonsalder?

Med den demografiske utviklingen og utsiktene til knapphet på arbeidskraft har behovet for å ta vare på arbeidskapasiteten til eldre medarbeidere tiltatt. Med økende levealder og stadig friskere eldre vil det være rimelig å anta at stadig flere ville ønske å kunne fortsette i arbeid. ”Yngre” eldre er blant de arbeidstakerne som trives best og kjenner stor kompetanse i sin yrkesutøvelse.

Dette er en av bærekraftsindikatorene. Det er derfor interessant å se nærmere på utviklingen med hensyn på nettopp gjennomsnittlig alder, for pensjonering. Videre er det også viktig å danne seg et bilde av hva som skjer med den yngre delen av arbeidsstokken. Øker eller avtar uførepensjoneringsraten blant de yngre?

For Sveriges vedkommende har det generelt vært en betydelig økning i andelen som går ut i uførepensjon. I 2005 er mer enn en halv million mennesker uføretrygdet. Økningen har vært særlig stor blant mennesker i alderen 30-39 år. Det er også en betydelig økning av unge kvinners førtidspensjoneringsrate. Disse unge menneskene har en forhistorie med lettere psykiske lidelser, depresjoner, kronisk trøtthet og muskel-skjelettlidelser.

Om dette skyldes forhold i arbeidet eller måten rehabiliteringstiltakene fungerer på, er et tema for forskning. Både langvarige sykemeldinger og vedvarende arbeidsledighet går forut for varig pensjonering. Professor Staffan Marklund påpeker at en kan se en mulig effekt av lavkonjunktoren med høy arbeidsledighet på begynnelsen av 1990-tallet. For mange unge ble det aldri mulig å komme inn i arbeidsmarkedet (Arbeidsliv i Norden, mars 2005).

Også i Norge ser man noe av den samme tendensen. Dette er særlig interessant siden man i Norge og gjennom IA-avtalen har hatt en avtalefestet satsning på både å få funksjonshemmede i arbeid og hindre at eldre går ut av arbeidsstokken før pensjoneringsalderen. Videre kunne man ha hatt forhåpninger om at innføringen av funksjonsvurdering ville gi muligheter for å bevare i alle fall en viss kontakt med arbeidslivet for alle aldersgrupper og uansett om helsen setter begrensninger på arbeidslivsdeltakelsen.

Kampanjer eller praktiske tiltak?

Utsatte grupper har det vanskelig, fordi de nettopp oppfattes som å være mer typiske for kjennetegn ved en gruppe enn som individer. I en kunnskapsoversikt om eldre arbeidstakers situasjon heter det: ”Det synes imidlertid å være en tendens til å behandle eldre som en ensartet gruppe ut fra negative grunnholdninger som ikke kommer åpent fram”

(Solem 2001). Dette betyr at en gjør praktiske tiltak som kan utfordre de ikke uttalte, men virksomme tolkningene og gi ny empiri.

I en svensk utredning kom det frem at nesten hver fjerde arbeidstaker i alderen 25-64, ikke regnet med å stå i arbeid inntil pensjonsalderen. Det var en sammenheng mellom opplevelser av at organisasjonsendringer hadde uthult deres arbeidsoppgaver, at deres kompetanse ikke strakk til, en opplevelse av usikkerhet eller konflikter. Gatu (2001) drar den konklusjon at "Mye taler for at en kommende diskusjon om sykefravær, dens sosiale konsekvenser og samfunnsøkonomiske kostnader derfor fokuseres på arbeidsplassene og hvordan arbeidet er organisert" (s 22).

Arbeidsplassnivået og arbeidsorganisatoriske utfordringer peker seg ut som strategisk viktig, og det antatt mest virksomme handlingsnivå. Her kan det være på sin plass å minne om den sentrale betydning som "Tykes, Att orka" hele tiden har hatt innen det finske arbeidsprogrammet.

7.2 Regionale utviklingsprogrammer

Siden midten av 1990-tallet har en sett utviklingsprogrammer med vekt på *regionen* som bakgrunn for holdbar utvikling for eksempel i Sverige og Norge. I det følgende skal vi imidlertid ta for oss erfaringene fra noen bedrifter som nettopp har lagt vekt på videreføring og forsterkning av bedriftsdemokratiet i en periode preget av vesentlig vanskeligere konkurranseforhold, og der også nedbemanning har vært nødvendig. Eksempelene er hentet fra prosessindustrien, som i hovedtrekkene er råvareprodusenter og som er direkte eksponert mot et internasjonalt marked. (Dette har de for øvrig alltid vært.) Til tross for at bedriftene tilhører de ledende konsern i verden og stadig utvikler prosessene og produktene, faller produktprisene med 2-4 % i året. Tidligere konkurransefordeler som billig kraft- og råvaretilgang er borte; konkurrentene i utlandet har tilsvarende eller bedre priser samt lavere lønnsnivå og ofte gunstigere rammebetingelser for øvrig. I tiden etter 1990 har marginene i denne bedriftsgruppen i Norge stadig blitt mindre, og i relativt lange perioder vært negative. Dette er en situasjonsbeskrivelse alle ansatte, de tillitsvalgte og fagforeningene kjenner i detalj og aksepterer som reell.

Bedriftenes respons på den stadig vanskeligere konkurransesituasjonen på 90-tallet har vært internt samarbeid om kostnadskutt, omstilling og nedbemanning med utgangspunkt i gjeldende lov- og avtaleverk, og et vesentlig høyere nivå av medvirkning fra de ansatte generelt enn minimumskravet om informasjon, konsultasjon og forhandlinger. Allmannamøter, dialogkonferanser, arbeidsgrupper, ukentlige informasjonsmøter, konsultasjoner, rådgivning, studieturer mv er anvendt for å få mest mulig informasjon frem, og flest mulig med, i prosessen for å skape forståelse, oppslutning, få best mulige løsninger osv.⁵ Resultatet er blitt radikale reduksjoner i driftskostnadene, forbedret regularitet i produksjonen, like gode eller bedre HMS-resultater og en vesentlig bedre evne til læring og videre utvikling. Bemanningstallene er redusert med 30-50% i løpet av samme periode ved

⁵ Dette avsnittet trekker veksler på Sørensen og Qvale, 2005.

hjelp av en kombinasjon av ”avgangsstimulerende tiltak” (stipend til videreutdanning, sluttpakker, omplassering i konsernet, tidligpensjon mv.), ansettelsesstopp, naturlig avgang, hjelp til ny jobb og i en del tilfeller oppsigelser. Teamorganisering og nye data-systemer som gir direkte innlesing samt adgang for alle til all informasjon, er gjennomgående trekk. De største bemanningsreduksjonene kommer vanligvis blant administrativt personell og mellomledere, mens skiftbemanningen i de fleste tilfellene er uendret eller endog litt øket. I noen tilfeller er administrativt personell gitt videreutdanning og overført til skiftteam. Praktisk talt alle gjenværende ansatte har nytt jobbinnhold med utvidet ansvarsområde på individ- og teamnivå. De lokale fagforeningene har vært aktivt med i prosessen. Forhandlinger om nye arbeidsbetingelser, oppsigelser osv. er også gjennomført uten åpen konflikt.

Det er både historiske og teknologiske forklaringer på dette forløpet. Historisk er prosessindustrien preget av sterke fagforeninger, og etter hvert et godt samarbeid mellom ledelse og fagforeninger innenfor rammen av avtaleverket. Representasjon for ansatte i bedriftsutvalg, styre, bedriftsforsamling og konsernutvalg har bidratt til at kunnskapsnivået om bedriftens situasjon og utvikling har blitt høyt. Den teknologiske utviklingen har på sin side forsterket den gjensidige avhengigheten mellom topp og bunn i organisasjonen. I løpet av de siste 20 år har skiftarbeiderne blitt utdannet til fagarbeidernivå, og deres avgjørende betydning for fabrikkens drift og sikkerhet er forsterket og erkjent.

Ved slutten av 1990-tallet var imidlertid situasjonen i de fleste bedrifter i prosessindustrien (utenom olje og gass) at mulighetene for interne kostnadsreduksjoner og forbedringer langt på vei syntes utnyttet. Norske rammevilkår, inklusive lønnsnivå og den høye kronekurs tilsa imidlertid at enten klarte man å komme videre, eller det ville bli avvikling i løpet av 5-10 år for svært mange. Konsernene stanset stort sett investeringene i denne bedriftsgruppen i Norge i løpet av 90-tallet, slik at mange av anleggene ble stadig mindre konkurransedyktige i forhold til nyere, utenlandske med vesentlig større kapasitet (for petrokjemi, – typisk den dobbelte) enn de norske.

7.3 Samarbeid og nettverk?

En gruppe på 7 prosessanlegg i Grenland, der lederne (bedrift, fagforeninger) innså at de måtte finne frem til samarbeidsformer seg imellom for å makte utfordringene, gikk derfor i 2000 sammen inn i FoU-programmet Verdiskapning 2010 (VS2010). Dette er foreløpig siste generasjons tiltak innenfor samarbeidstradisjonen i arbeidslivet og sikter mot regional økonomisk utvikling gjennom bedriftsnettverk med de regionale partene i regionen/fylket i en koordinerende rolle (Gustavsen 2002 osv). Dette frivillige samarbeidet mellom fabrikker som tilhører ulike konsern, men som befinner seg i samme geografiske område, leder frem mot et antall ulike typer tiltak:

- Utveksling av erfaringer og kunnskaper mellom bedriftene på områder som organisasjonsutvikling, ledelse, prosjektstyring mv.
- Opprettelse av felles, virtuelle, organisasjonsenheter slik at vesentlig mer fagkompetanse og kapasitet blir tilgjengelig for alle medlemmene i fellesskapet,

samtidig som den enkelte bedrift får lavere kostnader. Overskytende kapasitet brukes til salg av tjenester til andre bedrifter. Foreløpig har dette stort sett skjedd på vedlikeholdssiden, men det foreligger planer om ulike former for verksteder mv.

- Permanent opprettelse av nye felleseide selskaper på visse områder (beredskap, brannslukking, bedriftshelsetjeneste) og overføring av personell til dette. Slike selskaper kan så øke sin omsetning og sysselsetting ved også å ta oppdrag fra andre.
- Felles initiativ overfor aktører i regionen og samarbeidsprosjekter med disse med henblikk på å bedre infrastrukturen der (transportsystemer, utdanning, opplæring, forskning og utvikling mv).
- Felles initiativ for å tiltrekke nyetableringer til distriktet med henvisning til at infrastrukturen er tilrettelagt for dette (opprettelse av industripark, tilbud om ferdig infrastruktur for nyetablering av prosessindustri, velkvalifiserte underleverandører, et godt arbeidsmarked for slik virksomhet, lokalpolitisk støtte mv.).
- Felles initiativ overfor regionale og nasjonale politiske og administrative aktører med henblikk på å få deres støtte til hensiktsmessig bruk av næringspolitiske virkemidler i regionen.
- Bruk av fellesskapet, IndustriClusteret Grenland (ICG), som argument overfor konsernledelsene i forbindelse med diskusjoner om nyinvesteringer i anleggene.

Slikt samarbeid på tvers av bedrifts-, konsern- og fagforeningsgrenser er nytt og relativt unikt i Norge. I en viss forstand dreier det som om å oppnå konsernfordeler uten den byråkratiske overstruktur som vanligvis følger med konsern. Videre står bedrifter og fagforeninger sammen om en forståelse av at samarbeidet neppe kan lede til nye arbeidsplasser i de 7 bedriftene, men at disse kan gi grobunn for nyetableringer og knopp-skytinger i regionen. I denne sammenheng betyr det mye at de 7 bedriftene utgjør den største konsentrasjon av prosessindustri i Skandinavia, og at dette kan utvikles til en betydelig konkurransefordel.

Etter tre år finnes det visse positive erfaringer fra dette samarbeidet. Gjennom samarbeidet om vedlikehold har den enkelte bedrift fått betydelige besparelser uten at noen er oppsagt. Felles beredskapsorganisasjon og -opplæring for en undergruppe av bedriftene har gjort det mulig å trekke nye oppdrag til regionen og dermed ansette flere medarbeidere der. Samarbeidet med Høgskolen i Telemark er utviklet, og enkelte nye videreutdanningskurs har skapt nye karriereveier og ansettelsesmuligheter for personell i prosessbedriftene. Den regionale næringsplanen er endret slik at den understøtter formen for utviklingsarbeid. Ledelsen i konsernene er orientert om denne utviklingen, og har reagert positivt. Delvis som en følge av produktivitetsutviklingen i bedriftene de siste årene, har tre av konsernene nylig bevilget penger (vel 2 mrd kr) til investeringer i kapasitetsutvidelser. Dette betyr at arbeidsplassene i tre av anleggene sikres i flere år fremover. En betydelig nyetablering i industriparken har også funnet sted og flere er under vurdering. Fagforeningene i de 7 fabrikkene, som tilhører flere ulike forbund, har utviklet samarbeidet seg imellom og har bl.a. engasjert seg i en prosess for å få felles tariffavtale på regionnivå.

Ser vi på de arbeidstakerne som i dag lånes ut til en felles ”virtuell” vedlikeholdsgruppe, er de i dag meget fornøyde med nyordningen. De var skeptiske i starten, men med de gitte garantier om å beholde ansettelsesforholdet slik det var, gikk de inn i en prøv fase. Etterpå sier de at arbeidet er mer variert, lærerikt og generelt mer tilfredsstillende enn før. De ønsker ikke å gå tilbake til den gamle ordningen. Bedriftene mener de får bedre og billigere vedlikehold på denne måten. Det foregår bl.a. en form for læring mellom bedriftene: gode vedlikeholdsløsninger overføres.

7.4 Samarbeid som strategisk grunnlag for ny og langsiktig ressursforvaltning

Det har, som antydnet foran, vært gjort mange forsøk tidligere på å kapitalisere på den norske samarbeidstradisjonen for å utvikle konkurransefortrinn i en globalisert økonomi. Det er imidlertid først i de siste år at enkelte bedrifter og bedriftsgrupper har utviklet dette til en sentral strategi. Bak disse ligger helt klart en erkjennelse blant produksjonsledere at avhengigheten av kvalifisert og engasjert arbeidskraft er blitt meget sterk. Filosofien er at kompetansen må ligge nærmest mulig kjerneprosessen (den sentrale produksjonsprosessen) og organiseres, opplæres og instrumenteres slik at den kan løse mest mulig av oppgavene selv. Så bygges det et ”støttesystem” av teknisk, økonomisk og administrativ ekspertise rundt skiftfolkene, og det organiseres møteplasser mv slik at det blir åpne dialoger om problemløsning osv.

Slik argumentert her er det ikke mulig å drive for eksempel prosessanlegg eller avansert elektronisk industri, uten at de ansatte er motiverte, kan ta ansvar, ha evne til å arbeide i ulike typer organisasjonsformer og prosjekter osv. Hierarkiske, statusmessige og faglige skiller må bygges mest mulig ned for at organisasjonens lærings- og utviklingsevne skal øke. Et tilleggsmoment her ligger i at innovasjonstakten i bransjen generelt går opp. Produksjonsprosessene og produktene må kontinuerlig utvikles ut fra økonomi, nye kundekrav og nye markedsmuligheter. Dermed har også det som i sin tid startet som en industri som utnyttet naturressurser, blitt en kunnskapsindustri. Prosessindustrien i Norge i dag har ingen spesielle, naturgitte fordeler lenger. Det er kompetanse og innovasjonsevne som er utslagsgivende. Det er på dette grunnlag en også må forstå bedriftsledernes måte å håndtere nedbemanningsspørsmålet på.

Bedriftene har måttet gjennomføre nedskjæringene på en slik måte at de verdier og prinsipper som de ønsker skal ligge til grunn i videreføringen av organisasjonen, også må reflekteres i måten nedbemanningene gjennomføres på.

Hovedelementer i prosessen

- Tidlig informasjon, grundig presentasjon og diskusjon av årsakene til at omstillinger må settes i gang
- Forklaring av rasjonaliteten bak tiltakene
- Felles utvikling av omstillingsplaner
- Enighet om gjennomføringsform og -tempo

- Omforhandlede prinsipper for utvelgelse av de som må slutte
- Avklaring av hva slags virkemidler som i så fall skal benyttes

Samtlige bedrifter har hatt som intensjon at færrest mulig skulle sies opp. Noen har klart det hele gjennom naturlig avgang, hvilket i seg selv krever stor intern fleksibilitet og kreativitet. Noen av bedriftene har tilbudt sluttpakker til de som ikke har kunnet skaffes omskolering/ny jobb eller pensjoneres. Enkelte har ikke hatt økonomi til dette, og disse har endt med å si opp et mindre antall ansatte etter at andre muligheter har vært prøvet. De lokale fagforeningene har akseptert dette.

Teamutviklingen som har skjedd i ICG-bedriftene og samarbeidet om den, er også en forutsetning for det bedriftsovergripende samarbeid som nå utvikles.

- For det første har den enkelte ansatte lært at han/hun kan mestre nye oppgaver, håndtere nye samarbeidsrelasjoner og ta initiativ og ansvar. Dette er i seg selv et ganske stort brudd med fortiden i en industrigruppe som lenge har vært sterkt preget av hierarki og paternalisme.
- For det andre har de ansatte generelt lært at det fins et betydelig utviklingspotensiale i bedriften. Det har vært en form for felles læring at det er mulig å komme videre, men at utviklingen ikke kommer av seg selv, eller fra konsernledelsen for den saks skyld. Konsernene er globale og tar ikke ansvaret for det enkelte nasjonale anleggs overlevelse. Tvert imot investerer de der potensialet for avkastning er best. Dermed må fabrikkledelsen og deres medarbeidere overbevise konsernledelsen at det faktisk er fornuftig å investere hos dem. Fellesforståelsen nå er at det er ikke særlig mer å hente i form av kostnadskutt i den enkelte bedrift. Samarbeid i ICG kan imidlertid gi den enkelte bedrift tilgang på mer kompetanse, og de kan lære og opptre felles i forhold til eksterne aktører og dermed bedre sine rammebetingelser og infrastruktur. I neste hånd håper de at konsernene vil bli overbevist om regionens konkurransemessige styrke og dermed investere i utviklingen av anleggene. Det er klart at det regionpolitiske argument blir viktig her. Dels fordi det skjer, eller skal skje, en form for desentralisering av næringspolitikken fra det nasjonale til det regionale nivå. Siden enhver moderne industri er avhengig av en velfungerende offentlig sektor og en god infrastruktur, vil felles fremstøt fra en koordinert bedriftsgruppe på regionalt nivå, ha visse muligheter for å lykkes.

Oppslutningen om VS2010 fra de lokale fagforeningene i ICG-bedriftene er, i den fasen de nå er inne i, begrunnet i den felles visjonen om knoppskytninger og nyetableringer i regionen. Det er dette som kan gi nye arbeidsplasser og dermed erstatte noen av de mange som har forsvunnet i ICG-bedriftene. For det første kan ICG-bedriftene selv gi grunnlag for nye etableringer som kan vokse i regionen slik det er tendenser til. For det annet og antakelig viktigere: De kan få andre nyetableringer på stedet fordi det blir et stadig mer interessant område for avansert industri og tilknyttet virksomhet. At de lokale fagforeningene nå arbeider for å utvikle en regional faglig fellesstruktur, er en del av dette bildet.

Dette eksemplet er trukket inn i såpass stor detaljeringsgrad for nettopp å vise kompleksiteten og den betydning forståelse av samspill mellom forhold på ulike nivåer har for å søke organisasjonsendringer som fremmer konvergeringer.

I det ovenstående har vi skissert en alternativ utvikling der partene i et sett bedrifter først internt har gått sammen om en utviklingsprosess med bred medvirkning. Ingen har hatt noen endelig løsning klar på forhånd, men en felles forståelse for behovet for forandring har blitt utviklet, og deretter en forståelse av ønskelig utviklingsretning og de underliggende verdier for den.

Det interessante her er at både på individ-, bedrifts- og gruppe- eller ”clusternivå” er det utviklet nye løsninger som de involverte er fornøyde med, som de mener peker i riktig retning og som gir inspirasjon og tillit til å gå videre. Overføringsverdien til andre sektorer i arbeidslivet ligger på det prinsipielle: i arbeidsformen som er anvendt for å skape nye løsninger og tillit til egen evne til både å mestre nye utfordringer, i bedriften og dens ledelse generelt når det gjelder evne til å bli en selvstendig aktør som håndterer eksterne relasjoner og avhengigheter på nye måter.

Hele arbeidslivet

Det ”nye” arbeidslivet er kjennetegnet av at svært mange produserer offentlige og private tjenester, og det er, gjennom relasjonelle oppgaver, ofte kunnskapsbasert. Til forskjell fra vareproduksjon og industrielt arbeid kommer den enkelte i en situasjon der grenseregulering har stor betydning for egen holdbarhet (Allvin et al 2006). Det grenseløse arbeid er her, og termen ”grenseløst arbeid” er i samtiden mer og mer en beskrivelse av konkrete arbeidserfaringer. Bærekraftig arbeidsorganisasjon må kunne forholde seg til disse endringene i arbeidsinnhold. I EU-surveyen for 2001 oppsummerte Paoli at mens nye utfordringer er kommet til syne, er fortsatt mange av de gamle og kjente arbeidsmiljø-utfordringene uløste.

7.5 Resultater av kunnskapsundersøkelsen

Første hovedspørsmål: Hva er de dominerende spørsmål som reises på angjeldende felt?
Spørsmålsstillinger er

- Årsaker til sykefravær
- Årsaker til sykefravær i enkelte samfunns – og yrkesgrupper
- Årsak til endringer i sykefravær – økning, svingninger og reduksjon
- Virkningen av tiltak på makro, meso – og mikronivå
- Metodetilnærminger i arbeidet med sykefravær – hos de profesjonelle i helse-, trygde og sosialetat.
- Metodetilnærming i tiltakene i arbeidslivet, i samarbeidet mellom arbeidsgiver/arbeidstakere, fagforeningers innspill, tiltak i tråd med CSR.
- Hva skyldes de lang fraværene? (Korttidsfraværet er i liten grad gjenstand for forskning).

Delspørsmål 2: Er det overveiende konsensus mellom de aktive bidragsyterne til feltet?

- Det er konsensus blant de aktive bidragsyterne på feltet med hensyn til analyser på makronivå; når det gjelder kjønn, alder og sosioøkonomisk status
- Det er konsensus omkring betydningen av konjunktuelle svingninger og de økonomiske modeller (sammensetningshypotesen og disiplineringshypotesen) for sykefravær
- Det er enighet om at kjønnsarbeidsdelingen og innslaget av kvinner i fertil alder har betydning
- Konsensus også om at tungt fysisk arbeid og dårlig ergonomi bidrar til økt sykefravær
- Det er konsensus om at det psykososiale og organisatoriske arbeidsmiljøet er viktig for sykefraværet
- Det er konsensus om at nedbemanning isolert sett øker risikoen fra sykefravær
- Lav kontroll, høye krav og manglende sosial (kollegial og ledelses-) støtte øker sannsynligheten for sykefravær
- Mobbing og trakassering fører til økt sannsynlighet for langvarig fravær
- Økt forekomst av emosjonelle krav i arbeidet medfører økning i forekomsten av mentale helseproblemer
- Døgndrift i servicenæring fører til økt fravær pga vold
- Arbeidsulykker bidrar til lange fravær
- Rus (alkohol, narkotika og andre vanedannende stoffer) bidrar til psykisk og fysisk skade.
- Manglende tilrettelegging av arbeidet for gravide bidrar til lange fravær.
- Kjennetegn ved virksomheten som for eksempel ensidig arbeidsdeling, utbytthet/kyndighet, hierarkisk struktur og ujevn aldersfordeling og sosio-gruppefordeling har betydning

Delspørsmål 3: Hva dreier uenighetene seg i tilfelle om? Hvilke posisjoner er gjeldende mht enighet/uenighet?

- Det er faglige diskusjoner om hva som er holdbare resultater, uenigheten dreier seg om design av studier, verdien av randomisering, mulighetene for type II feil (å akseptere 0-hypotesen/utgangshypotesen når den er usann).
- Det er uenighet om hvor stor andel av sykefraværet som forklares ved hjelp av hvilke forhold, og med hvilke analyser.
- Det er ikke konsensus blant de aktive bidragsyterne på feltet med hensyn til betydningen av sosial støtte, isolert sett.
- Det er ikke konsensus om hvorvidt sykefravær og nærvær kan uttrykkes som en dimensjon langs samme verdi (sykefravær – nærvær).
- Det er diskusjon omkring omstilling og virkninger av ulike typer omstilling (nedbemanning, omstrukturering, fusjonering, fisjonering, bemanningsvekst) for sykefravær.
- Det er ikke enighet om betydningen av ledelsens rolle generelt og i de forskjellige yrkesgrupper med ulik status i yrkeshierarkiet (lite forskning og ikke konsensus)
- Det er ikke enighet om seleksjonseffekter både inn og ut av yrker (mye forskning inn av yrker lite forskning ut av yrker)

Delspørsmål 4:: Er bidragene spredte eller samlet i et større felt? Bygger bidragsyterne på hverandre eller er det klart sprikende utgangspunkter?

- Spredte bidrag, men på begrensede felt. Bidragsyterne bygger i noen utvalgte sammenhenger på hverandre, ref clustring rundt krav – kontroll modellen.
- Fysisk arbeidsmiljø er utforsket gjennom mange spredte bidrag om støy, støv, kjemiske og fysiske faktorer isolert. Ergonomi og tilrettelegging/tilpasning er i betydelig grad utforsket og belyser sammenhengen mellom ergonomiske forhold og sykefravær (obs Eklund og Westgård).
- Knyttet til enkelte diagnoser/diagnosegrupper og symptomer er det tegn til en enhetlig faglig diskusjon for eksempel dreier dette seg om utbrenthet, emosjonell utmattelse, PTDS (post traumatiske stress syndrom), psykiske helseplager som angst, depresjon, søvndeprivasjon, konsentrasjonsproblemer og sykefravær.
- På den andre siden er det begrensede studier av betydningen av andre diagnoser enn de overstående for sykefravær, dog har en rekke yrkes-/profesjonsstudier som går inn på særkjennetegn i yrkesutøvelsen og i arbeidsmiljøet med betydning for helse, for eksempel håndeksem blant renholdere og hørselsskader blant anleggsarbeidere. Veksten i respiratoriske og lungelidelser har medført evidens for en sammenheng mellom livsstil og yrkesbetingede miljøfaktorer med følge for fravær.
- Ulike metodetilnærminger viderefører en splittelse og manglende dialog mellom kvantitativ forskning som kan påvise årsakssammenheng og kvalitativ forskning som kan bidra til å studere mekanismer bak. Reell fremgang i kunnskap på dette feltet vil betinge at flere metoder anvendes i kombinasjon og at forskningsmiljøene forholder seg til hverandres bidrag.
- Diskusjon om forholdet mellom sunn livsstil og sunnhet/god helse; problematisk at en antar at sunn livsstil i seg selv alltid er positivt uten å ta hensyn til at mennesker er ulike med hensyn til helsestatus i utgangspunktet. Helsefremmende arbeid er vektlagt i §1, den formålsformulerende paragrafen, i Arbeidsmiljøloven og i den ”ikke vitenskapelige litteraturen” antas det at det er en enkel sammenheng mellom fysisk aktivitet og helsegevinst. Årsaksforholdet kan være omvendt.
- Eksempler på ikke – kumulativt: enda en ny doktorgrad angående ryggplager og fravær, se Aftenposten 11.oktober 2007.

Delspørsmål 5: Hvilke metodetilnærminger dominerer? Er det metodiske kontroverser eller skoleretninger? Hva er eventuelle metodekritiske problemstillinger?

- I det tverrfaglige forskningsfeltet om arbeid, helse og sykefravær har ulike fag til dels ulike metodiske tilnærminger og kunnskapssyn. Dette har betydning for de metodiske kontroversene som lever og disse forskjellene danner til dels ulike skoleretninger.
- To tilnærminger som dominerer: survey metodikk: kartlegging av forhold, ett sted på ett tidspunkt og på den andre siden analyser av registerdata.
Sjelden anvendes intervensjonsdesign og metode og da helst i kortvarige forsøk og prosjekter og med begrensede antall deltakere.
- Det er for lite kommunikasjon mellom spørreskjemabaserte tverrsnittsundersøkelser og registerstudier. Vi vet f eks forholdsvis lite om den prosessen som fører til at lettere

mentale helseplager blir til tyngre diagnoser og sykdom som ville være mulig å undersøke ved hjelp av nevnte metodekombinasjon.

- Manglende studier med utdypende kvalitativ metode og et longitudinelt design, dvs. oppfølging over tid, og på individnivå.
- Vi vet gjennom surveyer mye om psykososialt arbeidsmiljø og stress og lettere psykiske helseplager, men kunnskap om en eventuell overgang til mer alvorlige psykiske lidelser mangler.
- Det registerbaserte gir informasjon om diagnosestrukturene og sykefravær (variasjoner i hva som virker arbeidshemmende) innen epidemiologisk forskning, mens disse studiene anvendes av økonomer for eksempel for å studere betydningen av insentiver/insentivsystemer

Delspørsmål 6: Hvilket forhold er det mellom de spørsmålene som er forskningsmessig belyst og anvendelse på praksisfeltet?

- Litteraturen sier at det mest effektive tiltaket for å redusere sykefraværet er å hindre de lange fraværene. I Sverige har man forsøkt å anvende denne kunnskapen ved å stramme inn til et mer strengt økonomisk regime. Innføringen av medfinansiering (økning i bedriftenes betaling ved lengre fravær) har ikke hatt innvirkning på sykefraværet. I de nordiske landene er det det offentlige som betaler. I Tyskland og Holland går bedriftene til forsikringsselskapene for å forsikre seg. For å redusere ulykker og arbeidsrelatert sykkelighet fører dette, som i Canada, til at virksomhetene investerer mer aktivt i forebyggende tiltak.

Tidligere eksempler på virkningene av gjeninnføring av karensdager, for eksempel i Sverige, har medført at antallet fraværstilfeller har gått ned, men samtidig er lengden på det enkelte fraværet økt.

Effektene er ulike slik at kvinner (mødre) og lavere inntektsgrupper responderer mer med å redusere fravær ved innføring av karensdager og redusert sykelønnskompensasjon. En mulig forklaring er at arbeidstakerne i disse samfunnsgruppene ikke har råd til å miste noe av sin inntekt. Denne kunnskapen har ikke hatt betydning for eksempel svenske politikere som nå har innført en reduksjon i lønnskompensasjon i den tiden medarbeideren er sykemeldt. Dette kan også tolkes som et forsøk innen makroøkonomi på å anvende kunnskapen om at kvinner har høyere fravær, eldre har høyere fravær og de lavere sosioøkonomiske lag har større fravær.

- Påtross av at vi har mye god forskning om sammenhengen mellom psykososiale faktorer og helse/sykefravær kan man hevde at det ikke fører til iverksetting av tiltak for å styrke nærværsfaktorer. Dette ser vi i mindre grad enn i forhold til oppfølging av kunnskap om sammenheng mellom fysisk/ergonomiske forhold og helse/sykefraværsutslag. Det kan forklares med at feltet er gjenstand for diskusjon og ideologiske/verdimessig sensitivt. En stor utfordring knytter seg til konkurransen mellom økonomiske teorier og managementideologi/teori som vektlegger andre sammenhenger som førende for tilrettelegging av arbeidet. Således gjenspeiles dette også i forhandlinger mellom ledelse og ansatte som ofte vil basere sine antakelser om hva som er henholdsvis produktivitetsfremmende og helsefremmende på ulike forskningskilder.

Eksempelvis er det konsensus i virksomheten når det gjelder at trivsel er bra for produktiviteten, men det er i større grad uenighet om hvordan trivselen fremmes/økes gjennom hvilke tiltak og hvilken organisatorisk rettferdighet.

Det er vist at en i de nordiske landene har høy grad av konsensus mht betydningen av meningsfylt arbeid og dette har fått føring for direkte utvikling av

arbeidsorganisasjonen slik at den enkelte har høy selvbestemmelse og mye ansvar direkte knyttet til egen jobb. Derimot viser blant andre Allvin at opplevelsen av å ha innflytelse over større systemknyttede forhold er svekket.

Politisk sett hersker det en uenighet om hvem som skal ta kostnadene ved sykefravær.

- Den psykososiale forskningslitteraturen og litteraturen om sykefravær er delt i flere retninger.
 1. En retning er tydelig diagnoserelatert, ofte med sikte på å bestemme utbredelse og anviser ”kurative” tiltak. Et eksempel er forskningen om psykisk utmattelse, utbrenthet eller andre stress/slitenhetsdiagnoser.
 2. En annen retning knytter seg til forståelsen av sykdomsfremkallende / helsefremmende organisatoriske kjennetegn ved arbeidsplassen eller ved selve arbeidsorganisasjonen.
 3. En tredje ser på kjennetegn ved individene i de ulike rollene og deres matchende eller friksjonspregede forhold (PE- fit).
 4. Kultur og holdningsforklaringer vektlegges i forhold til sykefravær og som en selvstendig forklaringsfaktor.
 5. Behovsteoretiske forklaringer, for eksempel de sju psykologiske jobbkraav.
 6. Motivasjonsteoretiske forklaringer, tar sikte på å forklare helt andre forhold enn sykefraværet, men tar opp også spørsmål med relevans for sykefravær.
- Svakheter og muligheter – fragmentert felt, i noen grad preget av liten interesse for falsifisering, skoleretninger som ikke kommuniserer faglig.
- Norsk forskning om § 4.2 (gammel og god forskning) – støter mot styringsretten

Delspørsmål 7: Hva er forskningsfronten pr i dag?

- Fokus ikke på enkeltmennesker og enkeltfaktorer, men på sunne virksomheter og (helsefremmende, rettferdige, etiske) og langtidsfriskhet.
- I psykologi er fokus mye rettet mot well – being versus stress. Parallelt til arbeidspsykologiens ”push & pull”- forklaringer og kan få et islett av mer motivasjonspsykologi, positiv psykologi. Forskningsfronten ligger mer inn i mot ”well being”.
- Men nå er det i stadig større grad satt spørsmålstegn ved graden av frivillighet og individets vern ettersom ideologiene vektlegger restarbeidsevnen, funksjonsvurderinger med videre. Dette er en mangesidig problematikk i det legenes rolle også er i sentrum for interesse og tolkning av forholdet mellom profesjonelle og uavhengige fagfolks samfunnskontrakt synes å være under press.
- Restitusjonen /rehabiliteringen er pt forstått som utelukkende et spørsmål om fysiologisk og ergonomisk gjenvinning av helse. Derimot vil en ikke ha noe tilbud til mennesker/arbeidstakere som har plager og problemer for eksempel knyttet til konflikter, mobbing trakassering mv. Hvordan komme tilbake til jobben etter konflikt? Har du mulighet til å mestre gjennom skolering/trening på mestring:

Utvidet forståelse av rehabilitering og restitusjon er lite foksuert i Norge. Svensk forskningslitteratur skiller ikke mellom behandling og rehabilitering (funksjonsgjenvinning).

- Betydningen av pragmatisk tilnærming i behandling og rehabilitering av enkeltmennesker (for eksempel moderne selv psykologi, korttidsterapi) og i forhold til organisasjoner.
- Det ”nye” arbeidslivet krever større helsemessige ressurser, ressurser som de fleste innehar. Men noen marginale samfunnsgrupper har begrensede ressurser til å stå i jobb grunnet manglende utdanning, språkferdigheter, læringskapasitet og lignende. Arbeidsplasser med lave jobbkraav forsvinner som konsekvens av effektivisering og modernisering. Dette er en medvirkende årsak til økt bruk av trygdeytelser.

Delspørsmål 8: Hvilke spørsmål reises stadig uten at man klarer å finne svar eller finner svar som er kontroversielle?

- Sykefraværskforskningen er til dels for ”nærsynt” i den forstand at enkeltfaktorer blir for dominerende og forskningen blir for lite helhetlig.
- Det er behov for å styrke mer og mer langsiktig forskning ut fra medarbeiderperspektivet og med respekt for ukrenkelige verdier som den enkeltes integritet og helse, og ikke primært økonomiske interesser.
- Forskning der folk selv/bedriftene selv prøver å finne gode løsninger, evaluere tiltak på bedriftsnivå.

Delspørsmål 9: Er det noen aspekter ved problemfeltet som regnes som lite forskbare på tross av stor samfunnsmessig relevans?

- Det er en inherent mekanisme at mennesker kan bli syke pga smitte, aldring, genetiske forhold, ulykker, bedrifts-(og annen) idrett. Ikke all sykелighet har noen forbindelse med eventuell arbeidslivstilknytning.
- Det kunne være av stor relevans å sammenlikne/forstå helsefremmende og helsetruende mekanismer hos arbeidstakere og ikke-sysselsatte.
- Menneskene har lenge ønsket å vite hva som er ”normal” sykелighet til enhver tid. Hvor ligger fraværsprosenten? På islandsk, dansk, finsk, norsk eller svensk nivå?
- ”Terskler” i utvikling av plager eller lidelser. Hva fører til forverring for eksempel i psykiske lidelser? Under hvilke omstendigheter eller med hvilke reaksjoner stiger intensiteten i plager slik at det blir tale om invalidiserende/alvorlige lidelser med stadig vanskeligere prognose.
- Vi vet at for eksempel Siegerists modell (effort – reward imbalance) kan testes. Ubalanse mellom innsats mellom belønning, i noen grad finnes også slike funn for sykefraværseffekter. Men vi vet mindre om effekten i forhold til det sykefraværet vi har her i Norge. Så langt har vi forskning som viser at i et mindre materiale gir data støtte til Siegerists modell, men vi vet ikke om generaliserbarheten av modellen.
- Forskningen om konflikter, trakassering og mobbing viser at det kan være grenser for anledningen til å prøve ut intervensjonsmodeller pga maktforhold (eksempelvis ”styringsretten”). Det er også etiske dilemma knyttet til forskning på områder som er identitetstruende for deltakere som befinner seg i en sårbar situasjon.

Utfyllende merknader

Til pkt 2. om betydningen av psykososialt arbeidsmiljø.

Det er en enighet om viktigheten av et godt psykososialt arbeidsmiljø. Men mekanismene som inngår i beskrivelsen av dårlig psykososialt arbeidsmiljø er svakt beskrevet/analysert. Typisk dreier forskningen seg om en faktor av gangen og vi har analyser av sammenhengen mellom enkeltfaktorer og utslag i form av sykefravær, gjerne som ledd i sammenlikninger i forhold til betydningen for eksempel av livsstilsfaktorer (se for eksempel Borg og Søndergaard Kristensen 2002).

Ref pkt 3 (seleksjon) Det er mye forskning som beskriver "Healthy worker effekt", seleksjon av ikke friske mennesker ut av arbeidslivet. Det motsatte, innseleksjon av ikke friske mennesker til arbeidslivet generelt og noen spesifikke yrker spesifikt, er lite utforsket. Her presenterer vi det nye begrepet "Unhealthy worker effekt" noe som kan bidra til høyere estimert sykkelighetsrate, og overdrevet arbeidsmiljøeffekt i enkelte yrker.

Del II:

Litteratursøket på sykefravær

8

Beskrivelse av det gjennomførte litteratursøket på sykefravær

Litteratursøket ble utført av bibliotekar Anne Rogstad primo august 2007.

8.1 Avgrensninger i søkeomfang

Geografisk omfang: Litteratur utgitt i Norge, Danmark og Sverige.

Litteratur utgitt i Finland og Island på originalspråkene er utlgjengelig, og søkeresultatet ga ikke relevante treff på publikasjoner på engelsk.

Tidsavgrensning: 2004-2007.

Type medier: Bøker/monografier (omfatter avhandlinger, rapporter, utredninger og publikasjoner utgitt i monografiserier), artikler i vitenskapelige tidsskrifter.

Populærvitenskapelige innlegg av journalistisk karakter, avisartikler, og anmeldelser er i noen grad tatt med.

Emneavgrensning:

Å bare søke på stikkord *sykefravær* gir svært mange irrelevante treff. For eksempel er mobbing i skolen et hyppig beskrevet tema, og det gir mange treff. Det er imidlertid bare interessant i denne sammenhengen når det beskriver lærerers arbeidssituasjon. Søk i de ulike basene (beskrevet nedenfor) følger derfor samme mal: Vi har sett på antall treff når vi søker på *sykefravær* alene, deretter er det foretatt nødvendige avgrensninger, for eksempel ved å kombinere med søketermen *tiltak*.

Rent medisinsk og psykiatrisk faglitteratur som forutsetter at leseren har medisinsk fagkunnskap er utelatt.

Det er utført litteratursøk i følgende databaser:

Norge

BIBSYS Bibliotekbase inneholder referanser til mer enn 4,3 millioner bøker, forskningsrapporter, konferansepublikasjoner, serier og tidsskrifter (men stort sett ikke artikler i tidsskrifter). I Bibliotekbasen registreres dokumentene ved BIBSYS-bibliotekene, dvs. alle universitetsbibliotekene, Nasjonalbiblioteket, alle statlige høyskoler, og en rekke andre fag- og forskningsbiblioteker i Norge, til sammen 99 bibliotek.

BIBSYS FORSKPUB omfatter registreringer av nesten 230 000 publikasjoner og andre resultater av FoU-arbeid.

NORART (norske tidsskriftartikler) inneholder referanser til artikler fra ca. 450 norske og nordiske tidsskrifter og årbøker. Fra 2004 er basen utvidet med ca 60 norske og nordiske vitenskapelige tidsskrifter. Svært korte artikler utelates, med unntak av anmeldelser, skjønnlitterære bidrag og faktapregede artikler. Enkelte områder dekkes ikke (f.eks. utdrag fra bøker, leserbrev og rent bransjestoff).

Danmark

bibliotek.dk: Dansk bibliografisk litteraturlbase som i august 2007 inneholder 10,5 millioner poster. Basen oppdateres daglig. **bibliotek.dk** omfatter referanser til materiale i danske folkebibliotek og forskningsbibliotek: bøker, tidsskrifter og aviser m.m. som er utgitt i Danmark siden 1970 og større artikler fra aviser og tidsskrifter helt tilbake til 1945.

Sverige

LIBRIS er den nasjonale samkatalogen for svenske bibliotek. Ca 300 bibliotek i Sverige registrerer sitt materiale i **LIBRIS**. Av disse er de fleste universitets-, høyskole- og spesialbibliotek. **LIBRIS webbsök** tilbyr søking i 5 millioner titler som omfatter trykte bøker, tidsskrifter og artikler, elektroniske ressurser m.m.

Ansaret for databasen **ARBLINE** (Arbetslivsbibliotekets database) er overtatt av Stockholms universitetsbibliotek (SUB) etter nedleggelsen av Arbetslivsinstitutet. Databasen er Sveriges viktigste innen emneområdene arbeidsliv, arbeidsmiljø og arbeidsmarked. **Arbline** inneholder 70 000 referanser til bøker, rapporter og artikler.

For å fange opp nordiske publiseringer i internasjonale vitenskapelige artikler ble det også gjennomført litteratursøk i **ISI Web of Science**. Databasen omfatter referanser til artikler fra ca 8500 av de mest prestisjetunge (peer review) tidsskriftene i verden. **ISI Web of Science** består av følgende databaser:

- Science Citation Index Expanded (naturvitenskap)
- Social Science Citation Index (samfunnsvitenskap)
- Arts & Humanities Citation Index (humaniora)

9.1 Database: Bibliotek.dk

Litteratursøk gjennomført dato: 10.08.2007

Avgrensning i tid: 2004-2007

Søkeord: sygefravær – 81 treff

DVD

Stop mobning! : en dvd om forbyggelse og håndtering af mobning på arbejdspladsen instruktør
Toke Rosenkilde, producent Mikkel Bern 2007. 1 dvd-video + 1 hæfte

Forlag: Socialt Udviklingscenter

Emne: mobning ; arbejdspladser ; voksne ; psykisk arbejdsmiljø Opstilling i folkebiblioteker:

60.13 To film, der i spillefilmens form, giver eksempler på mobning på arbejdspladsen, som en
igangsætning for debatten om det psykiske arbejdsmiljø Udgivet i forbindelse med projektet

Nedsæt sygefraværet - STOP mobning på arbejdspladser Produceret af Bern Film

ISBN-13: 978-87-89814-85-8

Indhold: Vagtplanen ; Arbejdsmyren

NETDOKUMENT

Arbejdspladsvurdering og sygefravær

Industriens Branchearbejdsmiljøråd

2007

Forlag: Industriens Branchearbejdsmiljøråd

Serie: Arbejdsmiljø i metal- og maskinindustrien Med litteraturhenvisninger og internetadresser

BOG

Arbejdspladsvurdering og sygefravær

Industriens Branchearbejdsmiljøråd

2007. 31 sider, illustreret (nogle i farver)

Forlag: Industriens Branchearbejdsmiljøråd

Serie: Arbejdsmiljø i metal- og maskinindustrien Opstilling i folkebiblioteker: 61.44 Med
litteraturhenvisninger og internetadresser

ISBN-13: 978-87-91080-28-9

Pris ved udgivelsen: hf.: kr. 11,50 net..

BOG

Sygefraværsværktøj : et fokus på sygefravær på arbejdspladsen Navigent har ... udviklet
sygefraværsværktøjet, for Københavns Kommunes Koordinationsudvalg 2007. 2 bind

Forlag: Navigent

Emne: sygefravær ; forebyggelse ; arbejdsmiljø Del 2 også med titel: Idékatalog til forebyggelse og
nedbringelse af sygefravær Findes også på internet

ISBN-13: 978-87-991637-1-7

ISBN-13: 978-87-991637-2-4

ISBN-13: 978-87-991637-4-8

ISBN-13: 978-87-991637-5-5

Pris ved udgivelsen: hf.: gratis. spiralryg: gratis.

Del 1 : Vejledning og dialogskema

Del 2 : Idékatalog

TIDSSKRIFTARTIKEL

Stress - et fælles ansvar

Dorte Steenberg

I: Tidsskrift for arbejdsliv. - Årg. 9, nr. 2 (2007). - S. 86-90

Emne: stress ; arbejdsmiljø ; psykisk arbejdsmiljø ; sygefravær ; trivsel ; arbejdspladser ; medarbejdere Stress er et samfundsmæssigt problem, og det er et anliggende for arbejdspladsen

TIDSSKRIFTARTIKEL (+NETDOKUMENT)

Tid til at komme hele vejen rundt

Mona Østerlund, interview med Ellen Klinting

I: Fysioterapeuten. - Årg. 89, nr. 8 (2007). - S. 28-31 : ill.

Emne: fysioterapi ; træning ; behandling ; ældrepleje ; personale ; langtidssyge ; sygemeldte Ellen klinting er ansat i Esbjerg Kommune til at tage sig af problemer blandt de ansatte i ældreplejen. Det giver lavere sygefravær samt en række sidegevinster

TIDSSKRIFTARTIKEL (+NETDOKUMENT)

Væksthusgartnere og fravær : en spørgeskemaundersøgelse blandt væksthusgartnere i

Århusområdet Ellen Pallesen, Claus Vinther Nielsen, Birgit Mammen Drews

I: Ugeskrift for læger. - Årg. 169, nr. 9 (2007). - S. 816-819

Emne: væksthuse ; gartneri ; gartnere ; sygefravær ; Århus Undersøger omfanget af sygefravær blandt væksthusgartnere i Århusområdet og afdækker faktorer med betydning for fraværet Med litteraturhenvisninger

BOG

Drews, Birgit

Sygefravær : deskriptive studier og forebyggende interventioner : ph.d.-afhandling 2006. Ca. 90 sider, illustreret (nogle i farver)

Forlag: Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet, Aarhus Universitet Opstilling i folkebiblioteker: 35.9 Med resumé på engelsk Med litteraturhenvisninger Pris ved udgivelsen: Hf.: ikke i bogh..

BOG

Folkesundhed og risikofaktorer : tal på sundhed til kommunen sproglig bearbejdning ...: Line-by-Line

Version: 1,0. 2006. 49 sider, illustreret

Forlag: Sundhedsstyrelsen

Opstilling i folkebiblioteker: 61.4

Bygger på: Risikofaktorer og folkesundhed i Danmark

ISBN: 87-7676-311-0

Pris ved udgivelsen: hf.: gratis + eksp.gebyr.

BOG

Ledelse med udsigt : nye horisonter via nye metoder Annemette Digmann og Tom Mårup (red.) 1. udgave. 2006. XIII, 316 sider

Forlag: Jurist- og Økonomforbundet

Emne: den offentlige sektor ; offentlig ledelse ; ledelse ; ledere ; offentlige ledere ; strategisk ledelse Opstilling i folkebiblioteker: 35.1

ISBN: 87-574-1276-6

Pris ved udgivelsen: hf.: kr. 550,00.

Indhold: Udvikling af ledelse og organisationer - viden til fremtiden ; Ledelsesperspektiv (Ledelse i den nye offentlige orden - et scenarie. Hverdagsledelse i en sygehusafdeling. Udfordringer til gymnasieledelse og medarbejdere. Måske er den nye lederrolle ikke så ny endda. Ledelse og ledelsesudvikling på Skejby Sygehus. Skærp blikket : om ledelsesberedskab i

forandringsprocesser) ; Organisationsperspektiv (Forskydning af mentale modeller : om fusioners betydninger og konsekvenser. Hvad skal drive værket? : om design eller organisering af de nye kommuner og regioner. Effektiv effektivisering. Kurven knækkede : en fortælling om incitamenter, der kan få sygefraværet til at falde! Innovationens DNA. Innovation i praksis. InnovationDelta - daglige innovationsprocesser i det offentlige)

BOG

Sygefravær ind i APV : en guide til inddragelse af det arbejdsmiljørelaterede fravær i APV-kortlægningen ... udarbejdet af ... Jens Henrik Thulesen Dahl og ... Michael Martini Jørgensen m. fl.

2006. 19 s., illustreret

Forlag: Udviklingshuset, Århus Kommune

BOG

Behandling af sygefravær er en sund forretning fagligt indhold Discus 2006. 11 s.

Forlag: Beskæftigelsesministeriet

ISBN: 8790962990

BOG

Holm, Mette Glud

Begrænsning af sygefravær : Resultat af projekt velfærdssamtaler i Greve Kommune 2006. 49 s.

Forlag: Psykologisk Institut, Aarhus Universitet

Emne: 111208

Master i social integration

Vejleder: Ole Steen Kristensen

BOG

Forebyggende helbredsundersøgelser og helbredssamtaler i almen praksis : en sundhedsøkonomisk analyse af "Sundhedsprojekt Ebeltoft"

Susanne Reindahl Rasmussen m. fl.

Version: 1,0. 2006. 88 sider

Forlag: Sundhedsstyrelsen

Serie: Medicinsk teknologivurdering. Puljeprojekter ; 6 (6)

Serie: DSI rapport ; 2006.04

Med resumé på engelsk

Serien Medicinsk teknologivurdering udgivet af: Center for Evaluering og Medicinsk Teknologivurdering Findes også på internet (PDF-format) Alternativ internetadresse Med litteraturhenvisninger

ISBN: 87-7488-439-5

ISBN: 87-7676-316-1

ISBN: 87-7488-441-7

Pris ved udgivelsen: hf.: kr. 125,00.

BOG+NETDOKUMENT

Norway, Poland and Switzerland

Organisation for Economic Co-operation and Development. OECD 2006. 172 s.

Serie: Sickness, Disability and Work ; 1

Emne: OECD ; Udstødning fra arbejdsmarkedet ; Sygefravær ; Sygeforsikring ; Norge ; Polen ; Schweiz

ISBN: 9264026312

ARTIKEL

Lindøe, Preben H.

Avtalen for et Inkluderende Arbejdsliv : Virkemidler fra nasjonalt nivå til ledernivå i oppfølging av sykemeldte

2006

I: Tidsskrift for arbeidsliv. - årg. 8, nr. 2. - S. 68-82

Emne: Personaleledelse ; Sygefravær ; Personaleudvikling

TIDSSKRIFTARTIKEL

Mens chefen var syg

Rikke Rottensten

I: Teater-et. - Nr. 131 (2006). - S. 8-11 : ill.

Emne: kulturpolitikk ; teaterpolitikk ; dansk teater I kulturministerens sygefravær i sommeren 2006 har sagerne udviklet sig uheldigt i teaterverdenen, mener forfatteren

TIDSSKRIFTARTIKEL

Drevet af sans for statistik og ergoterapeutisk baggrund : tilfredshed med ledelsen giver mindre sygefravær Karen Kjærgaard, interview med Merete Labriola

I: Ergoterapeuten. - Årg. 67, nr. 12 (2006). - S. 10-15 : ill.

Emne: arbejdsmiljø ; sygefravær ; medarbejdere I anledning af ph.d.'en "Arbejdsmiljø, langtidssygefravær og tilbagevenden til arbejdet"

TIDSSKRIFTARTIKEL (+NETDOKUMENT)

Sygemeldinger stiger til det dobbelte

Pernille Siegumfeldt

I: Magisterbladet. - 2006, nr. 19. - S. 54-57 : ill.

Emne: arbejdsforhold ; sygefravær ; arbejdsmiljø ; kommunalreformer Ansatte i det offentlige kommer til at betale en høj pris for at føre kommunalreformen igennem

TIDSSKRIFTARTIKEL (+NETDOKUMENT)

Fysioterapi gav mindre sygefravær end operation ; Der mangler undersøgelser Vibeke Pilmark

I: Fysioterapeuten. - Årg. 88, nr. 20 (2006). - S. 22-26 : ill.

Emne: fysioterapi ; skuldersmerter ; behandling ; skuldersygdomme ; skuldre ; operationer ; impingement syndrom Fysioterapi til patienter med kronisk impingement gav samme effekt på funktion og mindre sygefravær sammenlignet med operation Med litteraturhenvisninger

TIDSSKRIFTARTIKEL (+NETDOKUMENT)

Stressbehandling, sygefravær og arbejdsfastholdelse Flemming Lander, Claus Friche, Hugo Knudsen

I: Ugeskrift for læger. - Årg. 168, nr. 47 (2006). - S. 4091-4094

Emne: stress ; sygefravær ; arbejdssevne ; arbejdsfastholdelse ; arbejdspsykologi ; behandling Om undersøgelse hvis formål er at beskrive resultatet af en tværfaglig arbejdspsykologisk støtte til personer med stressbetingede tilpasningsreaktioner og analysere forskellige prædiktors prognostiske betydning for sygefravær og arbejdssevne Med litteraturhenvisninger

AVISARTIKEL

Chef, jeg kan desværre ikke komme på arbejde i dag...

Axel Pihl-Andersen, Orla Borg

I: Jyllands-posten. - 2006-11-05. - Indblik (østudgave), s. 1-2 : ill.

Emne: offentligt ansatte ; den offentlige sektor ; medarbejdere ; personalepolitik ; kommunalt ansatte ; kommuner ; sygefravær ; fravær ; arbejdsforhold

TIDSSKRIFTARTIKEL (+NETDOKUMENT)

Fysisk belastende arbejde øger risikoen for langtidssygefravær : sekundærpublikation Lund, Thomas m.fl.

I: Ugeskrift for læger. - Årg. 168, nr. 34 (2006). - S. 2814-2816

Emne: risikofaktorer ; arbejdsforhold ; sygefravær ; overbelastning ; neurologi ; arbejdsmiljø ; langtidssyge Med litteraturhenvisninger

TIDSSKRIFTARTIKEL

Avtalen for et Inkluderende Arbejdsliv : virkemidler fra nasjonalt nivå til ledernivå i oppfølging av sykemeldte Preben H. Lindøe, Åshild Bakke, Randi W. Aas

Serie: Bæredygtigt arbejdsliv

I: Tidsskrift for arbejdsliv. - Årg. 8, nr. 2 (2006). - S. 68-82, 88

Emne: det rummelige arbejdsmarked ; beskæftigelsespolitik ; sygefravær ; arbejdsfastholdelse Med engelsk resume Med litteraturhenvisninger

TIDSSKRIFTARTIKEL (+NETDOKUMENT)

Forebyggelse og håndtering af lænderygsbesvær Gisela Sjøgaard

I: Ugeskrift for læger. - Årg. 168, nr. 33 (2006). - S. 2649-2651

Emne: forebyggelse ; behandling ; rygsygdomme ; lænderygsmerter ; sygefravær ; arbejdsmiljø Med litteraturhenvisninger

TIDSSKRIFTARTIKEL

Når læger involveres i sygemelding 1 : sygemelding - hvad er problemet?

Møller, Ulrik Steen m.fl.

I: Månedsskrift for praktisk lægegerning. - Årg. 84, nr. 7 (2006). - S. 701-710

Emne: sygemelding ; læger ; sygefravær ; lægeattester Med litteraturhenvisninger

AVISARTIKEL

Fagforbund hylder arbejdstid efter eget valg ; Bestem selv arbejdstiden ; Nye tider for sygeplejerskerne i Aabenraa Karin Dahl Hansen

I: Kristeligt dagblad. - 2006-06-10. - S. 1-2 : ill.

Emne: fleksibel arbejdstid ; arbejdstid ; arbejdstilrettelæggelse ; Time Care (program)

Fagforeninger og kommuner er positive over for det nye system Time Care, der skal give de ansatte bedre mulighed for selv at bestemme arbejdstiden og tilrettelægge vagter. Målet er at øge arbejdsglæden og nedbringe sygefraværet

TIDSSKRIFTARTIKEL

Udbrændthed skal forebygges på arbejdspladsen Metha Loumann, interview med Marianne Borritz

I: Arbejdsmiljø. - Årg. 22 nr. 3 (2006). - S. 12-13

Emne: stress ; udbrændthed ; arbejdsmiljø ; psykisk arbejdsmiljø ; forebyggelse ; sygefravær ; medarbejdere I anledning af hendes ph.d.-afhandling Udbrændthed og arbejde med mennesker - årsager og konsekvenser

TIDSSKRIFTARTIKEL

Først den ene syg, og så den anden syg, atju, atju og skomagerdreng Marianne Keiser

I: 0-14. - Årg. 16, nr. 1 (2006). - S. 48-53 : ill.

Emne: daginstitutioner ; stress ; pædagoger ; sygefravær

TIDSSKRIFTARTIKEL (+NETDOKUMENT)

Mere nærvær mindre fravær
Kurt Ladefoged

I: Socialpædagogen. - Årg. 63, nr. 5 (2006). - S. 16-18 : ill.
Emne: Stokholtbuen, institution ; arbejdsmiljø ; værdier ; sygefravær På baggrund af projekt om arbejdslivets kvalitet, arbejder man med værdier i botilbuddet Stokholtbuen

AVISARTIKEL
En anden slags skole
Morten Rasmussen, interview med Rani Hørlyck

I: Kristeligt dagblad. - 2006-04-04. - S. 7 : ill.
Emne: Nordgårdskolen, Aarhus ; Århus ; Gellerup ; skolevæsen ; indvandrerbørn ; folkeskolen ; fremmedsprogede børn ; tosprogede elever ; integration Nordgårdskolen i Gellerup er landets eneste folkeskole uden etnisk danske elever. Karaktererne er i bund, forældrene kæmper med sociale problemer og lærerne har dobbelt så højt sygefravær som deres kolleger i resten af Århus. Selv mener skolens nye leder, at hun er den mest privilegerede skoleleder i Danmark

TIDSSKRIFTARTIKEL (+NETDOKUMENT)
Bosser: kun sunde medarbejdere, tak
Bente Bundgaard

I: Ugeskrift for læger. - Årg. 168, nr. 8 (2006). - S. 762-765 : ill.
Emne: sundhed ; virksomheder ; personalepolitik ; helbred ; sygefravær ; motion ; folkesundhed
Helbredscheck, fitness-tilbud og sygesamtaler er blevet en del af mange arbejdsgivers samlede "pakke" ti de ansatte Med litteraturhenvisninger

AVISARTIKEL
Virksomheder til kamp mod stress ; CSC uddanner stress-coach ; Stressede ingeniører mangler hjælp Susanne Tholstrup, interview med Kira Brønholm Johnson, Susanne Tholstrup, interview med Charlotte Lundblad

I: Børsen. - 2006-02-24. - Executive, s. 2-3 : ill.
Emne: CSC Danmark ; stress ; virksomheder ; medarbejdere ; uddannelse ; forebyggelse Stress bliver mere og mere udbredt på arbejdspladserne, og det hæmmer produktiviteten. Sygefraværet stiger, arbejdsglæde og engagement bliver mindre, og gode medarbejdere søger væk. Nu vil virksomhederne stress til livs

AVISARTIKEL
Dagens uret: Uvederhæftighed
Karen Syberg, interview med Nadja U. Prætorius

Serie: De nye fællesskaber
I: Information. - 2006-02-18. - S. 16-17 : ill.
Emne: stress ; udbrændthed ; fællesskab ; arbejde ; arbejdsmiljø ; psykisk arbejdsmiljø ; personalepolitik ; ledelse ; virksomheder ; virksomhedsledelse ; sygefravær ; medarbejdere Tal med dem, det giver mening at tale med, råder psykologen, der mener, vi står i et kommunikations-sammenbrud. De begreber, vi bruger, har ikke længere samme betydning, der tales med to tunger - og det giver stress. Nadj. I sit arbejde ser hun dem, der ryger ud på grund af stress fra nutidens vigtigste fællesskab: Arbejdspladsen

BOG
Burnout in human service work : causes and consequences : results of 3-years of follow-up the PUMA study among human service workers in Denmark Marianne Borritz 2006. Ca. 110 s., illustreret

Forlag: Arbejdsmiljøinstituttet
Sprog: Engelsk
Emne: udbrændthed ; stress ; sygefravær ; psykisk arbejdsmiljø ; omsorg Ph.d. afhandling,
Københavns Universitet Resumé in Danish

BOG

Labriola, Merete
Work environment factors associated with long-term sickness absence and return to work 2006. 60 s.,Annex I-V
Forlag: Københavns Universitet. Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet
Serie: Ph.D.Thesis
Emne: psykosociale faktorer ; sygefravær ; self-efficacy ; selv vurderet helbred ; epidemiologi ;
DREAM-registret References:s.50-60

BOG

Fokus på åtgärder : en plan för effektiv rehabilitering i arbetslivet : betänkande av Rehabiliteringsutredningen Rehabiliteringsutredningen 2006. 384 sider
Forlag: Fritzes
Sprog: Svensk
Serie: SOU ; 2006:107
Emne: revalidering ; beskæftigelse ; sygefravær ; arbejdsmarkedet ; Sverige Om en styrkelse af revalideringen på det svenske arbejdsmarked
Litteraturhenvisninger: side 329-332
ISBN-13: 9789138226650

BOG

Forældres muligheder for at passe syge børn : FTF Notat Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd 2006. 7 sider, tabeller
Forlag: Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd
Emne: Børnefamilien Danmark 2000-tallet 2000'erne ; Børn ; Sygefravær ;
Spørgeskemaundersøgelser Findes også på Internet(pr.04.10.06)

BOG

Rehabiliteringsvetenskap : rehabilitering till arbetslivet i ett flerdisciplinärt perspektiv redaktörer: Lotta Vahlne Westerhäll, Alf Bergroth, Jan Ekholm 2006. 229 s., illustreret
Forlag: Studentlitteratur
Sprog: Svensk
Emne: Rehabilitering ; Arbetstlivsinriktad rehabilitering ; Rehabilitering ; Arbetsanpassning ; Sjukfrånvaro ; Gender ; Arbetsgivare ; Ansvar ; Rehabilitation ; Medical rehabilitation ; Rehabilitation ; Rehabilitering ; Sverige ; Yrkesinriktad rehabilitering
ISBN: 91-44-04505-0

BOG

Reindahl Rasmussen, Susanne
The lifetime costs of smoking and smoking cessation : PhD thesis 2006. 126 sider, illustreret
Forlag: DSI Institut for Sundhedsvæsen
Sprog: Engelsk
Serie: DSI-rapport ; 2006.01
Opstilling i folkebiblioteker: 61.385
Med resumé på dansk
Med litteraturhenvisninger
ISBN: 87-7488-407-7
Pris ved udgivelsen: hf.: kr. 125,00.

ARTIKEL

Hesselius, Patrik

Hur påverkar kravet på läkarintyg sjukfrånvaron? : Erfarenheter från ett socialt experiment
2006

I: Ekonomisk debatt. - årg. 34, nr. 2. - S. 5-16

Emne: Sygefravær ; Sundhedspolitik

TIDSSKRIFTARTIKEL

En halv time ekstra til en roligere morgenstart : arbejdstid Kaj Thygesen, interview med Maibritt Tønder

Serie: Arbejdsulykker

I: Arbejdsmiljø. - Årg. 22 nr. 2 (2006). - S. 30-31 : ill.

Emne: arbejdsforhold ; arbejdstid ; fleksibel arbejdstid ; fritid ; arbejdsliv ; familieliv ; arbejde ; hjemmesygepleje ; sygepleje ; hjemmepleje Sygefraværet blandt de 450 medarbejdere i det københavnske hjemmeplejedistrikt Brønshøj, Husum, Bellahøj og Vanløse er blevet bragt ned ved hjælp af en kombination af fleksibel arbejdstid og mulighed for at kunne tage en akut fridag

TIDSSKRIFTARTIKEL

Trivsel og effektivitet skal gå hånd i hånd ; Et system til psykisk førstehjælp Niels Stoktoft Overgaard, interview med Geert Winther Skovsgaard, Niels Stoktoft Overgaard, interview med Betina Larsen

Serie: Arbejdsulykker

I: Arbejdsmiljø. - Årg. 22 nr. 2 (2006). - S. 36-39 : ill.

Emne: arbejdsforhold ; arbejdsmiljø ; glasfiberindustri På glasfiberfabrikken Bach Composite Industry er sygefraværet blevet skåret ned efter at arbejdsforholdene er blevet forbedret

BOG

En opskrift på mindre fravær : en interventions-undersøgelse 2002-2004 af trivsel, psykosocialt arbejdsmiljø og fraværet i 16 virksomheder af Eggert Petersen og Henrik Albeck, med et bidrag af Chris Jensen og Karl Bang Christensen 2005. 121 sider, illustreret

Forlag: Fat i Fraværet

Opstilling i folkebiblioteker: 60.13

Med litteraturhenvisninger

ISBN: 87-989413-7-2

Pris ved udgivelsen: hf.: kr. 125,00 net..

BOG

Gevinsterne ved en indsats imod fraværet : slutrapport fra projekt "Fat i fraværet", 2000-2005 af Eggert Petersen og Henrik Albeck 2005. 23 sider, illustreret

Forlag: Fat i Fraværet

Opstilling i folkebiblioteker: 60.13

På omslaget: Koordinationsudvalget for den Forebyggende Arbejdsmarkedsindsats i Gjern, Silkeborg & Them

ISBN: 87-989413-8-0

Pris ved udgivelsen: hf.: kr. 75,00 net..

BOG

God personaleledelse

Lars Andersen, Charlotte Gad Køhlert, Lis Lyngbjerg Steffensen 1. udgave. 2005. 120 sider, illustreret

Forlag: Børsen

Serie: Kort til viden

Emne: ledelse ; ledere ; personale ; medarbejdere ; virksomheder ; virksomhedsledelse Opstilling i folkebiblioteker: 60.13 En kortfattet gennemgang af de mest almindelige problemstillinger, der knytter sig til personaleledelse Med litteraturhenvisninger
ISBN-13: 978-87-7664-089-7
ISBN: 87-7664-089-2
Pris ved udgivelsen: hf.: kr. 199,00.

NETDOKUMENT

Nye veje - når du bliver sygemeldt : en håndbog til langtidssygemeldte Center for Sundhed og Livsstil, Projekt Fat i Fraværet
2005

Forlag: Projekt Fat i Fraværet

Emne: langtidssyge ; sygemeldte ; sygefravær ; arbejdsfastholdelse Informationer om hvordan man som langtidssygemeldt kommer videre ved brug af lovgivningens muligheder og ved hjælp fra arbejdsplads, kollegaer, praktiserende læge og kommune Titlen hentet fra indgangsside Udarbejdet af: Center for sundhed og livsstil

BOG

Nye veje - når du bliver sygemeldt : en håndbog til langtidssygemeldte
tekst: Center for sundhed og livsstil, fotos: Jørgen Ploug, udarbejdes af CSL 2005. 18 sider, illustreret i farver

Forlag: Fat i Fraværet

Emne: langtidssyge ; sygemeldte ; sygefravær ; arbejdsfastholdelse Opstilling i folkebiblioteker: 38.44 Informationer om hvordan man som langtidssygemeldt kommer videre ved brug af lovgivningens muligheder og ved hjælp fra arbejdsplads, kollegaer, praktiserende læge og kommune Pris ved udgivelsen: Hf: gratis.

NETDOKUMENT

Inspiration : sådan kan læger og kommuner samarbejde om at fastholde sygemeldte på arbejdsmarkedet

udarbejdelse: Mette Skou Rasmussen og Carsten Lunden

2005

Forlag: Arbejdsmarkedsstyrelsen

Også tilgængelig her

BOG

Arbejdsmiljøreformen - få styr på reglerne Branchearbejdsmiljørådet for Privat Kontor og Administration 1. udgave. 2005. 21 sider, illustreret i farver

Forlag: Branchearbejdsmiljørådet for Privat Kontor og Administration

Emne: arbejdsmiljø ; reformer ; virksomheder ; arbejdstilsyn ; lovgivning ; vejledninger ; pjecer Opstilling i folkebiblioteker: 61.44 På omslaget: Arbejdsmiljø-smiley'en, påbud om autoriseret arbejdsmiljørådgivning, arbejdsmiljørelateret sygefravær, BST-pligten ophører, bindende forhåndsbesked, arbejdsmiljøreformen, kortere arbejdsmiljøuddannelse, screening

ISBN: 87-988595-8-7

Pris ved udgivelsen: hf.: kr. 11,00 net..

BOG

Sygefravær og arbejdsmiljø

Arbejdstilsynet

2005. 20 s.

Forlag: Arbejdstilsynet

Findes også på internet

BOG

Kemp, Sid

Perfect solutions for difficult employee situations 2005. xx, 236 s.
Forlag: McGraw-Hill
Sprog: Engelsk
Emne: Sygefravær
Personaleledelse
Sexchikane
Medarbejderintroduktion
Personaleproblemer
Problemmedarbejdere
ISBN: 0071444521
Pris ved udgivelsen: 8.99.

BOG

Gerner Nielsen, Susanne
Kan arbejde kurere de syge? : om regulering af sygefravær 2005. 148 s.
Forlag: Aalborg Universitet
Speciale, Den sociale kandidatuddannelse

BOG

Nordiske initiativer til nedbringelse af sygefravær Nordisk Ministerråd, Nordisk Råd 2005. 82 sider, illustreret i farver
Forlag: Nordisk Ministerråd
Serie: TemaNord ; 2005:524
ISBN: 92-893-1140-1
Pris ved udgivelsen: pris ikke oplyst.

BOG

Personalejura guide 2005
1. udgave. 2005. 263 sider, illustreret
Forlag: Thomson
Omslagstitel: Praktisk guide til personalejura 2005
ISBN: 87-619-1271-9
Pris ved udgivelsen: ib.: kr. 495,00.

NETDOKUMENT

Nordiske initiativer til nedbringelse af sygefravær Nordisk Ministerråd 2005. 82 s.
Serie: TemaNord ; 2005-524
Emne: Sygefravær ; Arbejdsmarkedspolitik ; Norden

TIDSSKRIFTARTIKEL (+NETDOKUMENT)

Kan arbejde kurere de syge?
Susanne Gerner Nielsen, Jette Høy

I: Social årsrapport. - 2005. - S. 61-68

Emne: sygedagpenge ; lovgivning ; sygefravær ; arbejdsformidling Gennemgang af den seneste lovændring i sygedagpengeloven om en styrket sygefraværsindsats med ny visitation og opfølgning i sygedagpengesager med fokus på rationalet bag loven og konsekvenser for den enkelte sygedagpengemodtager Med litteraturhenvisninger

TIDSSKRIFTARTIKEL (+NETDOKUMENT)

Stress koster arbejdsgiverne millioner
Eva Bøgelund

I: DJØF-bladet. - Årg. 29, nr. 21 (2005). - S. 10-12

Emne: DJøF'ere ; arbejdsmiljø ; psykisk arbejdsmiljø ; stress ; arbejdsforhold ; sygefravær ; sygdom ; sundhed ; trivsel Hver tiende djøfer har været sygemeldt af stress i løbet af de sidste tre år. Hvis de gennemsnitligt har været syge én uge hver, svarer det til 1000 uger om året - eller for 32 millioner kr. sygedage

TIDSSKRIFTARTIKEL

Trivsel med penge i
Mikael Baden

Serie: Danmarks bedste arbejdspladser

I: Berlingske nyhedsmagasin. - 2005, nr. 33. - S. 50-51

Emne: arbejdspladser ; personalepolitik ; medarbejdere ; trivsel ; arbejdsglæde ; omsætning ; indtjening Danmarks bedste arbejdspladser brillierer med større overskud, lavere sygefravær og mindre personalegennemtræk end hos landets øvrige virksomheder. Det store spørgsmål er bare, hvad der kom først - trivslen eller den gode økonomi

TIDSSKRIFTARTIKEL

Arbejdsforhold og sygefravær : resultater fra en undersøgelse af 3.792 lønmodtagere Merete Labriola, Thomas Lund

I: Månedsskrift for praktisk lægegerning. - Årg. 83, nr. 11 (2005). - S. 1341-1352

Emne: arbejdsforhold ; sygdom ; sygefravær ; lønmodtagere Med litteraturhenvisninger

AVISARTIKEL

Kan en arbejdsgiver opsig en syg medarbejder?
Dorte Thyrring

I: Jyllands-posten. - 2005-11-07. - Erhverv&økonomi, s. 7 : ill.

Emne: afskedigelser ; sygdom ; langtidssyge ; sygefravær ; dagpenge ; sygedagpenge ; arbejdsret Ja, det kan de faktisk godt! Ny lovgivning på sygedagpengeområdet sætter igen fokus på langtidssygemeldinger, der ofte giver problemer for både medarbejdere, arbejdsgivere og det offentlige

TIDSSKRIFTARTIKEL

No association found between sickness absence and duration of pregnancy benefit Gunilla Sydsjö, Adam Sydsjö

I: Scandinavian journal of primary health care. - Vol. 23, nr. 3 (2005). - S. 178-183

Emne: graviditet ; sygefravær ; barselsorlov Med litteraturhenvisninger

TIDSSKRIFTARTIKEL

30 procent af sygefraværet skyldes ikke sygdom Lis Lyngbjerg Steffensen, interview med Paula Liukkonen

I: Arbejdsmiljø. - Årg. 21 nr. 6/7 (2005). - S. 44-45 : ill.

Emne: Norden ; sygdom ; sygefravær ; arbejdsmiljø Finsk forsker bag undersøgelse af årsager til sygefravær

TIDSSKRIFTARTIKEL

Medejere og raske medarbejdere
Jens Rossen

I: Arbejdsmiljø. - Årg. 21 nr. 6/7 (2005). - S. 18-21 : ill.

Emne: Unimerco ; virksomheder ; personalepolitik ; medarbejdere ; værktøjsindustri Medarbejdere på Unimerco i Sunds har næsten ingen sygefravær. Årsagen hertil skal søges i en

medarbejderpolitik hvor der satses aktivt på såvel det fysiske som det psykiske arbejdsmiljø med gode kantineforhold, klubliv, uddannelsespolitik, forbud mod mobning, m.m.

TIDSSKRIFTARTIKEL (+NETDOKUMENT)

Norden til felles kamp mot sykefraværet
Berit Kvam

I: Arbetsliv i Norden. - Årg. 19, nr. 2 (2005). - S. 7-9

Emne: Norden ; sygdom ; sygefravær ; arbejdsmiljø I anledning af konferencen "sygefravær i Norden"

TIDSSKRIFTARTIKEL

På arbejde med ondt i ryggen
Niels Stoktoft Overgaard

I: Arbejdsmiljø. - Årg. 21 nr. 5 (2005). - S. 40-41 : ill.

Emne: arbejdsfstholdelse ; rygsmerter ; lænderygsmerter ; sygefravær ; arbejdsmedicin ; tunge løft ; patienter Smerter i lænden skal hindres i at udvikle sig ved hjælp af fysisk aktivitet i stedet for sygemelding og piller, anbefaler dansk forsker, der undrer sig over Arbejdstilsynets vægtgrænser for løft

TIDSSKRIFTARTIKEL

Tarzan som jaget vildt
Casper Dall, interview med Steen Holk og Henrik Jakobsen

I: Arbejdsmiljø. - Årg. 21 nr. 5 (2005). - S. 24-26 : ill.

Emne: Spæncom ; arbejdsulykker ; arbejdsmiljø ; sygefravær ; forebyggelse En systematisk indsats over en årrække har båret frugt på betonvirksomheden Spæncoms afdeling i Kolding: Sygefravær og antallet af arbejdsulykker er raslet ned

TIDSSKRIFTARTIKEL

Endometriose koster millioner i sygefravær ; Sex gør ondt Charlotte Frenndved Hansen

Serie: Fokus kvinder

I: Dagens medicin. - 2005, nr. 14. - Tillæg, s. 14-15 : ill.

Emne: endometriose ; sex ; smerter ; kvinder

TIDSSKRIFTARTIKEL

Den nye trend og vitaminerne
Bo Nielsen, interview med Lisbeth Friis, Jane Lilleholt

I: Arbejdsmiljø. - Årg. 21 nr. 4 (2005). - S. 10-12 : ill.

Emne: FysioPlan ; sundhed ; arbejdspladser ; virksomheder ; personalepleje ; fysioterapi ; forebyggelse Virksomheden FysioPlan tilbyder bl.a. fysioterapi, akupunktur og uddeling af vitaminer og mineraler til virksomheder for at nedbringe medarbejdernes sygefravær

TIDSSKRIFTARTIKEL

Initiativ til indsats mod nedslidning ; Lavere arbejdstempo reducerede sygefravær Kaj Thygesen

I: Arbejdsmiljø. - Årg. 21 nr. 4 (2005). - S. 20-22 : ill.

Emne: rengøringsarbejde ; arbejdsmiljø

TIDSSKRIFTARTIKEL (+NETDOKUMENT)

Ondt i ryggen og arbejdet
Hviid Andersen, Johan m.fl.

I: Ugeskrift for læger. - Årg. 167, nr. 5 (2005). - S. 493-496

Emne: smerter ; rygsmerter ; lænderygsmerter ; arbejdsforhold ; psykosociale faktorer ; sygefravær ; arbejdsskader Med litteraturhenvisninger

TIDSSKRIFTARTIKEL

Sygedagpenge handler ikke kun om sygdomme : om kommunal sygedagpengeopfølgning Erik
Palle Olsen

I: Månedsskrift for praktisk lægegerning. - Årg. 83, nr. 1 (2005). - S. 17-22

Emne: kommuner ; sagsbehandling ; sygefravær ; sygedagpenge ; patienter Med
litteraturhenvisninger

BOG

Christiansen, Trine Diddi

Compliance : I projekt: "Forebyggelse af sygefravær" : Bachelorexamen : Fysioterapi : F02A juni
2005 Trine Diddi Christiansen, Line Grønkjær Poulsen og Malene Sørensen 2005. s. + bilag

Forlag: Ergo- og Fysioterapeutskolen

Emne: compliance ; omsorg ; fysisk aktivitet ; fysioterapi ; arbejdsrelaterede gener

BOG

Evalueringsforsøket i Kristiansand : Ansattes erfaringer og vurderinger B.

Paulsen, SINTEF Helse 2005. 73 s., illustreret, tab., bilag, med bibl.

Forlag: SINTEF Helse

Sprog: Norsk

Serie: SINTEF rapport ; STF78 A055011

Emne: personale ; arbeidsvilkår ; sygefravær ; enquete ; Norge Rapporten inngår som en del av en
evaluering av forsøk med utvidet rett til egenmelding i Kristiansand kommune. Tema er ansattes
erfaringer med og vurdering av ordningen.

ISBN: 8214037743

TIDSSKRIFT

DA lønstatistik

Dansk Arbejdsgiverforening

1993-2004. Nr. 1, 2. kvartal 1993-nr. 3, 3. kvartal (november 2004). Ill.

Forlag: Dansk Arbejdsgiverforening

Opstilling i folkebiblioteker: 33.31

Tidsskrift

Også i udgave med titel: DA konjunktur

Indholdet videreføres herefter på internettet Sammenlægning af: Statistikken. Funktionærløn, og:
Statistikken. Arbejderløn

ISSN: 0909-0347

SERIE

AMI-rapport

Arbejdsmiljøinstituttet

1987-. Nr. 26 (1988)-. Ill.

Forlag: Arbejdsmiljøinstituttet

Opstilling i folkebiblioteker: 61.44

Varianttitel: AMI rapport

Registrering i: Dansk periodicafortegnelse ophørt med nr. 57, udgivet 2002 Tidligere også udgivet
af: Arbejdstilsynet Størrelsen varierer Fortsættelse af: Rapport (Arbejdstilsynet,

Arbejdsmiljøinstituttet)

ISSN: 0903-8876

November 2002: Arbejdsmiljø og fravær

Chris Jensen m. fl.
2002. 23 sider
ISBN: 87-7904-101-9
Pris ved udgivelsen: gratis.

BOG

Arbejdsløshedsundersøgelserne
Henriksen, Ingrid m.fl.
1979-. bd.

Forlag: Teknisk Forlag i komm

Serie: Socialforskningsinstituttets publikationer ; 91+96+107+111+133+135 Også med engelsk titel: The unemployment surveys With an English summary

Indhold: 1 : Efterspørgsel og udbud på arbejdsmarkedet / Ingrid Henriksen ... [et al.]. - 1979

Indhold: 2 : Omfanget af ledighed og sygefravær / Anders Rosdahl og Johannes Due. - 1980

Indhold: 3 : Marked, statslig politik og velfærdsmæssige konsekvenser / Henrik Mørkeberg og Anders Rosdahl. - 1982

Indhold: 4 : Lønforskelle, lønpolitik og beskæftigelse i 1970'erne / Per Vejrup Hansen. - 1982

Indhold: 5 : Teknologisk arbejdsløshed. Jobsøgning / Carsten Koch og Henning Bjerregård Bach. - 1984

Indhold: 6 : Ledighedens sammensætning / Anders Rosdahl. - 1984

DVD

Trivsel er afgørende

Forlag: DR2

Serie: Sygedag eller arbejdsdag?

Emne: sygefravær ; arbejdsmiljø ; trivsel Det kan handle om stress, mobning eller alt muligt andet. Men om det er det ene eller det andet, er ikke så afgørende: Hvis du ikke er glad for at gå på arbejde, bliver du temmelig sikkert syg af det. Derfor er mange virksomheder godt i gang med at finde ud af, hvordan de skal få deres medarbejdere til at føle sig godt tilpas på jobbet. Det er der også penge i. For trivsel betyder mindre sygefravær.

Uds. dato: 06.02.2007

DVD

Sundhed betaler sig

Forlag: DR2

Serie: Sygedag eller arbejdsdag?

Emne: sygefravær ; sundhed

Der er gang i salatbarerne i de danske kantiner. Arbejdsgiverne har fundet ud af, at sunde medarbejdere er penge værd. Derfor interesserer de sig mere og mere for, hvad du spiser og drikker - og om du får din motion. Men hvem bestemmer over din fritid, og slutter arbejdsdagen, når du går hjem? Noget tyder på, at det snart er slut med smøger og røde pølser om søndagen, hvis det står til arbejdsgiverne.

Uds. dato: 30.01.2007

DVD

Det er ledelsens ansvar

Forlag: DR2

Serie: Sygedag eller arbejdsdag?

Emne: sygefravær ; arbejdsmiljø

Hver dag bliver 140.000 danskere hjemme fra arbejde. De er sygemeldt. Rigtig mange er rent faktisk syge, mens andre bliver hjemme på grund af dårligdom i arbejdslivet. Det er de ved at

opdage rundt omkring på ledelseskontorerne. Og cheferne bliver i stigende grad klar over, at det er dem, der skal gøre noget, hvis medarbejderne skal få et bedre helbred.

Uds. dato: 23.01.2007

BOG

Arbejdsløshedsundersøgelserne

Henriksen, Ingrid, f. 1949 m.fl.

1979-84. Flere bd.

Forlag: Teknisk forlag i komm.

Serie: Publikation / Socialforskningsinstituttet ; 91 ; 96 ; 107 ; 111 ; 133 ; 91, 96, 107, 111, 133, 135 With an English summary

ISBN: 8774871617

Indhold: 1 : Efterspørgsel og udbud på arbejdsmarkedet = Demand and supply of the labour market / Ingrid Henriksen ... [et al.]

Indhold: 2 : Omfanget af ledighed og sygefravær = Extent of unemployment and sickness absence / Anders Rosdahl og Johannes Due

Indhold: 3 : Marked, statslig politik og velfærdsmæssige konsekvenser = Market, state policy and consequences on welfare / Henrik Mørkeberg og Anders Rosdahl

Indhold: 4 : Lønforskelle, lønpolitik og beskæftigelse i 1970'erne = Wage differences, wage policy and employments in the 1970's / Per Vejrup Hansen

Indhold: 5 : Teknologisk arbejdsløshed : jobsøgning / Carsten Koch og Henning Bjerregård Bach

Indhold: 6 : Ledighedens sammensætning = The composition of the unemployed / Anders Rosdahl

10.1 Database: ARBLINE

Litteratursøk gjennomført dato: 10.08.2007

Avgrensning i tid: 2004-2007

Søk kun sjukfrånvaro ga hele 369 treff. Jeg avgrenset derfor med **tiltak**

Søkeord: sjukfrånvaro åtgärder 2004-2007

Författare	Dellve, Lotta,
Titel	Hälsofrämjande arbetsmiljöprojekt inom social service och skola : tvåårsuppföljning av SAMS-projekten / L. Dellve, R. Wilhelmsson, K. Skagert, J. Eriksson, M. Eklöf
Ort / förlag / år	Göteborg : Sahlgrenska universitetssjukhuset. Yrkes- och miljömedicin, 2006
Sidor	60 s.
ISBN	91-7876-110-7
Serie	Rapport från Yrkes- och miljömedicin / Yrkes och miljömedicin, Göteborg, 1650-4321 ; 111
Medarbetare	Vilhelmsson, Roger, Skagert, Katrin Eriksson, J. Eklöf, Mats,
Institution / konf	Sahlgrenska universitetssjukhuset. Yrkes- och miljömedicin
Tesaurus- / ämnesord	Socialt arbete Skolor Hälsobefrämjande åtgärder Systematiskt arbetsmiljöarbete Sjukfrånvaro Psykosociala aspekter Arbetsorganisation Arbetsprestation
Internetlänk	Fulltext

Författare	Leppänen, Vesa,
Titel	Deltagarnas sjukfrånvaro under fyra år : om projekt Plus alla - friskvård och kvalitetstid för vårdbiträden och undersköterskor inom den öppna hemtjänsten i Limhamn-Bunkeflo / Vesa Leppänen.
Ort / förlag / år	Malmö : Arbetslivsinstitutet, arbetsrapport, 2006.
Sidor	15 s.
Institution / konf	Arbetslivsinstitutet
Tesaurus- / ämnesord	Hemtjänst Vårdbiträden Undersköterskor Arbetsförhållanden Psykosociala aspekter Hälsobefrämjande åtgärder Sjukfrånvaro
Internetlänk	Fulltext

Författare	Lindberg, Per,
Titel	The work ability continuum : epidemiological studies of factors promoting sustainable work ability / Per Lindberg
Ort / förlag / år	Stockholm, 2006
Sidor	65 s. :
Anmärkning	Härtill 4 uppsatser
Avhandling	Diss. (sammanfattning) Stockholm : Karol. inst., 2006
ISBN	91-7140-626-3
Tesaurus- / ämnesord	Sjukfrånvaro Epidemiologi Förebyggande åtgärder Socioekonomisk status Arbetskapacitet
Internetlänk	Online

Titel	Worklife and health in Sweden 2004 / Rolf Å Gustafsson and Ingvar Lundberg (eds.).
Originaltitel	Arbetsliv och hälsa 2004
Ort / förlag / år	Stockholm : Arbetslivsinstitutet ; Solna : Arbetsmiljöverket, 2005 ;
Sidor	448 s. ;
Innehåll	Changes in working life and new forms of production / Elisabeth Sundin and Anders Wikman -- Indicators of changed working conditions / Anders Wikman -- What do the occupational injury statistics tell us? / Carin Sundström-Frisk and Jan Weiner -- Occupational diseases in Sweden in a ten-year perspective / Bengt Järvholm -- Can the psychosocial work environment cause neck and shoulder pain? / Bo Melin and Ewa Wigaeus Tornqvist -- Low mental well-being - trends in and outside the labour market / Lennart Hallsten, Ingvar Lundberg and Kerstin Waldenström -- Sickness absence in Sweden / Ulrik Lidwall, Staffan Marklund and Peter Skogman Thoursie -- Trends in new disability pensions / Peter Skogman Thoursie, Ulrik Lidwall and Staffan Marklund --
ISBN	91-7045-745-X
Medarbetare	Gustafsson, Rolf Å. , Lundberg, Ingvar.
Institution / konf	Arbetsmiljöverket Arbetslivsinstitutet
Tesaurus- / ämnesord	Arbetsliv Arbetsförhållanden Sjukfrånvaro Psykosociala aspekter Arbetsmarknad Förtidspensionering Förebyggande åtgärder
Internetlänk	Fulltext
Delposter (skapa)	Skapa sökset av delposter.

Författare	Aronsson, Gunnar.
Titel	Sickness presenteeism : prevalence, attendance-pressure factors, and an outline of a model for research.
INGÅR I:	JOEM : Journal of occupational and environmental medicine ; ISSN 1076-2752 , 47(2005)9, s. 958-966, 33 ref.
Medarbetare	Gustafsson, Klas
Tesaurus- / ämnesord	Arbetsliv Epidemiologiska studier Hälsa Förebyggande åtgärder Sjukfrånvaro
Fria ämnesord	Sjuknärvaro
Internetlänk	Abstract
Huvudpost	Se länkade delar

Författare	Brölde, Bengt.
Titel	Långtidsfrisk eller långtidssjukskriven?. D. 1, Översikt och bakgrund : tänkbara förklaringar och förslag på åtgärder / Bengt Brölde
Ort / förlag / år	Trollhättan : Högsolan i Trollhättan/Uddevalla , 2005
Sidor	84 s.
Tesaurus- / ämnesord	Sjukfrånvaro Gender Psykosociala aspekter Socioekonomisk status Arbetsförhållanden Levnadsförhållanden

Författare	Ekberg, Kerstin.
Titel	Rehabilitation to work.
Originaltitel	Arbetslivsinriktad rehabilitering.
Ort / förlag / år	2005.

INGÅR I:	Worklife and health 2004 2005 ; ISBN 91-7045-745-X , s. 389-406, 24 ref.
Tesaurus- / ämnesord	Rehabilitering Arbetsanpassning Arbetsliv Sjukfrånvaro Sjukförsäkring Ledarskap Hälsobefrämjande åtgärder Attityder
Huvudpost	Se länkade delar
Författare	Ekbladh, Elin
Titel	Interventioner för att påverka sjukfrånvaro : en analys av tillvägagångssätt.
Ort / förlag / år	2005.
Språk	Summary in English
INGÅR I:	Socialmedicinsk tidskrift ; ISSN 0037-833x , 82(2005)3 , s. 210-222, 17 ref.
Tesaurus- / ämnesord	Sjukfrånvaro Förändringar Intervention Hälsobefrämjande åtgärder
Internetlänk	Tidskriftens hemsida
Författare	Eklöf, Mats.
Titel	Rådslag om sjukfrånvaron : vilka kan göra något åt det och hur? : sammanställning av aktörernas och parternas förslag / Mats Eklöf och Lotta Dellve.
Ort / förlag / år	Göteborg : Arbets- och miljömedicin Väst, Sahlgrenska akad., 2005.
Sidor	27 s.
ISBN	91-7876-108-5
Medarbetare	Dellve, Lotta.
Institution / konf	Göteborgs universitet. Sahlgrenska akademien
Tesaurus- / ämnesord	Sjukfrånvaro Hälsobefrämjande åtgärder Arbetsförhållanden Psykosociala aspekter Förebyggande åtgärder Rehabilitering
Författare	Ekström, Eva
Titel	Hur utvärderas hälsobefrämjande aktiviteter i arbetslivet? : en litteraturstudie.
Ort / förlag / år	Falköping : Författaren, 2005.
Sidor	18 s., 45 ref.
Anmärkning	Kurs i företagshälsovård för sjukgymnaster vid Arbetslivsinstitutet och Lunds universitet, Sektionen för yrkes- och miljömedicin 2003/2005
Avhandling	Examensarbete
Institution / konf	Arbetslivsinstitutet Lunds universitet. Institutionen för yrkes- och miljömedicin
Tesaurus- / ämnesord	Hälsobefrämjande åtgärder Arbetsliv Ekonomiska aspekter Sjukfrånvaro Intervention Utvärdering
Internetlänk	Fulltext
Författare	Hertting, Anna.
Titel	Stabil hälsa i en föränderlig sjukvårdsorganisation.
Ort / förlag / år	2005.
INGÅR I:	Den höga sjukfrånvaron - problem och lösningar 2005 ; ISBN 91-7045-737-9 , s. 210-226, 75 ref.
Medarbetare	Pettersson, Inga-Lill. Nilsson, Kerstin.
Tesaurus- / ämnesord	Häls- och sjukvård Sjukfrånvaro Statistik Sjukvårdspersonal Hälsobefrämjande åtgärder

Internetlänk	Fulltext
Huvudpost	Se länkade delar
Författare	Högberg-Holm, Helena
Titel	En uppföljning av förebyggande arbetsmiljöarbete och dess påverkan i arbetssituationen : ett arbetsgivarperspektiv.
Ort / förlag / år	Stockholm : Författaren, 2005.
Sidor	15 s., 15 ref.
Avhandling	Examensarbete
Serie	Projektarbete vid Arbetslivsinstitutets och Karolinska institutets kurs i ergonomi, rehabilitering, kvalitetssäkring och projektmetodik för sjukgymnaster och arbetsterapeuter 2004/2005
Institution / konf	Arbetslivsinstitutet Karolinska institutet . Institutionen för folkhälsovetenskap. Avdelningen för rehabiliteringsmedicin
Tesaurus- / ämnesord	Förebyggande åtgärder Ergonomi Systematiskt arbetsmiljöarbete Psykosociala aspekter Sjukfrånvaro Frågeformulär Kontorsarbete
Internetlänk	Fulltext
Författare	Kanani, Afsaneh
Titel	Är det värt att satsa på personalens hälsa? : en studie av sjukfrånvaro och kostnader för den tredje sjuklöneveckan.
Ort / förlag / år	Örebro : Yrkes- och miljömedicinska kliniken, Univ., 2005.
Sidor	15 s., 11 ref.
Anmärkning	Projektarbete från Företagssköterskeutbildningen i Örebro 2003-2005
Avhandling	Projektarbete 5 p
Institution / konf	Universitetssjukhuset i Örebro . Yrkes- och miljömedicinska kliniken
Tesaurus- / ämnesord	Sjukfrånvaro Hälsobefrämjande åtgärder Hälsa Ekonomiska aspekter Frågeformulär
Internetlänk	Fulltext
Författare	Lammila, Monica
Titel	Långtidssjukskrivnas syn på rehabiliteringsinsatserna vid Ortvikens pappersbruk.
Ort / förlag / år	Sundsvall : Författaren, 2005.
Sidor	12 s., 10 ref.
Avhandling	Examensarbete
Serie	Projektarbete vid Arbetslivsinstitutets utbildningsprogram för företagssköterska 40 poäng, 2003-2005
Institution / konf	Arbetslivsinstitutet
Tesaurus- / ämnesord	Pappers- och pappersmasseindustri Hälsobefrämjande åtgärder Rehabilitering Sjukfrånvaro Attityder Intervjuer
Författare	Lindau, Marita
Titel	Hälsobefrämjande insatser i Falkenbergs och Halmstads kommuner.
Ort / förlag / år	2005.
INGÅR I:	Att utveckla en god arbetsmiljö i skolan, 2005 ; ISBN 91-631-6531-7 , s. 70-84
Tesaurus- / ämnesord	Sjukfrånvaro Regionalpolitik Hälsobefrämjande åtgärder Rehabilitering Utbildningsprogram Fallstudier
Huvudpost	Se länkade delar

Författare	■ Marklund, Staffan.
Titel	Forskning om god arbetsmiljö i arbetsliv och skola.
Ort / förlag / år	2005.
INGÅR I:	Att utveckla en god arbetsmiljö i skolan, 2005 ; ISBN 91-631-6531-7 , s. 91-106, 40 ref.
Medarbetare	■ Menckel, Ewa.
Tesaurus- / ämnesord	■ Skolor ■ Arbetsförhållanden ■ Organisationsstruktur ■ Lärare ■ Psykosociala aspekter ■ Stress ■ Sjukfrånvaro ■ Hälsobefrämjande åtgärder ■ Forskning och utveckling
Huvudpost	Se länkade delar

Författare	■ Pettersén, Kaisa
Titel	Att leda för hälsa? : delprojekt i rehabprogrammet Hälsoskolan.
Ort / förlag / år	Falun : Författaren, 2005.
Sidor	13 s., 18 ref.
Avhandling	Examensarbete
Serie	■ Projektarbete vid Arbetslivsinstitutets och Karolinska institutets kurs i ergonomi, rehabilitering, kvalitetssäkring och projektmetodik för sjukgymnaster och arbetsterapeuter 2004/2005
Institution / konf	■ Arbetslivsinstitutet ■ Karolinska institutet . Institutionen för folkhälsovetenskap. Avdelningen för rehabiliteringsmedicin
Tesaurus- / ämnesord	■ Hälsobefrämjande åtgärder ■ Utbildning ■ Sjukfrånvaro ■ Arbetsledning ■ Verkstadsindustri ■ Arbetslagare ■ Attityder
Internetlänk	■ Fulltext

Författare	■ Renstig, Monica.
Titel	Duktighetssyndromet : därför går allt fler kvinnor in i väggen / Monica Renstig, Hélène Sandmark
Ort / förlag / år	Wombri Förlag, 2005
ISBN	91-975817-0-4
Medarbetare	■ Sandmark, Hélène.
Tesaurus- / ämnesord	■ Kvinnor ■ Karriär ■ Arbetsprestation ■ Hälsorisker ■ Sjukfrånvaro ■ Utbrändhet ■ Förebyggande åtgärder ■ Fallstudier

Författare	■ Sandberg, Therése
Titel	Utvärdering av 50 hälsobokslut / Therése Sandberg
Ort / förlag / år	Stockholm : Success, Univ., 2005
Sidor	179 s.
Tesaurus- / ämnesord	■ Arbetsorganisation ■ Kostnads- och intäktsanalys ■ Hälsobefrämjande åtgärder ■ Sjukfrånvaro ■ Utvärdering
Internetlänk	■ Fulltext

Författare	■ Scholander, Ulrika
Titel	Utvärdering av försöksprojekt med friskvårdsombud inom Arbetsmarknadsverket.
Ort / förlag / år	Malmö : Författaren, 2005.
Sidor	13 s., 19 ref.
Anmärkning	Kurs i företagshälsövård för sjukgymnaster vid Arbetslivsinstitutet och Lunds universitet, Sektionen för yrkes- och miljömedicin 2003/2005
Avhandling	Examensarbete
Institution / konf	■ Arbetslivsinstitutet ■ Lunds universitet. Institutionen för yrkes- och miljömedicin
Tesaurus- / ämnesord	■ Arbetsmarknadsverket ■ Hälsobefrämjande åtgärder ■ Arbetsbelastning ■ Sjukfrånvaro ■ Fall-kontroll-studier ■ Hälsoundersökning
Internetlänk	■ Fulltext

Författare	■ Stenlund, Berndt
Titel	The Galaxen model : a concept for rehabilitation and prevention in the construction industry.
INGÅR I:	Scandinavian journal of work, environment & health ; ISSN 0355-3140 , 31(2005)suppl. 2, s. 110-115, 9 ref.
Tesaurus- / ämnesord	■ Byggnadsarbete ■ Byggnadsindustri ■ Rehabilitering ■ Sjukfrånvaro ■ Arbetslöshet ■ Förebyggande åtgärder ■ Modeller
Internetlänk	■ Abstract
Huvudpost	Se länkade delar

Titel	Mental disorders as a major challenge in prevention of work disability : experiences in Finland, Germany, the Netherlands and Sweden / edited by Jorma Järvisalo ...
Ort / förlag / år	Helsinki : Social Insurance Institution, Research department, 2005
Sidor	103 s. :
ISBN	951-669-658-9 (hft.)
Serie	■ Social security and health reports, 1238-5069 ; 66
Tesaurus- / ämnesord	■ Psykiska sjukdomar och störningar ■ Stress ■ Arbetskapacitet ■ Sjukfrånvaro ■ Förebyggande åtgärder ■ Pensionering ■ Statistik ■ Jämförande studier ■ Finland ■ Tyskland ■ Nederländerna ■ Sverige
Delpost(er)	Depression and other mental disorders as causes of sickness absenteeism and work disability pensions in Sweden.

Titel	Handbook of complex occupational disability claims : early risk identification, intervention and prevention / edited by Izabela Z. Schultz and Robert J. Gatchel
Ort / förlag / år	Berlin : Springer, 2005
Sidor	566 s.
ISBN	0-387-22451-3
Medarbetare	■ Schultz, Izabela Z. ■ Gatchel, Robert J.
Tesaurus- / ämnesord	■ Arbetssjukdomar ■ Sjukfrånvaro ■ Rörelseorganens besvär ■ Psykosomatiska störningar ■ Psykosociala aspekter ■ Rehabilitering ■ Förebyggande åtgärder

Titel	Arbetsliv och hälsa 2004 / Rolf Å Gustafsson och Ingvar Lundberg (red).
Upplaga	1. uppl.
Ort / förlag / år	Stockholm : Arbetslivsinstitutet : Arbetsmiljöverket ; Malmö ; : Liber idéförlag, 2004 ;
Sidor	416 s. ;
ISBN	91-47-70002-5 (inb.)
Medarbetare	■ Gustafsson, Rolf Å. , ■ Lundberg, Ingvar
Institution / konf	■ Arbetslivsinstitutet ■ Arbetsmiljöverket
Tesaurus- / ämnesord	■ Arbetsliv ■ Arbetsförhållanden ■ Sjukfrånvaro ■ Psykosociala aspekter ■ Arbetsmarknad ■ Förtidspensionering ■ Förebyggande åtgärder
Internetlänk	■ Sammanfattning
Delposter (skapa)	Skapa sökset av delposter.

Författare	■ Ekberg, Kerstin.
Titel	Arbetslivsinriktad rehabilitering.
Ort / förlag / år	2004.
INGÅR I:	Arbetsliv och hälsa 2004 2004 ; ISBN 91-47-70002-5 , s. 365-380 , 24 ref.
Tesaurus- / ämnesord	■ Rehabilitering ■ Arbetsanpassning ■ Arbetsliv ■ Sjukfrånvaro ■ Sjukförsäkring ■ Ledarskap ■ Hälsobefrämjande åtgärder ■ Attityder
Huvudpost	Se länkade delar

Författare	■ Eklund, Maria
Titel	Långtidssjukskrivnas uppfattning om rehabiliterande åtgärder och insatser / [författare: Maria Eklund].
Ort / förlag / år	Stockholm : Riksförsäkringsverket, 2004.
Sidor	57 s.
Serie	■ RFV analyserar, 1650-1454 ; 2004:8
Institution / konf	■ Riksförsäkringsverket
Tesaurus- / ämnesord	■ Arbetsförhållanden ■ Sjukfrånvaro ■ Rehabilitering ■ Arbetsanpassning ■ Attityder ■ Trender och tendenser ■ Statistik
Internetlänk	■ Fulltext

Titel	Avstämning av regeringens mål för minskad ohälsa
Varianttitel	Prop. 2004/05:1 utgiftsområde 10 bilaga
Ort / förlag / år	Stockholm : Finansdep., Regeringskansliet, 2004
Sidor	22 s.
Anmärkning	Särtryck ur bilaga till Budetpropositionen för 2005
	"Bilaga"
Institution / konf	■ Finansdepartementet
Tesaurus- / ämnesord	■ Sjukfrånvaro ■ Arbetsmarknadsstatistik ■ Regionala förhållanden ■ Rehabilitering ■ Förebyggande åtgärder ■ Sjukförsäkring ■ Sverige

Författare	Hermansson, Ulric.
Titel	Riskbruk av alkohol i arbetslivet : en kunskapsöversikt om motiv och åtgärder / Ulric Hermansson
Ort / förlag / år	Stockholm : Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, [2004]
Sidor	39 s.
Serie	Forskning & fakta, 0281-692X ; 20
Tesaurus- / ämnesord	Arbetsliv Alkoholism Drogmissbruk Hälsorisker Sjukfrånvaro Förebyggande åtgärder Personalpolitik

Författare	Juhlin, Pia
Titel	Arbetsgivarringar i Sverige : förekomst, funktion och nytta / Pia Juhlin & Per Tengblad.
Ort / förlag / år	Stockholm : VINNOVA, 2004.
Sidor	166, [6] s.
ISBN	91-85084-18-2
Serie	VINNOVA rapport, 1650-3104 ; 2004:11
Medarbetare	Tengblad, Per
Institution / konf	VINNOVA
Tesaurus- / ämnesord	Arbetsliv Sjukfrånvaro Rehabilitering Förebyggande åtgärder Arbetsgivare Samarbete Regionala förhållanden Fallstudier
Internetlänk	Fulltext

Författare	Karlsryd, Eva
Titel	Att förebygga ohälsa : - Försäkringskassan och Arbetsmiljöinspektionen i dialog med arbetsgivare / Eva Karlsryd, Staffan Söderberg
Ort / förlag / år	Stockholm : Försäkringskassan Stockholms län, 2004
Sidor	25 s.
Serie	Rapport / Försäkringskassan Stockholms län, 1103-5986 ; 33
Medarbetare	Söderberg, Staffan
Institution / konf	Försäkringskassan Stockholms län
Tesaurus- / ämnesord	Försäkringssystem Sjukfrånvaro Arbetsgivare Interpersonell kommunikation Yrkesinspektion Förebyggande åtgärder
Fria ämnesord	Försäkringskassan
Internetlänk	Fulltext

Författare	Liukkonen, Paula.
Titel	Frånvaro från arbetet - att mäta, redovisa och åtgärda : ett häfte med verktyg och idéer för hur man minskar frånvaron och ökar närvaron / Paula Liukkonen
Ort / förlag / år	Norsborg : Oskar media , 2004
Sidor	59 s.
ISBN	91-975012-0-4
Tesaurus- / ämnesord	Sjukfrånvaro Uppföljning Metoder Arbetsförhållanden Ekonomiska aspekter Förebyggande åtgärder

Titel	Attityder till deltidssjukskrivning
Ort / förlag / år	Stockholm : Riksförsäkringsverket, 2004
Sidor	40 s.
Serie	RFV analyserar, 1650-1454 ; 2003:14

Institution / konf	■ Riksförsäkringsverket
Tesaurus- / ämnesord	■ Sjukfrånvaro ■ Attityder ■ Hälsobefrämjande åtgärder
Internetlänk	■ Fulltext

Titel	Sjukersättning och aktivitetsersättning.
Ort / förlag / år	Stockholm : Riksförsäkringsverket, 2004
Sidor	380 s.
Anmärkning	Ersätter 2002:19
Serie	■ Vägledning / Riksförsäkringsverket, 1404-5648 ; 2004:9
Institution / konf	■ Riksförsäkringsverket
Tesaurus- / ämnesord	■ Försäkringssystem ■ Sjukfrånvaro ■ Lagstiftning ■ Rehabilitering ■ Förebyggande åtgärder ■ Sverige

Titel	Det danske arbejdsmarked : resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning / redigeret af Lisbeth Pedersen och Torben Tranæs.
Ort / förlag / år	København : Socialforskningsinstituttet, 2004.
Sidor	82 s.
Serie	■ Rapport / Socialforskningsinstituttet, 0903-6814 ; [20]04:12
Medarbetare	■ Pedersen, Lisbeth ■ Tranaes, Torben
Institution / konf	■ Socialforskningsinstituttet
Tesaurus- / ämnesord	■ Anställningsfrämjande åtgärder ■ Arbetsmarknadspolitik ■ Unga arbetstagare ■ Arbetslöshet ■ Sjukfrånvaro ■ Kvinnor ■ Pensionering ■ Arbetskraftsrörlighet
Internetlänk	■ Fulltext

10.2 Database: LIBRIS, Sveriges nationella bibliotekssystem

Litteratursök genomfört dato: 10.08.2007

Avgrensning i tid: 2004-2007

Søkeord: sjukfrånvaro

Lenker til søkeresultat – tittelliste:

Sjukfrånvaro 2004:

http://websok.libris.kb.se/websearch/search?SEARCH_ANY=sjukfrånvaro&SEARCH_AR=2004

Sjukfrånvaro 2005:

http://websok.libris.kb.se/websearch/search?SEARCH_ANY=sjukfrånvaro&SEARCH_AR=2005

Sjukfrånvaro 2006:

http://websok.libris.kb.se/websearch/search?SEARCH_ANY=sjukfrånvaro&SEARCH_AR=2006

Sjukfrånvaro 2007:

http://websok.libris.kb.se/websearch/search?SEARCH_ONR=10452959

11.1 Database: NORART

Litteratursøk gjennomført dato: 10.08.2007**Avgrensning i tid: 2004-2007****Søkeord: sykefravær = 88 treff**

Forfatter: [Arnet, Elisabeth](#)
Tittel: Danmark har færrest syke og uføre i Skandinavia
Kommentar: Intervju med Stein Langeland
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [uførepensjon](#) [oppsigelsesvern](#)
Omtalt person: [Langeland, Stein](#)
Omtalt sted: Danmark
Tidsskrift: Velferd
ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 96, nr. 5 (2007)
Side: 18-19 : port.

Forfatter: [Arnet, Elisabeth](#)
Tittel: Ingen forskjell med gradert sykmelding
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [aktiv sykmelding](#) [attføring](#)
Tidsskrift: Velferd
ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 96, nr. 5 (2007)
Side: 6-7

Forfatter: [Helmen, Irene](#)
Tittel: Sykemeldte arbeidstakere
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [arbeidsgivere](#) [arbeidstakere](#) [farmasøyer](#)
Tidsskrift: Norsk farmaceutisk tidsskrift
ISSN: 0029-1935 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Årg. 115, nr. 9 (2007)
Side: 21-23

Forfatter: [Reite, Dag Erlend](#)
Tittel: Oppfølging av sykmeldte - krav til arbeidsgiver og ansatte
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [tannleger](#) [ansatte](#) [arbeidsgivere](#)
Tidsskrift: Den norske tannlegeforenings tidende
ISSN: 0029-2303 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)

Hefte: Årg. 117, nr. 10 (2007)
Side: 628-629

Forfatter: [Jensen, Ingebjørg](#)
Tittel: Torill Tveito forskar på subjektive helseplagar: - Målretta tiltak for risikograppa
Kommentar: Intervju med Torill Tveito
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#)
Omtalt person: [Tveito, Torill](#)
Tidsskrift: Arbeidervern
ISSN: 0332-7124 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Nr. 3 (2007)
Side: 8-9 : port.

Forfatter: [Alvik, Ole](#)
Tittel: Høyt sykefravær ved skilsmisses
Deweynummer: [658.38](#)
Nøkkelord: [samlivsbrudd](#) [sykefravær](#) [arbeidsmiljø](#) [arbeidsgivere](#)
Tidsskrift: Personal og ledelse
ISSN: 1503-3449 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr. 4 (2007)
Side: 54-55

Forfatter: [Andreassen, Leif](#)
Tittel: Utviklingen i sykefraværet på 1990-tallet
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [langtidssykmeldte](#)
Medansv.: [Kornstad, Tom](#)
Tidsskrift: Økonomiske analyser
ISSN: 0800-4110 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 26, nr. 3 (2007)
Side: 43-52 : ill.

Forfatter: [Markussen, Simen](#)
Tittel: Økonomisk sykefraværsforskning : hva vet vi, og hvor bør vi gå?
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#)
Tidsskrift: Søkelys på arbeidslivet
ISSN: 1504-8004 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 24, nr. 1 (2007)
Side: [63]-81 : ill.

Forfatter: [Olsen, Karen Modesta](#)
Tittel: Sykefravær - hvor mye skyldes jobben?
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [arbeidsmiljø](#)

- Tidsskrift: Søkelys på arbeidslivet
 ISSN: 1504-8004 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
 Hefte: Årg. 24, nr. 1 (2007)
 Side: [53]-62
- Forfatter: [Westin, Steinar](#)
 Tittel: [Anmeldelse]
 Kommentar: Bokanmeldelse av: Arbeidsmiljøloven, sykefraværet og sekstimersdagen : artikler i utvalg / Ebba Wergeland
 Omtalt person: [Wergeland, Ebba](#)
 Tidsskrift: Tidsskrift for Den norske lægeforening
 ISSN: 0029-2001 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
 Hefte: Årg. 127, nr. 9 (2007)
 Side: 1241-1242
- Forfatter: [Rodvang, Anne Guri](#)
 Tittel: Graviditet ingen sykdom - hvorfor da det høye sykefraværet?
 Kommentar: Intervju med Ebba Wergeland
 Deweynummer: [331.44](#)
 Nøkkelord: [gravide](#) [arbeidsmiljø](#) [tilrettelegging](#)
 Omtalt person: [Wergeland, Ebba](#)
 Tidsskrift: Arbeidervern
 ISSN: 0332-7124 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
 Hefte: Nr. 2 (2007)
 Side: 4-5 : port.
- Forfatter: [Johnsen, Heidi](#)
 Tittel: Fysioterapeuter og sykefravær: Det umulige er mulig : trening mot smerter - som forebygging
 Kommentar: Om Oppfølgingsenheten Frisk i Moelv. - Intervju med Harald Odde, Gunhild Andrea Bax
 Deweynummer: [615.82](#)
 Nøkkelord: [fysioterapi](#) [fysisk trening](#) [forebyggende arbeid](#) [sykefravær](#)
 Omtalt person: [Odde, Harald](#) [Bax, Gunhild Andrea](#)
 Omtalt inst.: Oppfølgingsenheten Frisk
 Tidsskrift: Fysioterapeuten
 ISSN: 0016-3384 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
 Hefte: Årg. 74, nr. 4 (2007)
 Side: 6-8
- Forfatter: [Lie, Arve](#)
 Tittel: "Gult kort" - egnet metode i IA-arbeidet?
 Deweynummer: [331.257](#)
 Nøkkelord: [sykefravær](#) [sykmeldinger](#)
 Tidsskrift: Arbeidsmiljø
 ISSN: 0800-2088 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
 Hefte: Nr. 2 (2007)

Side: 32 : port.

Forfatter: [Johnsen, Heidi](#)
Tittel: Stor oppmerksomhet om sykefraværsrapport
Deweynummer: [616.7](#)
Nøkkelord: [muskellidelser](#) [skjelettlidelser](#) [fysioterapi](#) [kognitiv atferdsterapi](#) [sykefravær](#)
Tidsskrift: Fysioterapeuten
ISSN: 0016-3384 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Årg. 74, nr. 2 (2007)
Side: 10-12

Forfatter: [Rodvang, Anne Guri](#)
Tittel: En av fem sykemeldinger handler om psykisk sykdom : lederens ansvar å ivareta både enkeltmennesket og arbeidsmiljøet
Kommentar: Refererer fra seminarinnlegg holdt av Sara Aarseth
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [psykiske lidelser](#)
Omtalt person: [Aarseth, Sara](#)
Tidsskrift: Arbeidervern
ISSN: 0332-7124 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Nr. 1 (2007)
Side: 10-11 : port.

Forfatter: [Rodvang, Anne Guri](#)
Tittel: Bedre tilrettelegging for langtidssyke : nye lover skal bidra til bedre oppfølging og støtte : store investeringer for økt inkludering
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [arbeidsliv](#) [langtidssykmeldte](#)
Tidsskrift: Arbeidervern
ISSN: 0332-7124 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Nr. 1 (2007)
Side: 4-5

Forfatter: [Engdahl, Bjørg](#)
Tittel: Norges friskeste fabrikkdamer
Deweynummer: [331.25](#)
Nøkkelord: [bedriftshelsetjeneste](#) [sykefravær](#) [papirfabrikker](#) [inkluderende arbeidsliv](#)
Omtalt inst.: Norske Skog, Saugbruks
Tidsskrift: Bedre helse
ISSN: 0802-6149 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Årg. 23, nr. 2 (2007)
Side: 52-55 : port.

Forfatter: [Ettung, Grethe](#)
Tittel: Grotid på Ullevål
Deweynummer: [613.5](#)
Nøkkelord: [inneklima](#) [planter](#) [fullspektrumlys](#) [arbeidsmiljø](#) [sykefravær](#)

Tidsskrift: Arbeidsmiljø
ISSN: 0800-2088 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr. 1 (2007)
Side: 34-35

Forfatter: [Kvistum, Ivar](#)
Tittel: Vern om sykdomsfreden
Kommentar: Intervju med Per Fugelli
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [arbeidsliv](#) [sykefravær](#)
Omtalt person: [Fugelli, Per](#)
Tidsskrift: Personal og ledelse
ISSN: 1503-3449 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr. 1 (2007)
Side: 18-21 : port.

Forfatter: [Østby, Bjørn Arild](#)
Tittel: Bedre arbeidsmiljø?
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#)
Tidsskrift: Tidsskriftet sykepleien
ISSN: 0806-7511 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 95, nr. 2 (2007)
Side: 22-23

Forfatter: [Lie, Arve](#)
Tittel: Inkluderende arbeidsliv i Sverige
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [inkluderende arbeidsliv](#) [sykefravær](#)
Omtalt sted: Sverige
Tidsskrift: Arbeidsmiljø
ISSN: 0800-2088 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 8 (2006)
Side: 32-33 : port.

Forfatter: [Bjørnstad, Roger](#)
Tittel: Er det økt sykefraværet tegn på et mer inkluderende eller ekskluderende arbeidsliv?
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [inkluderende arbeidsliv](#)
Tidsskrift: Økonomiske analyser
ISSN: 0800-4110 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 25, nr 6 (2006)
Side: 48-55

Forfatter: [Dale, Ole Harald](#)

Tittel: Bedre effektivitet, færre skader, lavere sykefravær
Kommentar: Om bruk av riktig vinterbekledning i byggenæringen
Deweynummer: [646.4](#)
Nøkkelord: [arbeidsklær](#) [påkledning](#) [vinter](#) [yrkesskader](#) [sykefravær](#) [byggenæring](#)
Tidsskrift: Byggeindustrien
ISSN: 0332-7086 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Årg. 38, nr 16 (2006)
Side: 42-43

Forfatter: [Karlsen, Ola](#)
Tittel: Misvisende tall for sykefravær
Kommentar: Intervju med Steinar Westin
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#)
Omtalt person: [Westin, Steinar](#)
Tidsskrift: Velferd
ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 95, nr 7 (2006)
Side: 18-19

Forfatter: [Leira, Håkon Lasse](#)
Tittel: Det evinnelige sykefraværsmaset
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#)
Tidsskrift: Arbeidsmiljø
ISSN: 0800-2088 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 7 (2006)
Side: 32 : port.

Forfatter: [Dalen, Sidsel](#)
Tittel: Frelse i helse
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#)
Tidsskrift: Økonomisk rapport
ISSN: 0332-5555 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 33, nr 18 (2006)
Side: 60-65

Forfatter: [Ursin, Holger](#)
Tittel: Uføret uførhet
Deweynummer: [368.42](#)
Nøkkelord: [uføretrygd](#) [sykefravær](#)
Tidsskrift: Tidsskrift for Den norske lægeforening
ISSN: 0029-2001 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 126, nr 20 (2006)
Side: 2642

Forfatter: [Andreassen, Leif](#)
Tittel: Hvorfor går flere fra sykemelding til uførhet?
Kommentar: Engelsk sammendrag
Deweynummer: [368.42](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [langtidssykmeldte](#) [uførepensjon](#) [sysselsetting](#)
Medansv.: [Kornstad, Tom](#)
Tidsskrift: Tidsskrift for velferdsforskning
ISSN: 0809-2052 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Årg. 9, nr 3 (2006)
Side: 126-147 : ill.

Forfatter: [Michaelsen, Mattis](#)
Tittel: I sjefens hode : tenkte annerledes - fikk lojale medarbeidere ; - må slutte å straffe inkludering
Kommentar: Intervju med Eivind Falkum fra Fafo, Roar Skogstad, Ebba Wergeland, Øystein Spjelkavik
Deweynummer: [331.59](#)
Nøkkelord: [inkluderende arbeidsliv](#) [funksjonshemmede](#) [ansettelser](#) [sykefravær](#)
Medansv.: [Rød, Solfrid](#)
Omtalt person: [Falkum, Eivind](#) [Skogstad, Roar](#) [Wergeland, Ebba](#) [Spjelkavik, Øystein](#)
Tidsskrift: Handikapnytt
ISSN: 0333-0109 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Årg. 84, nr 6 (2006)
Side: 5-7 : port.

Tittel: Halverte fraværet med IA-avtale
Kommentar: Om nedgang i sykefravær ved Dynea. - Intervju med Audhild Bø
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [arbeidsmiljø](#) [inkluderende arbeidsliv](#)
Omtalt person: [Bø, Audhild](#)
Omtalt inst.: Dynea
Tidsskrift: Teknisk ukeblad
ISSN: 0040-2354 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 153, nr 30 (2006)
Side: 34-36 : port.

Forfatter: [Alvik, Ole](#)
Tittel: Går fra Lindesnes til Nordkapp
Kommentar: Om tiltak for å få ned sykefraværet ved Oslo lufthavn. - Intervju med Vidar Howlid Wærp, Geir Lindskog
Deweynummer: [613.71](#)
Nøkkelord: [fysisk aktivitet](#) [helse](#) [sykefravær](#) [arbeidsliv](#) [flyplasser](#)
Omtalt person: [Wærp, Vidar Howlid](#) [Lindskog, Geir](#)
Omtalt inst.: Oslo lufthavn
Tidsskrift: Personal og ledelse
ISSN: 1503-3449 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 6 (2006)

Side: 22-25 : port.

Forfatter: [Falkdal, Annie Hansen](#)

Tittel: Experiences within the process of sick leave

Deweynummer: [331.257](#)

Nøkkelord: [sykefravær](#) [uførhet](#) [arbeidsliv](#)

Medansv.: [Edlund, Curt](#) [Dahlgren, Lars](#)

Tidsskrift: Scandinavian journal of occupational therapy

ISSN: 1103-8128 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)

Hefte: Vol. 13, no. 3 (2006)

Side: [170]-182

Forfatter: [Hagen, Eli Molde](#)

Tittel: Kan råd om fysisk aktivitet redusere sykefraværet for pasienter med ryggplager?

Kommentar: Engelsk sammendrag

Deweynummer: [616.73](#)

Nøkkelord: [ryggplager](#) [ryggsmerter](#) [fysisk aktivitet](#) [sykefravær](#)

Tidsskrift: Norsk epidemiologi

ISSN: 0803-2491 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)

Hefte: Årg. 16, nr 2 (2006)

Side: 137-144 : ill.

Forfatter: [Lie, Arve](#)

Tittel: De gode virksomhetene - hva karakteriserer dem?

Deweynummer: [331.257](#)

Nøkkelord: [sykefravær](#) [inkluderende arbeidsliv](#)

Tidsskrift: Rehabiliteringsmagasinet Bris

ISSN: 1500-9971 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)

Hefte: Nr 1 (2006)

Side: 71-74 : ill.

Forfatter: [Nagell, Thor A.](#)

Tittel: Opp mot 20 prosents sykefravær i Ålesund

Kommentar: Intervju med Astrid Ahrens, Frode Vestnes

Deweynummer: [331.257](#)

Nøkkelord: [sykefravær](#)

Omtalt person: [Ahrens, Astrid](#) [Vestnes, Frode](#)

Tidsskrift: Arbeidsmiljø

ISSN: 0800-2088 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)

Hefte: Nr 4 (2006)

Side: 42-43 : port.

Forfatter: [Aarseth, Sara](#)

Tittel: Når en medarbeider møter veggen

Deweynummer: [158.723](#) [331.257](#)

Nøkkelord: [psykiske lidelser](#) [arbeidsliv](#) [sykefravær](#) [utbrenthet](#)

Tidsskrift: Personal og ledelse
ISSN: 1503-3449 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 3 (2006)
Side: 30-31 : port.

Forfatter: [Wergeland, Ebba](#)
Tittel: Tull med nøkkeltall
Deweynummer: [331](#)
Nøkkelord: [arbeidsmiljø](#) [sykefravær](#) [nøkkeltall](#)
Tidsskrift: Arbeidervern
ISSN: 0332-7124 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)

Forfatter: [Sollie, Ingrid Holst](#)
Tittel: Sunnere arbeidsplasser
Kommentar: Intervju med Stein Tyrdal, Astrid Nøkleby Heiberg
Deweynummer: [331](#)
Nøkkelord: [arbeidsmiljø](#) [arbeidsliv](#) [sykefravær](#) [trivsel](#)
Omtalt person: [Tyrdal, Stein](#) [Heiberg, Astrid Nøkleby](#)
Tidsskrift: Fredrikke
ISSN: 1503-4836 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 91, nr 2 (2006)
Side: 8-9 : port.

Forfatter: [Solberg, Janca](#)
Tittel: Friske folk gir lønnsom bedrift
Kommentar: Intervju med Johnny Johnsson
Deweynummer: [658.38](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [personalforvaltning](#)
Omtalt person: [Johnsson, Johnny](#)
Tidsskrift: Personal og ledelse
ISSN: 1503-3449 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 2 (2006)
Side: 40-42 : port.

Forfatter: [Fevang, Elisabeth](#)
Tittel: Omstillinger og nedbemanninger blant pleiere - en belastning for folketrygden?
Deweynummer: [368.42](#)
Nøkkelord: [omstillinger](#) [nedbemanninger](#) [sykepleiere](#) [hjelpepleiere](#) [sykefravær](#) [uførepensjon](#)
Medansv.: [Røed, Knut](#)
Tidsskrift: Søkelys på arbeidsmarkedet
ISSN: 0800-6199 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 22, nr 2 (2005)
Side: [233]-242

Forfatter: [Lima, Erik](#)
Tittel: Syke barn – skilte foreldre
Deweynummer: [331.25](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [småbarnsforeldre](#)
Medansv.: [Aarsheim, Grethe](#) [Reiten, Mette](#) [Amdahl, Odd Magne](#)
Tidsskrift: Personal og ledelse
ISSN: 1503-3449 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 7 (2005)
Side: 80-81 : port.

Forfatter: [Alvik, Ole](#)
Tittel: Det er lov å bry seg
Kommentar: Intervju med Jon Henning Hope, Bjørn Watle, Elzbieta Øverland
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [inkluderende arbeidsliv](#) [sykefravær](#)
Omtalt person: [Hope, Jon Henning](#) [Watlé, Bjørn](#) [Øverland, Elzbieta](#)
Tidsskrift: Personal og ledelse
ISSN: 1503-3449 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 7 (2005)
Side: 60-61 : port.

Forfatter: [Wergeland, Ebba](#)
Tittel: Er fraværreduksjon en oppgave for leger?
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [helse](#) [arbeidsmiljø](#)
Medansv.: [Bruusgaard, Dag](#)
Tidsskrift: Tidsskrift for Den norske lægeforening
ISSN: 0029-2001 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 125, nr 21 (2005)
Side: 2984-2987 : ill.

Forfatter: [Johnsen, Heidi](#)
Tittel: Suksess med IA og sykefravær
Kommentar: Intervju med Inger Marie Veening, Kristin Vindsetmo, Tone Mørk
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [inkluderende arbeidsliv](#) [sykefravær](#)
Omtalt person: [Veening, Inger Marie](#) [Vindsetmo, Kristin](#) [Mørk, Tone](#)
Tidsskrift: Fysioterapeuten
ISSN: 0016-3384 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Årg. 72, nr 5 (2005)
Side: 27-28 : port.

Forfatter: [Tveita, Jan](#)
Tittel: Felles innsats i Lørenskog
Deweynummer: [658.38](#)
Nøkkelord: [arbeidsmiljø](#) [belastningslidelser](#) [sykefravær](#) [helse, miljø og sikkerhet \(HMS\)](#)

Tidsskrift: Personal og ledelse
ISSN: 1503-3449 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 6 (2005)
Side: 32-34

Forfatter: [Tveita, Jan](#)
Tittel: Oppfølging av sykemeldte
Kommentar: Intervju med Anneline Teigen
Deweynummer: [658.45](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [medarbeidersamtaler](#)
Omtalt person: [Teigen, Anneline](#)
Tidsskrift: Personal og ledelse
ISSN: 1503-3449 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 5 (2005)
Side: 40-41 : port.

Forfatter: [Alvik, Ole](#)
Tittel: Absolutt ulykkelig : den viktige samtalen
Deweynummer: [331.2](#) [158.723](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [depresjoner](#) [arbeidsliv](#) [psykiske lidelser](#) [utbrenthet](#)
Tidsskrift: Personal og ledelse
ISSN: 1503-3449 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 5 (2005)
Side: 16-19

Forfatter: [Brelín, Petter](#)
Tittel: Kan du jobbe på kalenderen med brokk?
Kommentar: Intervju med Vemund Lie
Deweynummer: [331.25](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [bedriftshelsetjeneste](#) [inkluderende arbeidsliv](#) [papirfabrikker](#)
Omtalt person: [Lie, Vemund](#)
Omtalt inst.: Norske skog. Saugbrugs
Tidsskrift: Utposten
ISSN: 0800-5680 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 34, nr 4 (2005)
Side: 11-13 : port.

Forfatter: [Norendal, Anne Amanda](#)
Tittel: Rettigheter og plikter ved sykdom
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [arbeidsliv](#) [farmasøyter](#) [sykefravær](#) [sykepenger](#)
Tidsskrift: Norsk farmaceutisk tidsskrift
ISSN: 0029-1935 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Årg. 113, nr 7/8 (2005)
Side: 30-32

Forfatter: [Hansen, Grete](#)
Tittel: Fornøyende og løfterikt : fagutviklingsprogrammet " Legerollen i det inkluderende arbeidsliv"
Kommentar: Intervju med Vigdis Solheim, Kjell Maartmann-Moe
Deweynummer: [331.25](#)
Nøkkelord: [inkluderende arbeidsliv](#) [allmennleger](#) [sykefravær](#)
Omtalt person: [Solheim, Vigdis](#) [Maartmann-Moe, Kjell](#)
Tidsskrift: Rehabiliteringsmagasinet Bris
ISSN: 1500-9971 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 1 (2005)
Side: 42-44 : port.

Forfatter: [Arnet, Elisabeth](#)
Tittel: Inkluderende arbeidsliv: En PIL i sykefraværarbeid
Kommentar: Intervju med Tore Hurlen, Anne Aassveen
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [inkluderende arbeidsliv](#)
Omtalt person: [Hurlen, Tore](#) [Aassveen, Anne](#)
Tidsskrift: Velferd
ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 94, nr 4 (2005)
Side: 18-19 : port.

Forfatter: [Dyrstad, Jan Morten](#)
Tittel: Problemstillinger og resultater i sykefraværskforskningen
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [arbeidsledighet](#) [sykelønn](#) [kjønnsforskjeller](#)
Medansv.: [Ose, Solveig Osborg](#)
Tidsskrift: Søkelys på arbeidsmarkedet
ISSN: 0800-6199 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 22, nr 1 (2005)
Side: [103]-116 : ill.

Forfatter: [Arnet, Elisabeth](#)
Tittel: Svenske arbeidsgivere betaler mer av sykefraværet : bonus for å få folk over på uførepensjon
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [uførepensjon](#)
Tidsskrift: Velferd
ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 94, nr 3 (2005)
Side: 30-33

Forfatter: [Jensen, Vemund](#)
Tittel: Lavest sykefravær i landet i 2004 : Sandøy i Møre og Romsdal
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#)

Tidsskrift: Arbeidsmiljø
ISSN: 0800-2088 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 3 (2005)
Side: 24-25

Forfatter: [Stølen, Svanhild G.](#)
Tittel: Friskusene i Modum
Kommentar: Om Frisklivssentralen i Modum kommune som tilbyr trening på resept. - Intervju med Frøydis Lislevatn
Deweynummer: [613.7](#)
Nøkkelord: [fysisk aktivitet](#) [trening](#) [sykefravær](#)
Omtalt person: [Lislevatn, Frøydis](#)
Omtalt inst.: Frisklivssentralen
Tidsskrift: Sunnhetsbladet
ISSN: 0332-7434 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Årg. 125, nr 4 (2005)
Side: 10-12 : port.

Forfatter: [Sætren, Rutt-Lovise](#)
Tittel: Stadig høyere krav gir utrygghet : fra Bioingeniørfaglig institutt
Deweynummer: [331.2](#) [158.723](#)
Nøkkelord: [arbeidsforhold](#) [sykehus](#) [utbrenthet](#) [sykefravær](#)
Tidsskrift: Bioingeniøren
ISSN: 0801-6828 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 40, nr 3 (2005)
Side: 16 : port.

Forfatter: [Gjesdal, Sturla](#)
Tittel: Sykefraværets utvikling i Norge 1975-2002
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [utvikling](#)
Tidsskrift: Tidsskrift for Den norske lægeforening
ISSN: 0029-2001 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 125, nr 6 (2005)
Side: 742-745 : ill.

Forfatter: [Aanonsen, An-Magritt](#)
Tittel: Psykologers adgang til henvisning og sykemelding
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykmeldinger](#) [sykefravær](#) [psykologer](#)
Tidsskrift: Tidsskrift for Norsk psykologforening
ISSN: 0332-6470 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Vol. 42, nr 4 (2005)
Side: 353-356

Forfatter: [Pedersen, Tom](#)
Tittel: Fredagsmøter med latter og sykefravær
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [oppfølging](#) [inkluderende arbeidsliv](#)
Omtalt inst.: Oso Hotwater
Tidsskrift: Personal og ledelse
ISSN: 1503-3449 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 1 (2005)
Side: 28-29

Forfatter: [Arnet, Elisabeth](#)
Tittel: Kvinner blir syke av høye krav til seg selv
Kommentar: Intervju med May-Len Skilbrei
Deweynummer: [331.4257](#)
Nøkkelord: [renholdere](#) [renholdsbransje](#) [sykefravær](#) [kvinner](#) [lavstatusyrker](#)
Omtalt person: [Skilbrei, May-Len](#)
Tidsskrift: Velferd
ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 94, nr 1 (2005)
Side: 16-17

Forfatter: [Arnet, Elisabeth](#)
Tittel: Mange i arbeid gir lavere fravær : Oppland
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [arbeidsliv](#) [sykefravær](#) [yrkesaktivitet](#) [kommuner](#) [ulikheter](#)
Tidsskrift: Velferd
ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 94, nr 1 (2005)
Side: 14-15

Forfatter: [Rafn, Christian H.](#)
Tittel: Hvorfor er vi så syke?
Kommentar: Artikkelen tar utgangspunkt i boka: Utbrent : krevende jobber - gode liv / Atle Roness og Stig Berge Matthiesen (red.)
Deweynummer: [158.72](#)
Nøkkelord: [stress](#) [utbrenthet](#) [sykefravær](#)
Omtalt person: [Roness, Atle](#) [Matthiesen, Stig Berge](#)
Tidsskrift: Dyade
ISSN: 0332-5792 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Årg. 36, nr 4 (2004)
Side: 41-44

Forfatter: [Rauland, Ragnhild Bø](#)
Tittel: Mye usikkerhet rundt sykepenger : endrede regler og nye avtaler
Deweynummer: [368.42](#)
Nøkkelord: [folketrygdloven](#) [sykefravær](#) [sykepenger](#)

Tidsskrift: Juristkontakt
ISSN: 0332-7590 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Årg. 39, nr 1 (2005)
Side: 62-63

Forfatter: [Skilbrei, May-Len](#)
Tittel: Ufaglærte kvinners sykefravær og veien ut av arbeidslivet
Deweynummer: [331.4257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [arbeidsliv](#) [kvinner](#)
Tidsskrift: Søkelys på arbeidsmarkedet
ISSN: 0800-6199 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 21, nr 2 (2004)
Side: [217]-224

Forfatter: [Hansen, Grete](#)
Tittel: Skal utvikle legerollen : legerollen i det inkluderende arbeidsliv : historisk samarbeid : likeverdige partnere
Kommentar: Intervju med Kjartan Olafsson, Kjell Maartmann-Moe, Vigdis Solheim
Deweynummer: [331.25](#)
Nøkkelord: [leger](#) [sykefravær](#) [inkluderende arbeidsliv](#)
Omtalt person: [Olafsson, Kjartan](#) [Maartmann-Moe, Kjell](#) [Solheim, Vigdis](#)
Tidsskrift: Rehabiliteringsmagasinet Bris
ISSN: 1500-9971 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 2 (2004)
Side: 24-29 : port.

Forfatter: [Arnet, Elisabeth](#)
Tittel: Nederland har funnet sin vei : arbeidsgiverne betaler sykelønna : en debatt ingen vil ta
Kommentar: Intervju med Eelco Tasma, Matz Sandman
Deweynummer: [368.42](#)
Nøkkelord: [sykelønn](#) [sykefravær](#) [sykelønnsordninger](#)
Omtalt person: [Sandman, Matz](#) [Tasma, Eelco](#)
Tidsskrift: Velferd
ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 93, nr 8 (2004)
Side: 24-27 : port.

Forfatter: [Bruusgaard, Dag](#)
Tittel: Motivering må til : om å endre praksis
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [sykmeldinger](#)
Tidsskrift: Velferd
ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 93, nr 6/7 (2004)
Side: 36 : port.

Forfatter: [Nagell, Thor A.](#)
Tittel: IA-avtale ved Hjellegjerde ga kraftig nedgang i belastningsskader
Kommentar: Intervju med Trine Garshol, Odd Jostein Drotninghaug
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [inkluderende arbeidsliv](#) [sykefravær](#)
Omtalt person: [Garshol, Trine](#) [Drotninghaug, Odd Jostein](#)
Omtalt inst.: Hjellegjerde
Tidsskrift: Arbeidsmiljø
ISSN: 0800-2088 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 6 (2004)
Side: 24-25 : port.

Forfatter: [Arnet, Elisabeth](#)
Tittel: Mye papir til liten nytte : kampen mot sykefraværet
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [sykmeldinger](#)
Tidsskrift: Velferd
ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 93, nr 5 (2004)
Side: 18-19

Forfatter: [Arnet, Elisabeth](#)
Tittel: Møteplikt for sykmeldte halverte sykefraværet : vellykkede IA-bedrifter under lupen : IA-bedrifter seiler under falsk flagg
Kommentar: Intervju med Dag Svensson, Arve Lie, Terje Bøe, Dagfinn Høybråten
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [inkluderende arbeidsliv](#) [sykefravær](#) [møteplikt](#) [aktiv sykmelding](#)
Omtalt person: [Svensson, Dag](#) [Lie, Arve](#) [Bøe, Terje](#) [Høybråten, Dagfinn](#)
Omtalt inst.: OSO Hotwater
Tidsskrift: Velferd
ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 93, nr 5 (2004)
Side: 6-11 : port.

Forfatter: [Hansen, Grete](#)
Tittel: IA-bedrift Sykehuset i Vestfold : høyt tempo - lavt sykefravær : aktiv bruk av aktiv sykmelding
Kommentar: Intervju med Leif Johnsen, Per Aas, Else-Berit Christiansen
Deweynummer: [331](#)
Nøkkelord: [inkluderende arbeidsliv](#) [aktiv sykmelding](#)
Omtalt person: [Johnsen, Leif](#) [Aas, Per](#) [Christiansen, Else-Berit](#)
Omtalt inst.: Sykehuset i Vestfold
Tidsskrift: Bioingeniøren
ISSN: 0801-6828 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 39, nr 9 (2004)
Side: 16-18 : port.

Forfatter: [Haugstvedt, Karen Therese Sulheim](#)
Tittel: Kan sykmeldte endre selvforståelse slik at arbeidsevnen øker?
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [arbeidsevne](#) [selvforståelse](#)
Medansv.: [Graff-Iversen, Sidsel](#) [Haugli, Liv](#)
Tidsskrift: Tidsskrift for Den norske lægeforening
ISSN: 0029-2001 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 124, nr 22 (2004)
Side: 2885-2887

Forfatter: [Bauer, Mia Nadja](#)
Tittel: Nærværsarbeid i Statoil forpleining
Deweynummer: [658.38](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [arbeidsmiljø](#)
Medansv.: [Odijk, Joseph](#)
Tidsskrift: Tidsskrift for Den norske lægeforening
ISSN: 0029-2001 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 124, nr 20 (2004)
Side: 2630-2632 : ill.

Forfatter: [Wergeland, Ebba](#)
Tittel: Sykefraværprosenten - hva måler den egentlig?
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#)
Tidsskrift: Tidsskrift for velferdsforskning
ISSN: 0809-2052 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Årg. 7, nr 2 (2004)
Side: 100-107 : ill.

Forfatter: [Bakke, Hans Kristian](#)
Tittel: Nye tiltak for å redusere sykefraværet
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [sykmeldinger](#)
Tidsskrift: Tidsskrift for Den norske lægeforening
ISSN: 0029-2001 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 124, nr 13/14 (2004)
Side: 1835 : port.

Forfatter: [Arnet, Elisabeth](#)
Tittel: Og sykefraværet stiger
Kommentar: Intervju med Siri Nørve, Ferry Zandjani, Bjørg Aase Sørensen, Geir Riise, Ebba Wergeland, Elin Fjellbirkeland, Tone Mørk
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [arbeidsmiljø](#) [sykefravær](#)
Omtalt person: [Nørve, Siri](#) [Zandjani, Ferry](#) [Sørensen, Bjørg Aase](#) [Riise, Geir](#) [Wergeland, Ebba](#) [Fjellbirkeland, Elin](#) [Mørk, Tone](#)
Tidsskrift: Velferd

ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 93, nr 4 (2004)
Side: 8-13 : ill.

Forfatter: [Alvik, Ole](#)
Tittel: Hva er årsaken til at sykefraværet øker?
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [arbeidsmiljø](#) [nedbemanninger](#)
Tidsskrift: Personal og ledelse
ISSN: 1503-3449 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 4 (2004)
Side: 52-55

Forfatter: [Alvik, Ole](#)
Tittel: Størst sykefravær i IA-bedrifter
Kommentar: Intervju med Tone Mørk, Ingjerd Schou, Per Gunnar Olsen, Øivind Lind Petersen
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [inkluderende arbeidsliv](#)
Omtalt person: [Mørk, Tone](#) [Schou, Ingjerd](#) [Olsen, Per Gunnar](#) [Petersen, Øivind Lind](#)
Tidsskrift: Personal og ledelse
ISSN: 1503-3449 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 4 (2004)
Side: 42-44 : port.

Forfatter: [Ose, Solveig Osborg](#)
Tittel: Arbeidsmiljø og sykefravær : kartlegging og analyse på bedriftsnivå
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [arbeidsmiljø](#)
Tidsskrift: Søkelys på arbeidsmarkedet
ISSN: 0800-6199 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 21, nr 1 (2004)
Side: 85-100

Forfatter: [Askildsen, Jan Erik](#)
Tittel: Svingninger i sykefraværet : er arbeidsledigheten avgjørende?
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#)
Medansv.: [Bratberg, Espen](#) [Nilsen, Øivind Anti](#)
Tidsskrift: Søkelys på arbeidsmarkedet
ISSN: 0800-6199 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 21, nr 1 (2004)
Side: 3-12

Forfatter: [Schei, Espen Gresvik](#)
Tittel: Fanger av fortiden

Kommentar: Om det moderne arbeidsliv som sliter med stigende sykefravær

Deweynummer: [331](#)

Nøkkelord: [arbeidsmiljø](#) [arbeidsliv](#) [sykefravær](#)

Tidsskrift: Arbeidsmiljø

ISSN: 0800-2088 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)

Hefte: Nr 4 (2004)

Side: 26-27 : port.

Forfatter: [Børtnes, Turid](#)

Tittel: Hver fjerde bedrift har IA-avtale : - jobb med IA-avtalen, den er ingen tryllestav : - ingen vil satse på forebygging av sykefravær

Kommentar: Intervju med Geir Riise, Bjørn Hilt

Deweynummer: [331.257](#)

Nøkkelord: [sykefravær](#) [inkluderende arbeidsliv](#)

Omtalt person: [Riise, Geir](#) [Hilt, Bjørn](#)

Tidsskrift: Arbeidsmiljø

ISSN: 0800-2088 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)

Hefte: Nr 3 (2004)

Side: 20-23 : ill., port.

Forfatter: [Børtnes, Turid](#)

Tittel: Økt overtid fører til mer fravær

Kommentar: Intervju med Solveig Osborg Ose

Deweynummer: [331.257](#)

Nøkkelord: [arbeidstid](#) [sykefravær](#) [overtidsarbeid](#)

Omtalt person: [Ose, Solveig Osborg](#)

Tidsskrift: Arbeidsmiljø

ISSN: 0800-2088 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)

Hefte: Nr 3 (2004)

Side: 16 : port.

Forfatter: [Arnet, Elisabeth](#)

Tittel: Lenger sykefravær med aktiv sykmelding

Deweynummer: [331.257](#)

Nøkkelord: [aktiv sykmelding](#)

Tidsskrift: Velferd

ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)

Hefte: Årg. 93, nr 3 (2004)

Side: [17]-20

Forfatter: [Solberg, Janca](#)

Tittel: Sykefraværet fordoblet på ti år

Kommentar: Intervju med Tom Bolstad, Ebba Wergeland

Deweynummer: [331.257](#)

Nøkkelord: [sykefravær](#) [arbeidsmoral](#)

Omtalt person: [Bolstad, Tom](#) [Wergeland, Ebba](#)

Tidsskrift: Personal og ledelse

ISSN: 1503-3449 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 3 (2004)
Side: 24-26 : port.

Forfatter: [Bruusgaard, Dag](#)
Tittel: Sykefravær er et forhold mellom arbeidstaker og arbeidsgiver
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#)
Tidsskrift: Velferd
ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 93, nr 2 (2004)
Side: 32-33 : port.

Forfatter: [Bruusgaard, Dag](#)
Tittel: Farvel sykmelding II : nekrolog
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [langtidssykmeldte](#)
Tidsskrift: Velferd
ISSN: 0809-5302 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#) [\[Elektronisk utgave\]](#)
Hefte: Årg. 93, nr 1 (2004)
Side: 34-35 : port.

Forfatter: [Børtnes, Turid](#)
Tittel: - Presses ut av arbeidslivet
Kommentar: Intervju med Steinar Westin
Deweynummer: [331.257](#)
Nøkkelord: [sykefravær](#) [ekskluderende arbeidsliv](#)
Omtalt person: [Westin, Steinar](#)
Tidsskrift: Arbeidsmiljø
ISSN: 0800-2088 [\[Sjekk beholdning\]](#) [\[Om tidsskriftet\]](#)
Hefte: Nr 1 (2004)
Side: 23 : port.

12.1 Database: Bibsys, Forskpub, og ISI Web of Science

Litteratursøk gjennomført dato: 10.08.2007

Avgrensning i tid: 2004-2007

Søkeord: sykefravær OG tiltak (Bibsys)

Søkeord: sykefravær (Forskpub)

Søkeord: ((absen* SAME (illness* OR sick*)) AND (measure* OR step* OR precaution*)) = 184 treff (ISI Web of Science)

Alle referanser importert til EndNote:

Sykefraværet øker i gode tider

www.forskning.no.

(2004). Drivkrefter for minskad sjukfrånvaro. Stockholm, Fritzes.

(2004). "Health hazards and prevention potentials in the building materials industry." *Zkg International* 57, No., 63-67.

(2004). Psykososialt arbeidsmiljø og sjukefravær: undersøking ved Gaupne omsorgssenter og Sogndal omsorgssenter. Oslo, Høgskolen i Oslo, avd. ØKS: 30, 13 bl.

(2004). Vad påverkar sjukskrivningarna?: registerstudie av hur sjukpenningkostnaderna utvecklats 1993-2001. Stockholm, SCB.

(2005). Hva er årsaken til at sykefraværet i de ulike Baker Hansen butikkene varierer? Oslo, Høgskolen i Oslo, avd. ØKS: 72 bl.

(2006). Fysioterapi og sykefravær : hvilken effekt har fysioterapi for å redusere sykefravær hos yrkesaktive og/eller sykemeldte med uspesifikke kroniske korsryggsmerter, og hvilken behandlingstilnærming gir best resultater? : et litteraturstudie: studentoppgave. [Oslo], [s.n.]: 33 s.

(2006). Fysisk aktivitet og sykefravær : hvilken sammenheng er det mellom fysisk aktivitet som helsefremmende tiltak og redusert sykefravær?: studentoppgave. [Oslo], [s.n.]: 37 s.

(2006). Sickness, disability and work: breaking the barriers. Paris, OECD.

(2007). Fysisk aktivitet og sykefravær.: studentarbeid. Bergen: 33 s.

Abasolo, L., M. Blanco, et al. (2005). "A health system program to reduce work disability related to musculoskeletal disorders." *Annals of Internal Medicine* 143, No., 404-414.

Agus, G. B., S. Mancini, et al. (2006). "The first 1000 cases of Italian Endovenous-laser Working Group (IEWG). Rationale, and long-term outcomes for the 1999-2003 period." *International Angiology* 25, No., 209-215.

Ahlgren, A., L. Broman, et al. (2005). "Disability pension despite vocational rehabilitation? A study from six social insurance offices of a county." *International Journal of Rehabilitation Research* 28, No., 33-42.

Akbar, O. (2005). "The self healing power of cities - Quality of urban life." *Gesundheitswesen* 67, No., 827-831.

- Ala-Mursula, L., J. Vahtera, et al. (2005). "Employee worktime control moderates the effects of job strain and effort-reward imbalance on sickness absence: the 10-town study." *Journal of Epidemiology and Community Health* 59, No., 851-857.
- Albertsen, K., T. Lund, et al. (2007). "Predictors of disability pension over a 10-year period for men and women." *Scandinavian Journal of Public Health* 35, No., 78-85.
- Amlien, M. S., L. Thorsrud, et al. (2004). Ledelse og sykefravær: hvordan utøves aktiv sykmelding i fire kommuner på Hedmarken? Karlstad, Universitetet: 147 s.
- Ampomah, K. (2004). Hvordan redusere det høye sykefraværet blant helsepersonell. Oslo, Diakonhjemmet Høgskole.
- Andersen, S. H. (2006). Helsefremmende arbeidsplasser: Bacheloroppgave i kostøkonomi, ernæring og ledelse. [Lillestrøm], Høgskolen i Akershus: 44, 16 bl.
- Anderzen, I. and B. B. Arnetz (2005). "The impact of a prospective survey-based workplace intervention program on employee health, biologic stress markers, and organizational productivity." *Journal of Occupational and Environmental Medicine* 47, No., 671-682.
- Andrea, H., U. Bultmann, et al. (2004). "Anxiety and depression in the working population using the HAD Scale - Psychometrics, prevalence and relationships with psychosocial work characteristics." *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 39, No., 637-646.
- Andreasson, S., H. D. Holder, et al. (2006). "Estimates of harm associated with changes in Swedish alcohol policy: results from past and present estimates." *Addiction* 101, No., 1096-1105.
- Andresen, I. S. K. (2006). Motivasjon og sykefravær: en empirisk studie av sammenhengen mellom endringer i arbeidsmiljø og motivasjon for nærvær. Oslo, I.S.K. Andresen: 134 s.
- Anema, J. R., B. Cuelenaere, et al. (2004). "The effectiveness of ergonomic interventions on return-to-work after low back pain; a prospective two year cohort study in six countries on low back pain patients sicklisted for 3-4 months." *Occupational and Environmental Medicine* 61, No., 289-294.
- Aronsson, G. and K. Gustafsson (2005). "Attendance presenteeism: Prevalence, attendance-pressure factors, and an outline of a model for research." *Journal of Occupational and Environmental Medicine* 47, No., 958-966.
- Askildsen, J. E., E. Bratberg, et al. (2004). Svingninger i sykefraværet: Er arbeidsledigheten avgjørende? Bergen, Gruppe for trygdeøkonomi, Institutt for økonomi, Universitetet i Bergen.
- Auestad, M. (2005). Sykefravær i offentlig og privat sektor. Bergen, Samfunns- og næringslivsforskning.
- Auestad, M. (2005). Sykefravær i offentlig og privat sektor. Bergen, [M.Auestad]: 71 s.
- Bailey, P. H. (2004). "The dyspnea-anxiety-dyspnea cycle - COPD patients' stories of breathlessness: "It's scary/when you can't breathe"." *Qualitative Health Research* 14, No., 760-778.
- Ballard, T. J., P. Romito, et al. (2006). "Self perceived health and mental health among women flight attendants." *Occupational and Environmental Medicine* 63, No., 33-38.
- Bambra, C. and P. Norman (2006). "What is the association between sickness absence, mortality and morbidity?" *Health & Place* 12, No., 728-733.
- Bandelow, B. (2006). "Defining response and remission in anxiety disorders: Toward an integrated approach." *Cns Spectrums* 11, No., 21-28.

- Bekker, M. H. J., M. A. Croon, et al. (2005). "Childcare involvement, job characteristics, gender and work attitudes as predictors of emotional exhaustion and sickness absence." *Work and Stress* 19, No., 221-237.
- Bellgrove, M. A., S. Collinson, et al. (2004). "Attenuation of perceptual asymmetries in patients with early-onset schizophrenia: Evidence in favour of reduced hemispheric differentiation in schizophrenia?" *Laterality* 9, No., 79-91.
- Bensch, S., J. Waldenstrom, et al. (2007). "Temporal dynamics and diversity of avian malaria parasites in a single host species". *Journal of Animal Ecology*, 76, No., 112-122.
- Bentzen, T. C. G. (2006). Hvilken effekt har IA-avtalen på bedriftens sykefravær, pensjonsalder og arbeidsmiljø. Trondheim, Høgskolen i Sør-Trøndelag, avd. Trondheim økonomiske høgskole: 79 s.
- Bergstrom, G., L. Bodin, et al. (2007). "Risk factors for new episodes of sick leave due to neck or back pain in a working population. A prospective study with an 18-month and a three-year follow-up." *Occupational and Environmental Medicine* 64, No., 279-287.
- Bjerke, J. and L. Solli (2005). Modum kommunes arbeid for lavere sykefravær. Hønefoss, HIBU, Hønefoss.
- Bjørkli, T.-J. (2004). Trening i arbeidstiden eller på fritiden? Oslo, Norsk fysioterapeutforbund. **71(2004)nr 4:** S. 34-35.
- Bjørkly, E. (2004). Trening i arbeidstiden: et effektivt middel mot et økende sykefravær? Kristiansand, E. Bjørkly: V, 57 s.
- Bordi, G. and S. Rønningsen (2004). Hva er sykefraværskostnadene ved et sykehjem? Trondheim, Høgskolen i Sør-Trøndelag, avd. Trondheim økonomiske høgskole: v, 89, v s.
- Borg, K., H. Goine, et al. (2004). "Measures of sickness absence: a comparison between seven measures based on data from three Swedish counties." *European Journal of Public Health* 14, No., 109-109.
- Borg, V., Kristensen T., (2000): Social class and self-rated health. Can the gradient be explained by differences in life style or work environment? *Social Science and Medicine*, 51, 1019-1030.
- Borritz, M., R. Rugulies, et al. (2006). "Burnout as a predictor of self-reported sickness absence among human service workers: prospective findings from three year follow up of the PUMA study." *Occupational and Environmental Medicine* 63, No., 98-106.
- Bourbonnais, R., C. Brisson, et al. (2005). "Psychosocial work environment and certified sick leave among nurses during organizational changes and downsizing." *Relations Industrielles-Industrial Relations* 60, No., 483-509.
- Bragstad, T., U. Regbo, et al. (2006). Variasjon i sykefravær: en analyse av geografisk variasjon i forbruk av sykepenger i perioden 1993-2004. Oslo, Rikstrykdeverket, Utredningsavdelingen.
- Bratberg, E., D. s. f. I. f. ø. Universitetet i Bergen, et al. (2004). "Svingninger i sykefraværet: Er arbeidsledigheten avgjørende? Søkelys på arbeidsmarkedet." 21, No., 3-12.
- Brattberg, G. (2005). *Pedagogik för rehabilitering*. Stockholm, Värkstadén.
- Brouwers, E. P. M., M. C. de Bruijne, et al. (2007). "Cost-effectiveness of an activating intervention by social workers for patients with minor mental disorders on sick leave: a randomized controlled trial." *European Journal of Public Health* 17, No., 214-220.

- Brouwers, E. P. M., B. G. Tiemens, et al. (2006). "Effectiveness of an intervention to reduce sickness absence in patients with emotional distress or minor mental disorders: a randomized controlled effectiveness trial." *General Hospital Psychiatry* 28, No., 223-229.
- Brownhill, S., K. Wilhelm, et al. (2005). "'Big build': hidden depression in men." *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 39, No., 921-931.
- Brox, J. I. and O. Froystein (2005). "Health-related quality of life and sickness absence in community nursing home employees: randomized controlled trial of physical exercise." *Occupational Medicine-Oxford* 55, No., 558-563.
- Bråthen, M. and K. Vetvik (2004). Sykefravær og uførepensjon blant innvandrere ansatt i storbykommuner. Oslo, Statistisk sentralbyrå.
- Bultmann, U., R. Rugulies, et al. (2006). "Depressive symptoms and the risk of long-term sickness absence - A prospective study among 4747 employees in Denmark." *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 41, No., 875-880.
- Burdorf, A. and C. T. J. Hulshof (2006). "Modelling the effects of exposure to whole-body vibration on low-back pain and its long-term consequences for sickness absence and associated work disability." *Journal of Sound and Vibration* 298, No., 480-491.
- Burdorf, A. and J. P. Jansen (2006). "Predicting the long term course of low back pain and its consequences for sickness absence and associated work disability." *Occupational and Environmental Medicine* 63, No., 522-529.
- Burton, W., A. Morrison, et al. (2006). "Systematic review of studies of productivity loss due to rheumatoid arthritis." *Occupational Medicine-Oxford* 56, No., 18-27.
- Byremo, M. (2006). Bidrar intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv til å redusere sykefraværet, i en bedrift innen prosessindustrien. Oslo, M. Byremo: 97 bl.
- Bålfjord, V. (2006). Hva gjør styrer for å forebygge og redusere sykefravær i personalgruppa? Trondheim, Dronning Mauds Minne: 30 s.
- Bårdseng, J. and M. Eggestad (2006). Folldal gjenvinning er en suksess: en studie av en organisasjon med lavt sykefravær. Rena, HHE: 46 s.
- Campello, M. A., S. R. Weiser, et al. (2006). "Work retention and nonspecific low back pain." *Spine* 31, No., 1850-1857.
- Caserta, M. T., M. P. McDermott, et al. (2004). "Human herpesvirus 6 (HHV6) DNA persistence and reactivation in healthy children." *Journal of Pediatrics* 145, No., 478-484.
- Christensen, N., M. Enersen, et al. (2004). Sykefravær i helsesektoren: en undersøkelse av det psykososiale arbeidsmiljøet ved etnorsk helseforetak. [Sandvika], [Forfatterne]: [3], 58 bl.
- Christophersen, O. A., A. Haug, et al. Riktig diagnose for sykefravær? Nationen: 22.
- Cole, D. C., L. S. Robson, et al. (2005). "Quality of working life indicators in Canadian health care organizations: a tool for healthy, health care workplaces?" *Occupational Medicine-Oxford* 55, No., 54-59.
- Copson, A.-K. (2005). Bedre tjenester med myndiggjorte medarbeidere: et idéhefte for medarbeiderutvikling i pleie- og omsorgstjenesten. Oslo, Kommuneforl.
- Coulthard, M. G. and C. M. Mellis (2004). "Does probiotic milk prevent infections in children attending daycare centres?" *Medical Journal of Australia* 181, No., 556-557.

- Dahl-Jorgensen, C. and P. O. Saksvik (2005). "The impact of two organizational interventions on the health of service sector workers." *International Journal of Health Services* 35, No., 529-549.
- De Petris, L., A. Gianviti, et al. (2004). "Blood pressure in the long-term follow-up of children with hemolytic uremic syndrome." *Pediatric Nephrology* 19, No., 1241-1244.
- Dellerud, E. and G. E. Mortensen (2006). Muskel- skjelettlidelser: Bacheloroppgave i kostøkonomi. [Lillestrøm], Høgskolen i Akershus.
- Dickerson, F. B., C. H. Brown, et al. (2006). "Health status of individuals with serious mental illness." *Schizophrenia Bulletin* 32, No., 584-589.
- Dieterman, D. J. and D. L. Galat (2004). "Large-scale factors associated with sicklefin chub distribution in the Missouri and lower Yellowstone rivers." *Transactions of the American Fisheries Society* 133, No., 577-587.
- Dragano, N., P. E. Verde, et al. (2005). "Organisational downsizing and work stress: testing synergistic health effects in employed men and women." *Journal of Epidemiology and Community Health* 59, No., 694-699.
- Dray-Spira, R., B. Spire, et al. (2007). "Heterogeneous response to HAART across a diverse population of people living with HIV: results from the ANRS-EN12-VESPA Study." *Aids* 21, No., S5-S12.
- Drummond, P. D. and A. Granston (2004). "Facial pain increases nausea and headache during motion sickness in migraine sufferers." *Brain* 127, No., 526-534.
- Duijts, S. F. A., I. Kant, et al. (2006). "Prediction of sickness absence: development of a screening instrument." *Occupational and Environmental Medicine* 63, No., 564-569.
- Edlund, C. and M. Upmark (2006). Den Komplexa sjukfrånvaron. Lund, Studentlitteratur.
- Elfering, A. (2006). "Work-related outcome assessment instruments." *European Spine Journal* 15, No., S32-S43.
- Engvoldsen, C. (2004). Hvordan trives de ansatte hos Peterson Lineboard, og hvordan opplever de bedriftens tiltak for å redusere sykefraværet. Trondheim, Høgskolen i Sør-Trøndelag, avd. Trondheim økonomiske høyskole: 61 s., bl.
- Eriksen, W. (2004). "Do people who were passive smokers during childhood have increased risk of long-term work disability? A 15-month prospective study of nurses' aides." *European Journal of Public Health* 14, No., 296-300.
- Eriksen, W. (2006). "Work factors as predictors of persistent fatigue: a prospective study of nurses' aides." *Occupational and Environmental Medicine* 63, No., 428-434.
- Eriksen, W. (2006). "Work factors as predictors of smoking relapse in nurses' aides." *International Archives of Occupational and Environmental Health* 79, No., 244-250.
- Eriksen, W., D. Bruusgaard, et al. (2004). "Work factors as predictors of sickness absence attributed to airway infections; a three month prospective study of nurses' aides." *Occupational and Environmental Medicine* 61, No., 45-51.
- Eriksen, W., K. Tambs, et al. (2006). "Work factors and psychological distress in nurses' aides: a prospective cohort study." *Bmc Public Health* 6, No., 11.
- Faber, E., A. Burdorf, et al. (2006). "Determinants for improvement in different back pain measures and their influence on the duration of sickness absence." *Spine* 31, No., 1477-1483.
- Ferrie, J. E., J. Head, et al. (2006). "Injustice at work and incidence of psychiatric morbidity: the Whitehall II study." *Occupational and Environmental Medicine* 63, No., 443-450.

- Ferrie, J. E., M. Kivimaki, et al. (2005). "A comparison of self-reported sickness absence with absences recorded in employers' registers: evidence from the Whitehall II study." *Occupational and Environmental Medicine* 62, No., 74-79.
- Ferrie, J. E., H. Westerlund, et al. (2007). "The impact of moderate and major workplace expansion and downsizing on the psychosocial and physical work environment and income in Sweden." *Scandinavian Journal of Public Health* 35, No., 62-69.
- Fevang, E. (2004). De syke pleierne: en analyse av sykefravær blant sykepleiere og hjelpepleiere. [Oslo], Helseøkonomisk forskningsprogram ved Universitetet i Oslo, HERO. **2004:5**: 68 s.
- Fiane, I. and M. E. Haugland (2005). Migrene og ikke-migrenøs hodepines innvirkning på sykefraværet i en stor og uselektert populasjon: data fra Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag. Trondheim, Det medisinske fakultet, NTNU: 25 bl.
- Fields, D. L. (2006): Taking the measure of work London: Sage Publications
- Fleten, N. (2006). The sick-listed: an under-recognised resource in handling sickness absence. Tromsø, University of Tromsø, Institute of Community Medicine.
- Fleten, N. and R. Johnsen (2005). Prosjekt egenmelding Kristiansand kommune: evaluering av kontrollert intervensjonsforsøk i stor skala, med utvidet rett til egenmelding i kombinasjon med økt og formalisert samhandling mellom arbeidstaker og arbeidsplassen ved sykefravær. Tromsø, Institutt for samfunnsmedisin, Universitetet i Tromsø. **nr 79**: 77, [9] s.
- Fleten, N. and R. Johnsen (2006). "Reducing sick leave by minimal postal intervention: a randomised, controlled intervention study." *Occupational and Environmental Medicine* 63, No., 676-682.
- Fosse, H. E. (2006). Hva er det som kjennertegner sykenærværende arbeidstakere?: en epidemiologisk studie basert på HUSK - data/FD-trygd. Bergen, [H.E. Fosse]: V, 52 bl.
- Fox, R., A. Tomkinson, et al. (2006). "Morbidity in patients waiting for tonsillectomy in Cardiff: a cross-sectional study." *Journal of Laryngology and Otology* 120, No., 214-218.
- Framnes, J. (2005). Forholdet mellom lederes holdninger og sykefraværstiltak: en eksplorerende studie gjennomført med ledere i små og mellomstore private bedrifter. Trondheim, J. Framnes: 110 s.
- Furenes, T. K. (2004). Ledelse, arbeidsmiljø og sykefravær. Kristiansand, T.K. Furenes: VIII, 68 bl.
- Förster, M., C. Prinz, et al. (2006). Norway, Poland and Switzerland.
- Galvin, J. E., K. K. Powlishta, et al. (2005). "Predictors of preclinical Alzheimer disease and dementia - A clinicopathologic study." *Archives of Neurology* 62, No., 758-765.
- Gamperiene, M., J. F. Nygard, et al. (2003). "Duration of employment is not a predictor of disability of cleaners: a longitudinal study." *Scandinavian Journal of Public Health* 31, No., 63-68.
- Gamperiene, M., J. F. Nygard, et al. (2006). "The impact of psychosocial and organizational working conditions on the mental health of female cleaning personnel in Norway." *J Occup Med Toxicol* 1, No., 24-.
- Gardner, H. H., N. L. Kleinman, et al. (2006). "The economic impact of bipolar disorder in an employed population from an employer perspective." *Journal of Clinical Psychiatry* 67, No., 1209-1218.
- Gawlicki, M. C., M. C. Reilly, et al. (2006). "Linguistic validation of the US Spanish Work Productivity and Activity Impairment questionnaire, General Health Version." *Value in Health* 9, No., 199-204.

- Gegenhuber, M. and K. Lenz (2003). "Hypertensive emergency and urgency." *Herz* 28, No., 717-724.
- Gerits, L., J. J. L. Derksen, et al. (2004). "Emotional intelligence and adaptive success of nurses caring for people with mental retardation and severe behavior problems." *Mental Retardation* 42, No., 106-121.
- Gerits, L., J. J. L. Derksen, et al. (2005). "Emotional intelligence profiles of nurses caring for people with severe behaviour problems." *Personality and Individual Differences* 38, No., 33-43.
- Gilbreath, B. and P. G. Benson (2004). "The contribution of supervisor behaviour to employee psychological well-being." *Work and Stress* 18, No., 255-266.
- Gilworth, G., B. Bhakta, et al. (2007). "Keeping nurses working: development and psychometric testing of the Nurse-Work Instability Scale (Nurse-WIS)." *Journal of Advanced Nursing* 57, No., 543-551.
- Gimeno, D., B. C. Amick, et al. (2005). "The role of job strain on return to work after carpal tunnel surgery." *Occupational and Environmental Medicine* 62, No., 8.
- Gimeno, D., F. G. Benavides, et al. (2004). "Psychosocial factors and work related sickness absence among permanent and non-permanent employees." *Journal of Epidemiology and Community Health* 58, No., 870-876.
- Gimeno, D., F. G. Benavides, et al. (2004). "Distribution of sickness absence in the European Union countries." *Occupational and Environmental Medicine* 61, No., 867-869.
- Gjestvang, B., B. Riise, et al. (2004). Arbeidsmiljø og psykisk helse: mestring og ledelse. Oslo, Rådet for psykisk helse.
- Glozier, N., C. Hough, et al. (2006). "Attitudes of nursing staff towards co-workers returning from psychiatric and physical illnesses." *International Journal of Social Psychiatry* 52, No., 525-534.
- Goffeng, E. (2004). *Arbeid og fravær: en beskrivende studie av fraværdata som grunnlag for helsefremmende arbeid*. Oslo, Elisabeth Goffeng: [IV], 105 s.
- Goine, H., A. Knutsson, et al. (2004). "Sickness absence and early retirement at two workplaces - effects of organisational intervention in Sweden." *Social Science & Medicine* 58, No., 99-108.
- Golier, J. A., J. Schmeidler, et al. (2006). "Enhanced cortisol suppression to dexamethasone associated with Gulf War deployment." *Psychoneuroendocrinology* 31, No., 1181-1189.
- Griffin, M. J. and M. M. Newman (2004). "Visual field effects on motion sickness in cars." *Aviation Space and Environmental Medicine* 75, No., 739-748.
- Grotle, M., J. I. Brox, et al. (2007). "Prognostic factors in first-time care seekers due to acute low back pain." *European Journal of Pain* 11, No., 290-298.
- Grotle, M., J. I. Brox, et al. (2005). "Clinical course and prognostic factors in acute low back pain - Patients consulting primary care for the first time." *Spine* 30, No., 976-982.
- Gudmundsen, K. (2006). *Nedgang i sykefraværet ved Norcem Kjøpsvik*. Trondheim, Høgskolen i Sør-Trøndelag, avd. Trondheim økonomiske høgskole: 82, 25 s., bl.
- Gustafsson, R. Å. and I. Lundberg (2004). Arbetsliv och hälsa 2004. Stockholm, Liber.
- Göransson, A. and M. Sundberg (2004). *Friskvård på arbetstid, en studie om effekterna av ett utvecklingsprojekt: kan friskvård på arbetstid ge den enskilde medarbetaren en upplevelse av ett ökat välbefinnande och verksamheten en sänkt kostnad för sjukfrånvaro?* Karlstad, Universitetet: 113 bl.

- Halmøy, F. (2006). Yrkesforskjeller i sykefravær: en kvantitativ studie av variasjoner i sykefravær mellom ulike yrker, med fokus på arbeidsmiljø og holdninger. Oslo, F. Halmøy.
- Halmøy, F. (2006). Yrkesforskjeller i sykefravær: en kvantitativ studie av variasjoner i sykefravær mellom ulike yrker, med fokus på arbeidsmiljø og holdninger. Oslo, F. Halmøy: 96 s.
- Hammer, T. and E. Øverbye (2006). Inkluderende arbeidsliv?: erfaringer og strategier. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Hamre, J. I. (2005). Estimering av fylkesfordelte og sektorfordelte tall for egenmeldt sykefravær: dokumentasjon av metode og system, og resultater. Oslo, Statistisk sentralbyrå.
- Hamre, J. I. and A. Vedø (2006). Utvalgsundersøkelsen for egenmeldt sykefravær: dokumentasjon av utvalgplanen, utvalget for 2006 og standardfeilberegninger. Oslo, Statistisk sentralbyrå.
- Hamre, J. I. and A. Vedø (2006). Utvalgsundersøkelsen om egenmeldt sykefravær: dokumentasjon av utvalgplanen, utvalget for 2006 og standardfeilberegninger. Oslo, Statistisk sentralbyrå.
- Hannula, J. A., K. Lahtela, et al. (2006). "Occupational Functioning Scale (OFS) - An instrument for assessment of work ability in psychiatric disorders." *Nordic Journal of Psychiatry* 60, No., 372-378.
- Hansen, T. A. (2005). Kjønn og sykefravær: årsker til forskjeller i sykefravær mellom kvinner og menn. Bodø, [T.A. Hansen]: 22 s.
- Harkonmaki, K., O. Rahkonen, et al. (2006). "Associations of SF-36 mental health functioning and work and family related factors with intentions to retire early among employees." *Occupational and Environmental Medicine* 63, No., 558-563.
- Hartemann, P. (2005). "Water and health: Relevant indicators with an approach by risks evaluation." *Houille Blanche-Revue Internationale De L Eau*, No., 23-25.
- Hasfjord, I. (2004). Arbeidsmiljø og sykefravær ved Trondheim fengsel. Trondheim, Høgskolen i Sør-Trøndelag, avd. Trondheim økonomiske høyskole: 79 s.
- Head, C. E., M. Conroy, et al. (2004). "Some observations on the measurement of haemoglobin A(2) and S percentages by high performance liquid chromatography in the presence and absence of a thalassaemia." *Journal of Clinical Pathology* 57, No., 276-280.
- Head, J., M. Kivimaki, et al. (2006). "Influence of change in psychosocial work characteristics on sickness absence: the Whitehall II study." *Journal of Epidemiology and Community Health* 60, No., 55-61.
- Hedin, K., C. Petersson, et al. (2006). "Infection prevention at day-care centres: Feasibility and possible effects of intervention." *Scandinavian Journal of Primary Health Care* 24, No., 44-49.
- Hedov, G., K. Wikblad, et al. (2006). "Sickness absence in Swedish parents of children with Down's syndrome: relation to self-perceived health, stress and sense of coherence." *Journal of Intellectual Disability Research* 50, No., 546-552.
- Henriksen, M. P. (2005). The association between physical activity and sick leave from work: the Health Survey in North-Trøndelag (HUNT). Trondheim, M.P. Henriksen: 30, [3] bl.
- Hensing, G. (2004). "Chapter 4. Methodological aspects in sickness-absence research." *Scandinavian Journal of Public Health* 32, No., 44-48.
- Hestnes, D. R. (2005). Opplevelse av psykososialt arbeidsmiljø & holdninger til tiltak på arbeidsplassen. Trondheim, D.R. Hestnes: 88 bl.

- Hignett, S., J. R. Wilson, et al. (2005). "Finding ergonomic solutions - participatory approaches." *Occupational Medicine-Oxford* 55, No., 200-207.
- Hildrum, B. M. (2004). Hva gjør en organisasjon for å redusere sykefraværet?: og hvilke resultater gir dette? Levanger, HiNT.
- Hirsh, A. T., L. B. Waxenberg, et al. (2006). "Evidence for sex differences in the relationships of pain, mood, and disability." *Journal of Pain* 7, No., 592-601.
- Hjetland, H. and R. L. Christensen (2005). Analyse av sammenhengen mellom ledelse og sykefravær i en organisasjon med høyt kompetente medarbeidere. Oslo, [Forfatterne]: VI, 54 bl.
- Holan, L. G. (2005). Jakten på den sytende arbeidstaker: en kvalitativ studie av ansattes forståelse av arbeidet og sykefravær i to tjenesteytende enheter. Trondheim, L.G. Holan: II, 106, XIX bl.
- Holgersen, M. and H. M. Strømme (2006). Høytflygende sykefravær: en analyse over faktorer som kan påvirke det høye sykefraværet blant kabinansatte i Widerøes flyveselskap. Bodø, [Forfatterne]: 37 s.
- Holmgren, K. and S. D. Ivanoff (2007). "Supervisors' views on employer responsibility in the return to work process. A focus group study." *Journal of Occupational Rehabilitation* 17, No., 93-106.
- Hoover, D. R., U. Sambamoorthi, et al. (2004). "Mental illness and length of inpatient stay for Medicaid recipients with AIDS." *Health Services Research* 39, No., 1319-1339.
- Hyde, M., P. Jappinen, et al. (2006). "Workplace conflict resolution and the health of employees in the Swedish and Finnish units of an industrial company." *Social Science & Medicine* 63, No., 2218-2227.
- Ihlebak, C. and E. Lærum (2004). Plager flest - koster mest: muskel-skjelettlidelser i Norge. Oslo, Nasjonalt ryggnettverk, Forskningsenheten/Formidlingsenheten.
- Ijzelenberg, W. and A. Burdorf (2004). "Impact of musculoskeletal co-morbidity of neck and upper extremities on healthcare utilisation and sickness absence for low back pain." *Occupational and Environmental Medicine* 61, No., 806-810.
- Ingebrigtsen, T. (2006). Klasseforskjeller i sykefraværet: "en kvantitativ analyse av sammenhengen mellom langtidsfravær og sosial klasse basert på EGP klasseskjemaer". Bergen, [T.Ingebrigtsen]: IV, 92 s.
- Innerdal, C. R. (2004). Lang daglig pendling, høyt sykefravær? Trondheim, Det medisinske fakultet, NTNU: 44 bl.
- Jalonen, P., M. Virtanen, et al. (2006). "Predictors of sustained organizational commitment among nurses with temporary job contracts." *Journal of Nursing Administration* 36, No., 268-276.
- Jansen, N. W. H., I. J. Kant, et al. (2006). "Work-family conflict as a risk factor for sickness absence." *Occupational and Environmental Medicine* 63, No., 488-494.
- Jex, S. M. (2002): Organizational Psychology: A Scientist-Practitioner Approach E-book: John Wiley and Sons.
- Johnsen, A. (2006). RUSS prosjektet: Redusert utstøting og sykefravær i sykehus, Del 1, Kortversjon. Trondheim, SINTEF Helse.
- Johnsen, A. and G. A. Knutstad (2006). RUSS prosjektet: Redusert utstøting og sykefravær i sykehus. Trondheim, SINTEF Helse.
- Johnsson, J., A. Lugn, et al. (2005). Långtidsfrisk: så skapas hälsa, effektivitet och lönsamhet. Stockholm, Ekerlids Förlag.
- Johnsson, J., A. Lugn, et al. (2006). Langtidsfrisk: slik skapes helse, effektivitet og lønnsomhet. Kjeller, Genesis.

- Jones, M. C. and D. W. Johnston (2006). "Is the introduction of a student-centred, problem-based curriculum associated with improvements in student nurse well-being and performance? An observational study of effect." *International Journal of Nursing Studies* 43, No., 941-952.
- Karlsen, E. B. (2006). Er det en effekt av overvekt på sykefravær?: en epidemiologisk historisk kohortstudie. Bergen, [E.B. Karlsen]: VIII, 53 bl.
- Kendrick, T., L. Simons, et al. (2005). "A trial of problem-solving by community mental health nurses for anxiety, depression and life difficulties among general practice patients. The CPN-GP study." *Health Technology Assessment* 9, No., 1-+.
- Kessler, R. C., M. Ames, et al. (2004). "Using the World Health Organization Health and Work Performance Questionnaire (HPQ) to evaluate the indirect workplace costs of illness." *Journal of Occupational and Environmental Medicine* 46, No., S23-S37.
- Keyes, C. L. M. (2006). "Subjective well-being in mental health and human development research worldwide: An introduction." *Social Indicators Research* 77, No., 1-10.
- Kivimäki, M., J. E. Ferrie, et al. (2005). "Justice at work and reduced risk of coronary heart disease among employees - The Whitehall II Study." *Archives of Internal Medicine* 165, No., 2245-2251.
- Kivimäki, M., J. Head, et al. (2005). "Working while ill as a risk factor for serious coronary events: The Whitehall II study." *American Journal of Public Health* 95, No., 98-102.
- Kolstad, A. (2005). Nedbemanning og sykefravær: sammenhengen mellom nedbemanning og sykefravær i et utvalg norske foretak i perioden 2. kvartal 2000 til 4. kvartal 2004. Oslo, Rikstrygdeverket, Utretningsavdelingen.
- Kolstad, A. (2005). Sykefravær og konjunkturer: forskjeller i sykefravær og inntekt mellom ulike grupper med varig redusert helse og kontrollgrupper 1989-2003. [Oslo], Rikstrygdeverket, Utretningsavdelingen.
- Kool, J. P., P. R. Oesch, et al. (2005). "Increasing days at work using function-centered rehabilitation in nonacute nonspecific low back pain: A randomized controlled trial." *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation* 86, No., 857-864.
- Krause, C. H., K. Eastick, et al. (2006). "Real-time PCR for mumps diagnosis on clinical specimens - Comparison with results of conventional methods of virus detection and nested PCR." *Journal of Clinical Virology* 37, No., 184-189.
- Kristensen, T. S., M. Borritz, et al. (2005). "The Copenhagen Burnout Inventory: A new tool for the assessment of burnout." *Work and Stress* 19, No., 192-207.
- Kuijer, P., A. J. van der Beek, et al. (2005). "Effect of job rotation on need for recovery, musculoskeletal complaints, and sick leave due to musculoskeletal complaints: A prospective study among refuse collectors." *American Journal of Industrial Medicine* 47, No., 394-402.
- Kuijer, W., J. W. Groothoff, et al. (2006). "Prediction of sickness absence in patients with chronic low back pain: A systematic review." *Journal of Occupational Rehabilitation* 16, No., 439-467.
- Kaaria, S., L. Kaila-Kangas, et al. (2005). "Low back pain, work absenteeism, chronic back disorders, and clinical findings in the low back as predictors of hospitalization due to low back disorders - A 28-year follow-up of industrial employees." *Spine* 30, No., 1211-1218.
- Leijon, M., G. Hensing, et al. (2004). "Sickness absence due to musculoskeletal diagnoses: association with occupational gender segregation." *Scandinavian Journal of Public Health* 32, No., 94-101.
- Leira, H. L. (2005). Arbeidsmedisin for allmennpraktikere. Oslo, Gyldendal akademisk.

- Leveresen, B. S. (2004). "Kan arbeidsmiljø forklare ulikheter i sykefravær?": en kvalitativ undersøkelse i fire hotell. [Trondheim], B.S. Leveresen: 110, [22] bl.
- Lie, A. (2005). Inkluderende arbeidsliv: hva karakteriserer de gode virksomhetene? : sluttrapport. Oslo, Statens arbeidsmiljøinstitutt.
- Lindberg, P. (2006). The work ability continuum: epidemiological studies of factors promoting sustainable work ability. Stockholm, Karolinska institutet: 1 b. (flere pag.).
- Lindqvist, R., M. Stenbeck, et al. (2005). "Does hospital discharge policy influence sick-leave patterns in the case of female breast cancer?" *Health Policy* 72, No., 65-71.
- Lindøe, P. and D. s. f. I. f. m.-k.-o. s. Universitetet i Stavanger Virkemidler i IA-avtalen fra nasjonalt til ledernivå.
- Lindøe, P., D. s. f. I. f. m.-k.-o. s. Universitetet i Stavanger, et al. (2006). "Avtalen for et inkluderende Arbeidsliv Tidsskrift for Arbeidsliv." 2, No., 68-81.
- Lippestad, J., Ø. Christensen, et al. (2005). Evaluering av ordningen "Kjøp av helsetjenester - enklere lidelser". Oslo, SINTEF Helse.
- Liukkonen, P. (2004). Frånvaro från arbetet - att mäta, redovisa och åtgärda: ett häfte med verktyg och idéer för hur man minskar frånvaron och ökar närvaron. Norsborg, P. Liukkonen.
- Liukkonen, V., P. Virtanen, et al. (2004). "Social capital in working life and the health of employees." *Social Science & Medicine* 59, No., 2447-2458.
- Longini, I. M., M. E. Halloran, et al. (2004). "Containing pandemic influenza with antiviral agents." *American Journal of Epidemiology* 159, No., 623-633.
- Lucas, S., D. Fitzgerald, et al. (2004). "Neuropsychological correlates of symptom profiles in first episode schizophrenia." *Schizophrenia Research* 71, No., 323-330.
- Luijsterburg, P. A. J., A. P. Verhagen, et al. (2004). "Conservative treatment in patients with an acute lumbosacral radicular syndrome: design of a randomised clinical trial [ISRCTN68857256]." *Bmc Musculoskeletal Disorders* 5, No., 9.
- Lund, T., M. Labriola, et al. (2006). "Physical work environment risk factors for long term sickness absence: prospective findings among a cohort of 5357 employees in Denmark." *British Medical Journal* 332, No., 449-451.
- Lund, T., M. Labriola, et al. (2006). "Return to work among sickness-absent Danish employees: Prospective results from the Danish work environment cohort study/national register on social transfer payments." *International Journal of Rehabilitation Research* 29, No., 229-235.
- Lyshagen, C. (2005). Ansattes holdning til tiltak: en eksplorerende studie av forholdet mellom ansattes holdninger og sykefraværstiltak. Trondheim, C. Lyshagen: V, 61, [17] bl.
- Main, C., N. Glozier, et al. (2005). "Validity of the HSE stress tool: an investigation within four organizations by the Corporate Health and Performance Group." *Occupational Medicine-Oxford* 55, No., 208-214.
- Malone, D., N. A. Fineberg, et al. (2004). "What is the usual length of stay in a psychiatric ward?" *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice* 8, No., 53-56.
- Mansdotter, A., L. Lindholm, et al. (2006). "Parental share in public and domestic spheres: a population study on gender equality, death, and sickness." *Journal of Epidemiology and Community Health* 60, No., 616-620.
- Markussen S. (2007): Økonomisk sykefraværsforskning: Hva vet vi , og hvor bør vi gå? I Søkelys på arbeidslivet nr 1
- Martinsen, A. T. F. (2004). Helse, miljø og sikkerhet - HMS: prosjektoppgave husøkonomutdanningen. Kjeller, Høgskolen i Akershus: 40, [10] s.

- Mason, J. and A. P. S. Hungin (2005). "Review article: gastro-oesophageal reflux disease - the health economic implications." *Alimentary Pharmacology & Therapeutics* 22, No., 20-31.
- McIntyre, R. S., A. Fallu, et al. (2006). "Measurable outcomes in psychiatric disorders: Remission as a marker of wellness." *Clinical Therapeutics* 28, No., 1882-1891.
- Meadows, E. and N. Le Saux (2004). "A systematic review of the effectiveness of antimicrobial rinse-free hand sanitizers for prevention of illness-related absenteeism in elementary school children." *Bmc Public Health* 4, No., 10.
- Michie, S. and M. A. West (2004). "Managing people and performance: an evidence based framework applied to health service organizations." *International Journal of Management Reviews* 5-6, No., 91-111.
- Mikkelsen, A. and D. s. f. I. f. m.-k.-o. s. Universitetet i Stavanger Helsefremmende arbeidsplasser.
- Moebus, S., N. Lehmann, et al. (2006). "An analysis of sickness absence in chronically ill patients receiving Complementary and Alternative Medicine: A longterm prospective intermittent study." *Bmc Public Health* 6, No., 9.
- Moen, K. H. and H. f. f. Dronning Mauds Minne Noen teoretiske og metodiske utfordringer ved undersøkelse av barns sykefravær i friluftsbarnehager og andre barnehager.
- Moen, K. H., H. f. f. Dronning Mauds Minne, et al. Gjør friluftsbarnehager barn friskere?
- Moen, K. H., H. f. f. Dronning Mauds Minne, et al. (2005). "Gjør natur- og friluftsbarnehager barn friskere?" No., 73-78.
- Mohren, D. C. L., G. M. H. Swaen, et al. (2005). "Fatigue and job stress as predictors for sickness absence during common infections." *International Journal of Behavioral Medicine* 12, No., 11-20.
- Moi, I. M. (2005). *Mennesker i arbeidslivets randsone*. [Trondheim], I.M. Moi: 79 bl.
- Morikawa, Y., P. Martikainen, et al. (2004). "A comparison of socio-economic differences in long-term sickness absence in a Japanese cohort and a British cohort of employed men." *European Journal of Public Health* 14, No., 413-416.
- Morren, M., A. J. E. Dirkzwager, et al. (2007). "The influence of a disaster on the health of rescue workers: a longitudinal study." *Canadian Medical Association Journal* 176, No., 1279-1283.
- Mortelmans, A. K., P. Donceel, et al. (2006). "Does enhanced information exchange between social insurance physicians and occupational physicians improve patient work resumption? A controlled intervention study." *Occupational and Environmental Medicine* 63, No., 495-502.
- Musich, S., D. Hook, et al. (2006). "The association of two productivity measures with health risks and medical conditions in an Australian employee population." *American Journal of Health Promotion* 20, No., 353-363.
- Musich, S., D. Hook, et al. (2006). "The association of corporate work environment factors, health risks, and medical conditions with presenteeism among Australian employees." *American Journal of Health Promotion* 21, No., 127-136.
- Nahavandi, M., F. Tavakkoli, et al. (2006). "Effects of hydroxyurea and L-arginine on the production of nitric oxide metabolites in cultures of normal and sickle erythrocytes." *Hematology* 11, No., 291-294.
- Niedhammer, I., S. David, et al. (2006). "Association between workplace bullying and depressive symptoms in the French working population." *Journal of Psychosomatic Research* 61, No., 251-259.

- Niedhammer, I., M. L. Tek, et al. (2004). "Effort-reward imbalance model and self-reported health: cross-sectional and prospective findings from the GAZEL cohort." *Social Science & Medicine* 58, No., 1531-1541.
- Niendam, T. A., C. E. Bearden, et al. (2006). "Neurocognitive performance and functional disability in the psychosis prodrome." *Schizophrenia Research* 84, No., 100-111.
- Nieuwenhuijsen, K., J. Verbeek, et al. (2004). "Supervisory behaviour as a predictor of return to work in employees absent from work due to mental health problems." *Occupational and Environmental Medicine* 61, No., 817-823.
- Nieuwenhuijsen, K., J. H. Verbeek, et al. (2006). "Predicting the duration of sickness absence for patients with common mental disorders in occupational health care." *Scandinavian Journal of Work Environment & Health* 32, No., 67-74.
- Nordgård, C. (2005). Syke hus?: en kvalitativ studie i det arbeidsrelaterte sykefraværet ved 3 sykehusavdelinger. [Trondheim], C. Nordgård: V, 103, XIII bl.
- Notenbomer, A., C. A. M. Roelen, et al. (2006). "Job satisfaction and short-term sickness absence among Dutch workers." *Occupational Medicine-Oxford* 56, No., 279-281.
- Nylenna, M., G. Jacobsen, et al. (2004). Legerollens mange muligheter: festschrift til professor Steinar Westin på 60-årsdagen 21. juni 2004. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Næsheim, H. N. and T. Pedersen (2004). Permittering og sykefravær. Oslo, Statistisk sentralbyrå.
- Olsen, K. M. and S. A. Dahl (2007). "Health differences between European countries." *Social Science & Medicine* 64, No., 1665-1678.
- Olsen, Karen M. (2007): Sykefravær – hvor mye skyldes jobben? I Søkelys på arbeidslivet nr.1
- Olsen, T. S. and F. f. ø. o. s. I. f. i. ø. Høgskolen i Agder (2004). "Inkluderende arbeid - for hvem? Søkelys på arbeidsmarkedet." 21, No., 133-140.
- Ose, S. O. (2006). Sykefravær: kunnskapsstatus og problemstillinger. Trondheim, SINTEF Helse.
- Ose S. O., Jensberg H., Reinertsen R., Sandsund M., Dyrstad J. M. (2006): Sykefravær. Kunnskapsstatus og problemstillinger. Sintef-rapport A325, Trondheim.
- Ostbye, T., K. M. Krause, et al. (2006). "Ten dimensions of health and their relationships with overall self-reported health and survival in a predominately religiously active elderly population: The Cache County Memory Study." *Journal of the American Geriatrics Society* 54, No., 199-209.
- Otter, C. v. (2004). Aktivt arbetsliv: om dagens behov och framtidens möjligheter : en trendanalys. Stockholm, Arbetslivsinstitutet.
- Paulsen, B. (2004). Fraværshåndtering, egenmeldingsordning og arbeidsmiljøet. Trondheim, SINTEF Helse.
- Perez, I. R., J. R. Bano, et al. (2005). "Health-related quality of life of patients with HIV: Impact of sociodemographic, clinical and psychosocial factors." *Quality of Life Research* 14, No., 1301-1310.
- Petersen, E. and H. Albeck (2005). Det Psykiske behandlingsmiljøets betydning for behandlingsresultatet for 293 langtidssyge: en forløbsundersøgelse 2001-2003 på trivselspsykologisk grundlag. Frederiksberg, Institut for Trivsels- og Livskvalitetsstudier.
- Pidd, K. J., J. G. Berry, et al. (2006). "Estimating the cost of alcohol-related absenteeism in the Australian workforce: the importance of consumption patterns." *Medical Journal of Australia* 185, No., 637-641.

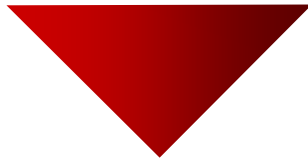
- Pole, J. D., R. L. Franche, et al. (2006). "Duration of work disability: A comparison of self-report and administrative data." *American Journal of Industrial Medicine* 49, No., 394-401.
- Post, R. M. (2004). "Differing psychotropic profiles of the anticonvulsants in bipolar and other psychiatric disorders." *Clinical Neuroscience Research* 4, No., 9-30.
- Punnett, L. and D. H. Wegman (2004). "Work-related musculoskeletal disorders: the epidemiologic evidence and the debate." *Journal of Electromyography and Kinesiology* 14, No., 13-23.
- Puolakka, K., H. Kautiainen, et al. (2006). "Monetary value of lost productivity over a five year follow up in early rheumatoid arthritis estimated on the basis of official register data on patients' sickness absence and gross income: experience from the FIN-RACo trial." *Annals of the Rheumatic Diseases* 65, No., 899-904.
- Raikkonen, K., C. Schubert, et al. (2004). "Parental reports of global physical health at ages 3 and 6 predict self-reported depressive symptoms 17 years later." *British Journal of Developmental Psychology* 22, No., 459-469.
- Rath, M., V. Osnes, et al. (2004). Betydningen av kommunikasjon i endringsprosesser. Bergen, [M. Rath, V. Osnes, I. Jacobsen]: 112 bl.
- Reiso, H. (2004). Work ability and sickness absence: a follow-up study in general practice. [Oslo], Faculty of Medicine, University of Oslo. **no. 206:** 1 b. (flere pag.).
- Ringnes, I. F. (2004). Gode eksempler: godt arbeidsmiljø gir bedre helse. Oslo, Rikstrykdeverket.
- Roelen, C. A. M., T. R. van der Pol, et al. (2006). "Identifying workers at risk of sickness absence by questionnaire." *Occupational Medicine-Oxford* 56, No., 442-446.
- Rundmo, T. and M. Ildstad (2006). Arbeidsmiljø og sykefravær blant ansatte i Tingvoll kommune. Trondheim, Rotunde.
- Rundmo, T. and M. Ildstad (2006). Arbeidsmiljø og sykefravær blant ansatte i Træna kommune. Trondheim, Rotunde.
- Ryan, K. A., L. J. Rapport, et al. (2007). "Predictors of subjective well-being among individuals with multiple sclerosis." *Clinical Neuropsychologist* 21, No., 239-262.
- Saksvik, P. Ø. and K. Nytrø (2006). Ny personalpsykologi for et arbeidsliv i endring: nye perspektiver på samspillet organisasjon og menneske. Oslo, Cappelen akademisk forl.
- Sanderson, K. and G. Andrews (2006). "Common mental disorders in the workforce: Recent findings from descriptive and social epidemiology." *Canadian Journal of Psychiatry-Revue Canadienne De Psychiatrie* 51, No., 63-75.
- Sanne, B. (2004). Anxiety, depression and work life: the Hordaland Health Study. [Bergen], Section for Epidemiology and Medical Statistics, Department of Public Health and Primary Health Care, University of Bergen: 1 b. (flere pag.).
- Savitz, J. B., M. Solms, et al. (2005). "Neurocognitive function as an endophenotype for genetic studies of bipolar affective disorder." *Neuromolecular Medicine* 7, No., 275-286.
- SBU (2003): Sjukskrivning- orsaker, konsekvenser och praxis. En systematisk litteraturoversikt Statens beredning för medicinsk utvärdering, Rapport nr 167. Stockholm
- SBU 2006:107: Fokus på åtgärder – En plan för effektiv rehabilitering i arbetslivet
- Schatz, J. (2004). "Brief report: Academic attainment in children with sickle cell disease." *Journal of Pediatric Psychology* 29, No., 627-633.
- Schroer, C. A. P., M. Janssen, et al. (2005). "Organizational characteristics as predictors of work disability: A prospective study among sick employees of for-profit and not-

- for-profit organizations." *Journal of Occupational Rehabilitation* 15, No., 435-445.
- Schultz, I. Z., J. Crook, et al. (2004). "Psychosocial factors predictive of occupational low back disability: towards development of a return-to-work model." *Pain* 107, No., 77-85.
- Schøne, P. (2005). Det Nye arbeidsmarkedet: kunnskapsstatus og problemstillinger. Oslo, Norges forskningsråd, Forskningsprogrammer, Program for arbeidslivsforskning.
- Sekine, M., A. Nasermoaddeh, et al. (2006). "Spa resort use and health-related quality of life, sleep, sickness absence and hospital admission: The Japanese civil servants study." *Complementary Therapies in Medicine* 14, No., 133-143.
- Shiels, C. and M. Gabbay (2006). "The influence of GP and patient gender interaction on the duration of certified sickness absence." *Family Practice* 23, No., 246-252.
- Siegrist, J., Starke, D., Chandola, T., Godin, I., Marmot, M., Niedhammer, I., Peter, R. (2004): The measurement of effort-reward imbalance at work: European comparisons.
Social science and medicine 2004 April; 58(8):1483-99
- Singh-Manoux, A., P. Martikainen, et al. (2006). "What does self rated health measure? Results from the British Whitehall II and French Gazel cohort studies." *Journal of Epidemiology and Community Health* 60, No., 364-372.
- Snedal, K. Å. and K. Sognefest (2004). Bergen, [Forfatterne]: 60 bl.
- Solheim, L. J. (2004). Staten på slankekur - trimming eller utsulting?: omstilling og inkluderende arbeidsliv i statlige virksomheter i Oppland. Lillehammer, Høgskolen i Lillehammer.
- Sosialdepartementet (2004). Om lov om endringer i folketrygdloven(nye regler om sykmelding mv.). Oslo, Departementet.
- Stoknes, K. (2004). Sykefravær, stress og statistikk: en gjennomgang av begrep og statistikk. Bergen, [K. Stoknes]: 59, 93 bl.
- Stølsbotn-Smistad, K. (2006). Lange sykefravær fra arbeidslivet: en kvalitativ studie av roller og kjønn. Bergen, [K. Stølsbotn-Smistad]: 139 s.
- Staab, J. P., M. J. Ruckenstein, et al. (2004). "A prospective trial of sertraline for chronic subjective dizziness." *Laryngoscope* 114, No., 1637-1641.
- Shabracq, M.(2003): What an organization can do about its employees' well-being and health. I Schabracq, Winnubst & Cooper (Eds.) The handbook of work and health psychology 2nd edition. John Wiley & Sons
- Sun, H. J. D., M. Malabunga, et al. (2007). "Monoclonal antibody antagonists of hypothalamic FGFR1 cause potent but reversible hypophagia and weight loss in rodents and monkeys." *American Journal of Physiology-Endocrinology and Metabolism* 292, No., E964-E976.
- Sundsøy, B. M. and Ø. F. Solheim (2005). Er det sammenheng mellom fysisk aktivitet, jobbstress og sykefravær på en arbeidsplass med stillesittende arbeidsoppgaver. Bergen, [B.M. Sundsøy, Ø.F. Solheim]: 37 bl.
- Suoyrjo, H., K. Hinkka, et al. (2007). "Allocation of rehabilitation measures provided by the Social Insurance Institution in Finland: A register linkage study." *Journal of Rehabilitation Medicine* 39, No., 198-204.
- Swallen, K. C., E. N. Reither, et al. (2005). "Overweight, obesity, and health-related quality of life among adolescents: The national longitudinal study of adolescent health." *Pediatrics* 115, No., 340-347.
- Sydsjo, G. and A. Sydsjo (2005). "No association found between sickness absence and duration of pregnancy benefit." *Scandinavian Journal of Primary Health Care* 23, No., 178-183.

- Szucs, T. D., K. Nichol, et al. (2006). "Economic and social impact of epidemic and pandemic influenza." *Vaccine* 24, No., 6776-6778.
- Teigen, A. (2004). Sykefraværssamtalen. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Tollgerdt-Andersson, I (2005): Ledarskap och sjukfrånvaro : en jämförande studie av arbetsplatser med hög respektive låg sjukfrånvaro Göteborg : FoU i väst
- Toppinen-Tanner, S., A. Ojajarvi, et al. (2005). "Burnout as a predictor of medically certified sick-leave absences and their diagnosed causes." *Behavioral Medicine* 31, No., 18-27.
- Torp, H. (2005). Nytt arbeidsliv: medvirkning, inkludering og belønning. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Trygstad, S. C. (2006). Sykefravær og sosialt ansvar. Oslo, Fafo.
- Tveito, T. H. (2006). Sick leave and subjective health complaints. Bergen, Department of Education and Health Promotion, Faculty of Psychology, University of Bergen.
- Utvær, B. K., S. T. Innstrand, et al. (2004). Aktiv sykmelding: har ordningen fungert etter forutsetningene? : en evaluering av bruken av aktiv sykmelding etter "Krafttak mot sykefravær", Oppdal kommune, Sør-Trøndelag. Trondheim, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap.
- Vahlne Westerhäll, L., A. Bergroth, et al. (2006). Rehabiliteringsvitenskap: rehabilitering till arbetslivet i ett flerdisciplinärt perspektiv. Lund, Studentlitteratur.
- Vahtera, J., M. Kivimaki, et al. (2005). "Organisational downsizing as a predictor of disability pension: the 10-town prospective cohort study." *Journal of Epidemiology and Community Health* 59, No., 238-242.
- Vahtera, J., M. Kivimaki, et al. (2004). "Organisational downsizing, sickness absence, and mortality: 10-town prospective cohort study." *British Medical Journal* 328, No., 555-558.
- Vahtera, J., M. Kivimaki, et al. (2006). "Sex differences in health effects of family death or illness: Are women more vulnerable than men?" *Psychosomatic Medicine* 68, No., 283-291.
- Vahtera, J., J. Pentti, et al. (2006). "Sleep disturbances as a predictor of long-term increase in sickness absence among employees after family death or illness." *Sleep* 29, No., 673-682.
- Vahtera, J., J. Pentti, et al. (2004). "Sickness absence as a predictor of mortality among male and female employees." *Journal of Epidemiology and Community Health* 58, No., 321-326.
- van den Heuvel, S. G., J. Heinrich, et al. (2005). "The effect of physical activity in leisure time on neck and upper limb symptoms." *Preventive Medicine* 41, No., 260-267.
- van der Feltz-Cornelis, C. M., J. A. C. Meeuwissen, et al. (2007). "Randomised controlled trial of a psychiatric consultation model for treatment of common mental disorder in the occupational health setting." *Bmc Health Services Research* 7, No., 7.
- van Duijn, M., F. Lotters, et al. (2004). "Interrelationships between pain, disability, general health, and quality of life and associations with work-related and individual factors - A study among workers on sickness absence for 2 to 6 weeks for musculoskeletal complaints." *Spine* 29, No., 2178-2183.
- Velakoulis, D., S. J. Wood, et al. (2006). "Hippocampal and amygdala volumes according to psychosis stage and diagnosis - A magnetic resonance imaging study of chronic schizophrenia, first-episode psychosis, and ultra-high-risk individuals." *Archives of General Psychiatry* 63, No., 139-149.
- Velde, K. (2006). Sykefravær, personlighet og psykososialt arbeidsmiljø: en kvantitativ studie blant syke- og hjelpepleiere ved etsykehjem i Norge. Trondheim, K. Velde: 91 bl.

- Verhaeghe, R., R. Mak, et al. (2003). "Job stress among middle-aged health care workers and its relation to sickness absence." *Stress and Health* 19, No., 265-274.
- Verhaeghe, R., P. Vlerick, et al. (2006). "Impact of recurrent changes in the work environment on nurses' psychological well-being and sickness absence." *Journal of Advanced Nursing* 56, No., 646-656.
- Vingard, E., K. Alexanderson, et al. (2004). "Chapter 9. Consequences of being on sick leave." *Scandinavian Journal of Public Health* 32, No., 207-215.
- Virtanen, M., M. Kivimäki, et al. (2005). "Local economy and sickness absence: prospective cohort study." *Journal of Epidemiology and Community Health* 59, No., 973-978.
- Virtanen, M., M. Kivimäki, et al. (2005). "Temporary employment and health: a review." *International Journal of Epidemiology* 34, No., 610-622.
- Virtanen, P., J. Vahtera, et al. (2005). "Labor market trajectories and health: A four-year follow-up study of initially fixed-term employees." *American Journal of Epidemiology* 161, No., 840-846.
- Vollaard, A. M., S. Ali, et al. (2005). "Identification of typhoid fever and paratyphoid fever cases at presentation in outpatient clinics in Jakarta, Indonesia." *Transactions of the Royal Society of Tropical Medicine and Hygiene* 99, No., 440-450.
- Von Thiele, U., P. Lindfors, et al. (2006). "Evaluating different measures of sickness absence with respect to work characteristics." *Scandinavian Journal of Public Health* 34, No., 247-253.
- Voss, M., S. Stark, et al. (2004). "The effect of using different measures of sickness absence." *European Journal of Public Health* 14, No., 46-46.
- Vaananen, A., B. P. Buunk, et al. (2005). "When it is better to give than to receive: Long-term health effects of perceived reciprocity in support exchange." *Journal of Personality and Social Psychology* 89, No., 176-193.
- Waddell, G. (2006). "Preventing incapacity in people with musculoskeletal disorders." *British Medical Bulletin* 77-78, No., 55-69.
- Wadsworth, E. J. K., P. H. Allen, et al. (2006). "Patterns of fatigue among seafarers during a tour of duty." *American Journal of Industrial Medicine* 49, No., 836-844.
- Watson, J. T., P. E. Pertel, et al. (2004). "Clinical characteristics and functional outcomes of West Nile fever." *Annals of Internal Medicine* 141, No., 360-365.
- Wenten, M., K. Berhane, et al. (2005). "TNF-308 modifies the effect of second-hand smoke on respiratory illness-related school absences." *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine* 172, No., 1563-1568.
- Wergeland, E. (2006). Arbeidsmiljøloven, sykefraværet og sekstimersdagen: artikler i utvalg. Oslo, Transit.
- Westerlund, H., T. Theorell, et al. (2004). "Organizational instability and cardiovascular risk factors in white-collar employees - An analysis of correlates of structural instability of workplace organization on risk factors for coronary heart disease in a sample of 3,904 white collar employees in the Stockholm region." *European Journal of Public Health* 14, No., 37-42.
- Weyers, S., R. Peter, et al. (2006). "Psychosocial work stress is associated with poor self-rated health in Danish nurses: a test of the effort-reward imbalance model." *Scandinavian Journal of Caring Sciences* 20, No., 26-34.
- Wik, U. W. N. (2006). Motivasjon ved endringer på forsvarets kjøkken: Bacheloroppgave i økonomi. [Lillestrøm], Høgskolen i Akershus: 36, [4] bl.
- Wikman, A., S. Marklund, et al. (2005). "Illness, disease, and sickness absence: an empirical test of differences between concepts of ill health." *Journal of Epidemiology and Community Health* 59, No., 450-454.

- Woods, V. (2005). "Work-related musculoskeletal health and social support." *Occupational Medicine-Oxford* 55, No., 177-189.
- Ylipaavalniemi, J., M. Kivimäki, et al. (2005). "Psychosocial work characteristics and incidence of newly diagnosed depression: a prospective cohort study of three different models." *Social Science & Medicine* 61, No., 111-122.
- Ytreberg, Ø. and A. f. l. Høgskolen i Tromsø (2005). "Redusert sykefravær - lær av Burfjord barnehage! Barnehagen." 1, No., 2.
- Österman, M., M. Svåsand, et al. (2004). Langtidssykefravær og tilbakeføring til arbeidet: en omstillingsprosess? Bergen, [M. Österman et al.]: 34 bl.
- Aaby, P., H. Jensen, et al. (2004). "The introduction of diphtheria-tetanus-pertussis vaccine and child mortality in rural Guinea-Bissau: an observational study." *International Journal of Epidemiology* 33, No., 374-380.
- Aagestad, C. (2006). Sykefravær - individ og arbeidsmiljøfaktorer: hvilken betydning har individfaktorer som personlighet og holdninger og miljøfaktorer som fraværskultur og psykososialt arbeidsmiljø, for sykefraværet blant ansatte ved to fabrikker i prosessindustrien? Trondheim, C. Aagestad: VIII, 94, XX bl.

Arbeidsforskningsinstituttet

AFI er et tverrfaglig arbeidslivsforskningsinstitutt. Sentrale forskningstema er:

- Inkluderende arbeidsliv
- Utsatte grupper i arbeidslivet
- Konflikthåndtering og medvirkning
- Sykefravær og helse
- Innovasjon
- Organisasjonsutvikling
- Velferdsforskning
- Bedriftsutvikling
- Arbeidsmiljø

Se www.afi.no

Publikasjoner kan lastes ned eller bestilles fra AFIs hjemmeside eller direkte fra instituttet.

Postboks 6954 St. Olavs plass
NO-0130 OSLO
Besøksadresse:
Stensberggt. 25

Telefon: 23 36 92 00
Fax: 22 56 89 18
E-post: afi@afi-wri.no